

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi
és családi
folyóirat

IX. évf. 4. szám
1998. augusztus
90,— Ft

*A kamat tiltása
az Ószövetségben*

*Az erőszak
igézetében*

*A „nyerők”
kultúrájának áldozatai*

*A katonai eskü
és az evangélium*

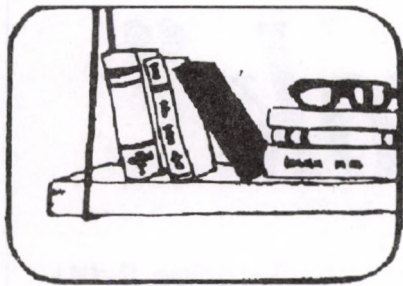
*Emlékezés
Martin Luther Kingre*

*Férfiak és nők
Jézus körül*

*Az elváltak
újjraházasodásáról*

*A vallások
ökológiai üzenete*

Jürgen Kegler

A kamat tiltása a zsidó Bibliában

Elszegényedési folyamatok és ellenstratégiák Izrael történetében

Az elszegényedés megoldási modelljei

Izrael történetében mindig voltak időszakok és periódusok, amelyek során kül- vagy belpolitikai okok következtében a társadalmi konfliktusok kiéleződtek. Ezek a konfliktusok a bibliai hagyományban gyakran közvetlenül tükröződnek. Például a zsidó robotmunkások egyiptomi tartózkodásának (Kiv 1), vagy az ország Salamon halála utáni kettéválásának elbeszélésében (1Kir 12). A konfliktusok néha azonban csak közvetve tükröződnek: pl. a jogi szövegekben és prófétai ítéletekben.

A társadalmi konfliktusok sokfélék, okaik és lezajlásuk különbözőek. Ugyanabban az időszakban robbanékonyságuk is eltérő aszerint, hogy milyen társadalmi csoportokat érint, és milyen sajátos, csak a konfliktus által teremtett csoportosulásokat hoz létre. Így pl. a robot szigorodása sokkal közvetlenebbül érinti a robotmunkásokat, mint az ugyanabban az időben élő parasztokat, akik saját birtokukon gazdálkodhatnak. Ezzel szemben az az adófizetés, amellyel a zsidó király hűbéres urának, pl. az asszír vagy babiloni nagykirálynak tartozik, közvetlenebbül érinti a parasztokat, mint egyéb társadalmi csoportokat, pl. az utazó kereskedőket. Tehát mindig pontosan kell különböztetni, amikor az ember társadalmi konfliktusokat vagy folyamatokat akar megítélni. A nehézséget még csak fokozza, hogy rendkívül kevés forrással rendelkezünk Izrael és Júda államok azon 500 éves történelméről, amely Dávid és a fogság ideje között telt el. Ezek közül a legfontosabb maga a zsidó Biblia, persze azzal a nehézséggel együtt, hogy a szövegek legtöbbször nem tudjuk pontosan datálni, illetve az időbeli elhelyezés körül zajló vita nagy idősávot ölel fel, s így csak hozzávetőleges képet alkothatunk róla.

A zsidó Biblia által áthagyományozott társadalmi konfliktusok sokaságából kiemelkednek bizonyos egészen különleges *elszegényedési folyamatok*,

tehát a növekvő eladósodás kialakulása és az adószolgaság különösen markáns válságjelenségei. Az elszegényedést és kezelésének stratégiáját kívánjuk először áttekinteni, mert ezek meghatározzák Izrael történetének a Biblia által kialakított képét. Ez a kép a jelenleg rendelkezésünkre álló irodalmi alakban a fogság idejének terméke. Ez azt jelenti, hogy a képet leíró szövegeket az 547 és 520 (vagy még későbbi időpontok) közötti csoportok és körök hozták mai alakjukra. De semmiképp nem jelenti ez azt, hogy a szövegek csak a fogság viszonyait tükrözik; lehetséges, hogy sokkal régebbi időszakok ismeretanyaga maradt fenn bennük. Mivel a Pentateuchusz (Ter – MTörv) és az első történeti könyvek (Józsue – 2Kir) a társadalmi konfliktusokat legtöbbször főleg strukturális formájukban ábrázolják, reflektált kép alakjában tükrözik a társadalmi folyamatokat.

Az elnyomódás első említését a Teremtés könyvében az ósátyák elbeszélésében találjuk a kánaáni éhínséggel összefüggésben: „Amikor éhínség tört ki a vidéken, Ábrahám lement Egyiptomba és ott lakott mint jövevény, mert az éhínség súlyosan ránehezedett a vidékre” (Ter 12,10). A szöveg feltételezi, hogy Egyiptomban bőven van élelem; annyi, amennyit az egyiptomiak nem is tudnak felhasználni. Az élelmiszert azonban nyilván a kereskedők nem, vagy nem elegendő mértékben, vagy nem megfizethető áron szállítják Kánaánba, így azt csak Egyiptomban lehet beszerezni. Ez azt jelenti, hogy akinek élelmiszere van szüksége, annak végig kell menetelnie a Sínai Egyiptomba, vagyis egy időre el kell hagynia otthonát, birtokát, legelőit, és vállalnia kell menet közben a védtelenséget. Ezen kívül árura is szükségük van, amit gabonára cserélhetnek.

A Ter 26,1–11 párhuzamos hagyománya, amely Izsák vándorlását meséli el Rebekával Gerár filiszteus királyához, szintén éhínséget említ a vándorlás okaként. Mindkét elbeszélésben az ósátyáknak idegenként kell élniük a vidéken, ahova az éhínség űzi őket. A

feleségeket mindkét esetben különleges veszélyeztetés éri: az, hogy az országa birtokba veszi őket, mert ehhez megvan a hatalma. Az elbeszélések nem közölnek részleteket az árucseréről. Világos azonban, hogy az éhség elől menekülők az élelmiszer megszerzéséhez rendelkeznek a szükséges csereáruval. Ebből következik, hogy ha elfogynak a csereeszközök, annak nyomor a vége. A tartós éhínséget csak olyan családörzsek bírják ki, amelyek elegendő mennyiségű csereeszközzel rendelkeznek.

Hogy az éhségtől úzótt kánaáni gabonakereskedők mennyire függték a gabonakészletek fölött rendelkező (egyiptomi) hivatalnokoktól, azt határozatosan tárja elénk József elbeszélése (Ter 37–50, kül. 42,17; 44,9). Az elbeszélés politikai-gazdasági háttérét az élelmiszerellátás állami rendszere képezi, amely a gabonátöbbletek raktározásán és célzott eladásán alapult (Ter 41,48). A rendszer úgy működött, hogy felvásárolták a gabonafölöslegeket, megfelelően kialakított tárolóhelyeken raktározták, és szükség esetén ellenőrzés mellett adták el azt, főleg rossz termés esetén (Ter 41,56). Sőt úgy tűnik, hogy József elbeszélése már feltételezi a pénzgazdálkodást, mivel József testvérei *kesef*-fel, azaz ezüstdarabokkal fizettek/1/. Ez igazolja a tényt, hogy az éhezők közül csak azok juthattak gabonához, akik rendelkeztek a megfelelő anyagi eszközökkel. A különleges veszélyeztetettség abban jelentkezett, hogy a hivatalosan alkalmazott intézők és eladók nagy büntetőhatalommal rendelkeztek, amit ellenőrizetlenül alkalmazhattak: valós vagy kitalált államrendellenes cselekményekért a rabszolgaságba taszítás büntetése fenyegetett. Ezért mondja József: „Csak az ember legyen a szolgám, akinél a poharat megtalálták; ti azonban békében hazamehettek atyátokhoz” (Ter 44,17). És Rúben, aki (az intrika által bűnössé lett) legfiatalabb Benjáminért kezeskedik, ezt mondja: „...azért a te szolgád szeretne itt maradni a fiú helyett, mint uramnak szolgálja...” (Ter 44,33). Ez azt jelenti, hogy az úr igazságtalan vádja esetén

is (József titokban rejtette ezüst kelyhét Benjámin gabonás zsákjába, és vádolta őt lopással) fenyegetett a rabszolgaság büntetése. Bizonyos értelemben ez volt a fenyegetettség legutolsó és legrosszabb foka, amit a gyenge termés, a szárazság és az ebből eredő éhínség tényleges veszélyeztetése kiválthatott. Az elnyomorodás itt a természeti bajok (rossz termés, éhínség, szárazság) — ezeket igyekeztek enyhíteni az élelmiszerekkel jól ellátott területekre irányuló vándormozgalmakkal — és a tényleges hatalommal rendelkezőkkel szembeni védtelenség keverékéből állt elő.

A Ter 47,13–21 az elnyomorodás folyamatát „belpolitikai” szempontból, azaz a saját népességre való tekintettel ábrázolja szemléletesen. A szemlélet persze „felülről” jövő, hiszen amit elmond, azt József hímevének öregbítése érdekében teszi, de ha figyelembe vesszük ezt az „ideologikus” álláspontot, a szöveg teljes mértékben olvasható a társadalmi elnyomorodás leírásaként is. Először az állami intézők czüstért gabonát adnak el/2/, az embereknek elfogy a pénzük, noha tovább éheznek és szükségük van gabonára, arra kényszerülnek, hogy a gabonáért cserébe következőként állatállományukat adják oda/3/ — ilyen sorrendben sorolják fel a lovakat, birkákat, marhákat, szamarakat. Az elszegényedés harmadik fokozata aztán a földtulajdon eladása, a kaszálók és szántóföldek, majd az emberi munkaerő áruba bocsátása a fáraó számára szolgálként, rabszolgaként, jobbágyként/4/. Ebben a fokozatban az emberek vagyontalanokká lesznek, és az új nagybirtokosok teljes kiszolgáltatottjává válnak. Eljutottak az elnyomorodás legalsó fokára. A szöveg sajnos semmit sem mond arról, hogy a gabona ára az inflációs fejlődés következtében milyen döntő szerepet játszik az elnyomorodásban — és ezzel párhuzamosan a tartalékokkal rendelkezők profitjának növelésében. Noha a folyamatot azért mesélik el, hogy hangsúlyozzák József nagyságát és lojalitását a fáraóhoz, mégis ebben megragadhatóvá válik az ókori társadalomra jellemző elnyomorodási folyamat, amelynek kiindulópontja az ember által alig befolyásolható természeti jelenség (szárazság, rossz termés), de azt társadalmilag vezérelt mechanizmusok (az alapélelmiszerek monopolizálása) szabályozzák. Következésképp a szövegek datálásának kérdése másodrangúvá válik: ezek olyan folyamatot ábrázolnak, amely hosszú időn keresztül

megfigyelhető a közel-keleti társadalmakban.

Az izraeliták egyiptomi robotmunkájának és a Kivonulásnak (Kiv 1–12) hagyományában egy jól kiformált társadalmi szükséghelyzet leírását találhatjuk meg: valamely kisebbséget bekapcsolnak a robotmunkába, s így kényszerítik őket, hogy a főúr számára munkát végezzenek. A robot enyhítésére vonatkozó követeléseket kényszerítésekkel és a robot növelésével válaszolják meg (Kiv 5/5). Az elbeszélés különlegességét az adja, hogy a robotmunkát olyan fogalmakkal ábrázolja, mint amilyeneket a Levitikus könyve használ az adórszolgálatok jellemzésére, tehát mondhatjuk, hogy a Kiv 1–12 elbeszélője a zsidók egyiptomi helyzetét az adórszolgálatokhoz hasonlónak látta, illetve ilyenként akarja értelmezni. Ez a hagyomány egy állami munkaerőgazdálkodási szervezet képét mutatja annak társadalmi problémáival és kihatásaival együtt, melynek gyökerei az uralkodó réteg profitját szolgáló hatalmi politika által kikényszerített belpolitikai elnyomásban találhatók. A szemlélet a kisebbségre gyakorolt társadalmi kihatásokra irányul. Az elbeszélő úgy érzi, hogy a kisebbséghez kötődik: ennyiben szemlélete azonos az érintettekével. *A konfliktus megoldása a különválás*: a robotot végző kisebbség elhagyja az uralmi területet, hogy másutt telepedjék le. Sor kerül a kivonulásra Egyiptomból, az exoduszra, és végigvándorolnak a Sinai félsziget pusztáján Kánaán országába. Ezt a modellt tehát az elnyomás fokozása és a társadalmi lesüllyedés ellen irányuló stratégiának, *szeparációs (leválási) modellnek* nevezhetjük.

Elszegényedési folyamatokról adnak hírt aztán a bírák korának hagyományai. Itt a forrás Debora éneke (Bir 5). A 6–8 versekben olvassuk: „Sám-gárnak, Anát fiának napjaiban, Jáel napjaiban néptelenné váltak az utak (vagy: nem voltak többé utak; megszűntek a karavánok). Akik útra keltek, ösvényekre tértek. Megszűnt a bőkezűség, vendégbarátság, ezek nem voltak többé Izraelben, míg föl nem keltem én, Debora, egy anya Izraelben. Isten új férfiakat választ. Eltűnt az árpakenyér, pajzsokat nem lehetett látni, lándzsája sem volt negyvenezernek Izraelben”/6/

Ebben a dalban izraelita parasztek elnyomásának képét találjuk, egy kánaáni városállam (Hazor) környezetében: az utcák és országutak bizonyta-

lanokká váltak. Az utazóknak és kereskedőknek kerülőket kellett igénybevenniük. Hasonlót akar mondani a 6. vers első fele is: az utak használhatatlanokká lettek. Úgy tűnik, a kereskedelem számára életfontosságú utcák és országutak a zsidók számára ellehetetlenültek. Hogy miért, az nyitva marad. Találgatni lehet, hogy rablótámadásokra, lefoglalásokra, zsarolásokra, vagy más erőszakoskodásokra kell-e gondolnunk. Az utak biztonsága előfeltétele az áruszállításnak és kereskedelemnek, sőt nem utolsósorban a hirtovábbításnak. Ha mindez megbénul, annak gazdasági bajok, s ezzel éhség és betegség a következményei.

A 7. versben arról szól a panasz, hogy a zsidó társadalom egyik alapvető erkölcsi szokása és normája vált működésképtelenné: a vendégszeretet és a gyakorlati szolidaritás. Az ok árnyékban marad, lehetne arra gondolni, hogy túl nagy lett a szegénység, vagy megbénult az utazás. A 8. vers második részében felsejlik az éhség. *„Eltűnt az árpakenyér.”* Sejtethető, hogy a vers első fele eredetileg hasonlóról tudósított. A szöveg végső fokon a zsidók katonai legyőzöttségére utal.

Ezekben a versekben kirajzolódik az a mérhetetlen társadalmi feszültség egyfelől a kánaáni városállam fölényben lévő katonai technológiája (uralma a kereskedelemben: ellenőrzése alatt tartotta az országutakat és kereskedelmi útvonalakat), másfelől a nyitott, megerősítetlen majorságokban letelepült védetlen zsidó parasztek között.

Ha azt kérdezzük, miképp oldották meg tartósan ezt a konfliktust, a válasz: erőszakkal. *Ennek a társadalmi konfliktusnak a megoldása fegyveres erőszak alkalmazásával, katonai eszközökkel történt.* A zsidó parasztek rövidtávú szövetségre lépnek, és megszervezik a fegyveres felkelést. Ez sikerrel jár, mivel Sisera, az ellenséges csapatok parancsnoka, Hazor kánaáni városállam haderejének vezénylő hadvezére halálát leli egy asszony, Jael keze által (26. vers, vö. 4,21). Ennek következtében ez a konfliktus a lázadók számára kedvező véget ér. A hagyomány hallgat arról, hogy hogyan fejlődött tovább ez a társadalmi konfliktus, hogy ennek következtében jobb életfeltételekhez jutottak-e a zsidó parasztek csoportjai. Annyit rögzít csupán, hogy a fegyveres ellenállás, mint az elszegényedés elleni tiltakozásnak egy formája, sikeres volt. A konfliktus

2 Ter 47,14

3 Ter 47,16

4 A pontos osztályozás nehéz, mivel a szöveg emberek eladásáról beszél (19. v.), akik azután „badim”-má lesznek, ami szolgát és rabszolgát is jelenthet.

5 A részletekhez lásd: J. Kegler, Arbeitsorganisation und Arbeitskampfformen im Alten Testament, in: Mitarbeiter der Schöpfung. Bibel und Arbeitswelt, hg. von L. Schottroff und W. Schottroff, München 1983, 51–71.

6 A fordítás indoklásához: J. Kegler, Debora — Erwägungen zur politischen Funktion einer Frau in einer patriarchalischen Gesellschaft, in: Traditionen der Befreiung. Sozialgeschichtliche Bibelauslegungen. Band 2: Frauen in der Bibel, hg. von W. Schottroff und W. Stegemann, München–Gelnhausen/Berlin/Stein 1980, 37–59.

tusmegoldásnak ezt a formáját **lázadási modellnek** nevezhetjük.

Az elszegényedés, illetve az eladósodás problémája megoldásának további modelljét találhatjuk a királyság korának elején. 1Sám 22,1–2-ben a következőket olvassuk: *“Dávid továbbment, és Adullam barlangjába menekült. Ennek híret vették testvérei és egész családja, lementek és csatlakoztak hozzá. És azok is mind köré gyűltek, akik szorongatott helyzetben voltak”, akik eladósodtak, vagy akik elégedetlenkedtek, és ő a vezérük lett. Mintegy 400 ember tartott vele.”*

Ebből a szövegből egy **eladósodási szituáció** válik világossá. Talán elszegényedett hivatalnokok vagy eladósodott városlakók gyűltek Dávid, a későbbi király köré, aki akkoriban nem volt más, mint mindenre elszánt kalandorok bandájának vezetője. Embereknek ez a csoportja a maga egyéni (és persze ugyanakkor objektív) kétségbeesett problémájának megoldását abban látja, hogy bandákat alakítva rablóhadjáratokra vonul, és a szerzett zsákmányból él meg. Hogyan néztek ki ezek a rablóhadjáratok, azt elmondja az 1Sám 27,8–11. A megtámogatott teljes kiirtása, minden jószág elhurcolása, beleértve a tárgyi értékeket, állatokat, évi termést. Dávid, mint vezér, a zsákmány jelentős részét kapta, amit arra használt fel, hogy a Hébronban és körülötte élő júdeaiakat ajándékokkal a maga oldalára térítse, és ezzel megvesse későbbi uralmának alapját. Ezt a magam részéről az elszegényedési folyamatok **bűnügyi megoldásának** nevezem, ami máig terjedően szinten minden társadalomban nem csekély szerepet játszik. Ha ezt az eljárást értékeljük, látható, hogy társadalmilag a legigazságtalanabb. Ugyanis kizárólag erőszakon alapszik. És az erőszakot alkalmazó csoport csak magának gyűjt vagyont és birtokot, anélkül, hogy a legcsekélyebb részt vállalná a megtermeléséért végzett munkából. Ez meg nem szolgált javak pusztá elrablása.

A Júda/Ízrael királyságának korából származó hagyományok rengeteg szociális konfliktust mutatnak be. Itt elsőként kell megemlíteni annak a robotmunka rendszernek a kiépülését Dávid és Salamon alatt, amelynek kizsákmányoló jellege egyrészt a zsidók egyiptomi nyomorának elbeszélésében tükröződik. Másrészt megmutatkozik abban, hogy Salamon halála után a tíz északi törzs — amelyeknek férfiai különösen sújtotta a robotmunka terhe, és e törzsek tagjainak kellett a királyi udvar ellátásának gondját viselniük — egy felkelés révén ebből az uralomból

kivált, önállósították magukat, és megalkították saját államukat (1Kir 12). Itt megint a szeparációs modellre bukkanunk a konfliktusok megoldása terén. Persze ez most nem emigráció segítségével működik, amint azt a kivonulási hagyományban láttuk, hanem kisebb területeknek a nagybirodalomról történő leválása révén, az eddigivel szemben álló önálló állami szervezet létrehozása által. A nagy állam felbomlasztásától és a saját állam megalapításától a gazdaságilag leghátrányosabb helyzetűek és legelnyomottabbak azt remélik, hogy gazdasági helyzetük és társadalmi állásuk érezhetően javulni fog./8/

De a különválás révén létrejött Izrael államban is élesednek a szociális feszültségek. A 9. század idejéből áthagyományozott Illés–Elizeus szövegek közvetett információkat szolgáltatnak az északi birodalom szociális problémáiról. Az országban mindenekelőtt az Illés-tanítvány Elizeusnak volt fő tevékenységi területe a szegények gondozása. *“A prófétatanítványok (akiket Elizeus maga köré gyűjtött) asszonyai közül az egyik hangosan megszólította Elizeust ezekkel a szavakkal: Férfem, a te szolgád meghalt. Tudod, hogy szolgád az Úr (Jahve) tisztelője volt, s most jön a hitelező, hogy elvigye a két fiamat rabszolgának.”*^{9/} Elizeus csodát tesz. Megszaporítja az özvegy olaját, aki az eladott olaj árából kiválhatja fiait (2Kir 4,7). Itt ragadhatjuk meg első alkalommal az adórszolgátság problémáját. Az adórszolgátsághoz vezető elszegényedés oka a családapa halála. Így a családban hiányzik az ütőképes munkaerő, amely biztosíthatná annak fennmaradását. Mivel semmiféle szociális biztosíték sem létezik halál esetére, a hitelező ahhoz az egyetlen dologhoz ragaszkodik, amije meg van a családnak: a gyerekek munkaerejéhez. A hitelező adórszolgaként viszi el a gyerekeket követelése fejében.

A 8. századi királyok korában a lakosság nagy részének (túlnyomórészt a mezőgazdaságból élőknek) anyagi terhei a szociális feszültségek és konfliktusok kiéleződéséhez vezettek. Ennek okai sokfélék, a sok háború következményeitől az Asszír nagyhatalomnak fizetendő adóig terjednek. E kor szociális konfliktusainak forrásai a 8. század prófétai irodalmában találhatók, noha a végleges megfogalmazás későbbi korból származik. A szociális problémákat közvetett úton mégis jól nyomon lehet követni. Itt, mint korábban is, alapvető jelentőségűek H.W. Wolff megállapításai a II. Jeroboám alatt kifejlődött úgynevezett korai ka-

pitalizmussal kapcsolatban, amit Amosz próféta élesen kritizált./10/ A prófétai kritika számos értékes információt szolgáltat, amelyek lehetővé teszik a szociális folyamatok utólagos megrajzolását: *“Jeroboám kezdeti idejének háborús sikerei után lépett fel az a gazdasági fellendülés, amit előrejelez sok Amosz-szöveg. A kereskedelem mindenütt felélénkült (8,5a), a forgalom nemzetközivé válik (3,9). Csalás növeli a nyereségeket (8,5b). Virágzik az építő tevékenység (3,15). Több és szilárdabb ház épül Izraelben, mint korábban bármikor (3,15b; 5,11; 6,8), belső berendezésük pompás (3.10.12b. 15b; 6.4a). A szőlőművelést és állattenyésztést magas igények elvárásai szerint művelik (5,11b; 6,4b), mivel mámoros ünnepek élvezetigényét akarják kielégíteni (4,1; 6,4.6). Új zene alakul ki (6,5). Terjed az erkölcsötlenesség (2,7b). A kultusz részt vesz a gazdasági virágzásban; növekszik az áldozati adományok értéke (4,4f; 5,21f); az ünnepnapok felvonulásait ringatózó énekkel és hangszeres zenével kísérik (5,23). E fejlődésnek másik oldala a szociális összeroppanás. A gazdagok gazdagabbak, a szegények szegényebbek lesznek. Az óizraeli földjogot a kánaáni gyakorlat túlszárnyalja. Az adórszolgátság súlyos formákat ölt (2,6; 8,6). A társadalom gyengébbjeit kizsákmányolják (2,7a; 4,1; 8,4). Jogait a tanúk megfélemlítésével és a bírók megvesztegetésével elrabolják tőlük (2,7ab; 5,10.12).”*^{11/}

A megoldás, amit a próféta lát, a magatartás megváltoztatása. Vádjaival és vészjelzéseivel változást akar elérni a kizsákmányolási mechanizmusokban azzal, hogy rámutat a felsőbb réteg felelősségére, és megvádolja őket. Eközben Istent a szegények oldalán látja: *“Ő az a végső menedék, aki szolidáris módon fellép az elnyomottak mellett. A próféta, miközben Istent a szegények segítségére hívja, összetöri a nyilvános vallás legitimációs mechanizmusait, amelyekkel Istent a status quo fenntartásának eszközévé teszik. Ennyiben a társadalom és a kultusz kritikája kéz a kézben jár: ugyanazon folyamat két oldalát alkotják. A szociális konfliktusok megoldási **modellje** itt az, hogy **okozóját etikai-vallási szempontból felelőssé teszik.***

Az eladósodás problémája

A déli birodalom babiloniak által történt lerombolása utáni korra, és magára a fogság idejére kiváló forrásmű Nehémiás könyve, főleg annak 5. fejezete.

7 A masoq héber szót a Mtörv 28,53.55.57; Jer 19,9 az ellenség által alkalmazott fizikai fenyegettség állapotának ábrázolására használta.
8 A konfliktusmegoldásnak ezt a módszerét alkalmazzák láthatóan az egykori Szovjetunió területén zajló leválási mozgalmakban.
9 2Kir 4,1.
10 Wolff, Dodekapheton 2. Joel und Amos, BK.AT XIV/2, Neunkirchen–Vluyn 1985, 105–106.
11 Wolff, i.h.; vö. továbbá J. Kegler, Prophetischer Widerstand; in: Volker Eid (kiad.) Prophetie und Widerstand. (Theologie zur Zeit, kiad. P. Eicher t.k.) 5. kötet, Düsseldorf 1989, 90–141.

“A nép és az asszonyok hangos panasza fakadtak zsidó testvéreik ellen. Némelyek ezt mondták: ‘Zálogba kell adnunk fiainkat és lányainkat, hogy gabonát szerezhessünk, ehessünk és életben maradjunk.’ Mások így szóltak: ‘Mezeinket, szőlőinket, házainkat kell elzálogosítani, hogy gabonához jussunk az éhínség idején’. Voltak, akik így beszéltek: ‘Kölcsönt kell vennünk földjeinkre és szőlőinkre, hogy megfizethessük a királynak az adót. Pedig mi is ugyanolyan húsból valók vagyunk, mint testvéreink, s gyermekeink is olyanok, mint az ő gyermekeik. El kell adnunk fiainkat és lányainkat rabszolgának. Lányaink közül némelyeket már eladtunk! Nem tehetünk ellene semmit, hiszen földjeink és szőlőink már másoké lettek.”

Itt rendkívüli pontossággal ismerhető fel az adórszolgáshoz vezető út. Az országban uralkodó éhínség oda vezet, hogy az emberek gabonavásárlásra kényszerülnek. Az eladók a fizetséget természetben kérik: szántóban, szőlőben, házban. Ha a vásárlóknak nincs semmijük, saját gyermekeiket adják el adórszolgaként a gabonakereskedőnek./12/ Ebben a helyzetben az eladósodás megakadályozhatatlan folyamat, s azzal jár, hogy az adósság növekszik./13/ Mert azt a gabonát, amit megvásárolnak — mint Amosztól tudjuk, inséges időkben inflációs áron —, elfogyasztják. Hogy vetőmagot vásárolhassanak, újra el kell adósdniuk. És aratáskor a hitelező követeli a részét, ami feltehetőleg abban a mértékben növekszik, ahogy a hitelező lelkiismeretlensége ki tudja használni a szükséghelyzetet. Gyenge aratás esetén ez kényszerítő módon arra vezet, hogy a kisparaszt ismételen kölcsönre vesz vetőmagot. A kollektív inség és a vagyoni kiváltságok azt eredményezik, hogy egy kis csoport sokak inségének árán gazdagodik. Az eladósodás másik oka a királynak fizetendő adó. Ez nyilvánvalóan olyan magas, hogy sok földbirtokos jelzalogot kényszerül felvenni az adó megfizetéséhez. Itt ragadható meg, hogy a perzsa adórendszer is egyik tényezője volt az elnyomódásnak.

Nehémiás könyve összességében Nehémiás nagy önigazoló irata a szociális reformok végrehajtása tárgyában. Ő, a perzsa helytartó, mélyreható társadalmi reformokat vezet be, amelyek belenyúlhatnak az ideiglenes privilégizáltak birtokviszonyaiba. Hogy emiatt igazolja magát, hosszasan ábrázolja, mi mindent tett Jeruzsálem újjáépítéséért —

tizenkét fejezet tudósít a fal építéséről, és csak utána mutatja be a mélyreható szociális reformokat. Csak a falépítéssel kapcsolatos rendszabályok révén kapja meg Nehémiás azt a tekintélyt, amely lehetővé teszi, hogy döntő társadalmi reformokat vezessen be. A jeruzsálemi falépítés révén válik a zsidók őszinte barátjává. És ezáltal elfogadott tekintélyé. Nehémiás ezzel a tekintéllyel kívánja az uralkodó és birtokos réteg képviselőitől, hogy engedjék el az adósságokat/14/: “Magam is, testvéreim és embereim is adtunk neked pénzt és gabonát, s most elengedjük neked ezt a tartozást. Adjátok nekik vissza késedelem nélkül földjüket, szőlőjüket, olajásukat és házukat. Engedjétek el nekik, amivel pénzben, gabonában, borban és olajban tartoznak nektek, amit kölcsön adtatok nekik.”/15/ Az a probléma ezzel a rendelkezéssel, hogy nem mond semmit a rabszolgák szabadon engedéséről. Nehémiás megköveteli a pénzben, gabonában és más természeti javakban jelentkező tartozások elengedését, valamint a földek visszaadását (mint egy jóbel-évben, vagy smitta-évben): de hogy ezzel össze van-e kötve a szabadon engedés is, azt a szöveg nyitva hagyja. A szociális konfliktus megoldásának **modellje itt az adósság elengedése.**

Legalábbis ami az akkori irodalmi formát illeti, az elengedés évének a Levitikus könyvében közölt meghatározásai ugyanerre a korra vonatkoznak. A fogság idejében papi körökben utat tört magának a felismerés, hogy szükség van valamilyen ellenstratégiára az elnyomódás ellen, olyannyira, hogy ezt felvették a jóbel-év törvénytételei közé. Az elengedés évét, amit jóbel-évnek is neveznek/16/, minden 50. évben (7x7 + 1 év) kell kikiáltani. Az elengedés évének célját így fogalmazzák meg: “mindenki kapja vissza birtokát, mindenki térjen vissza családjához” (Lev 25,10). Itt tehát az eredeti birtokhelyzet visszaállításáról, valamint az adórszolgáshoz történő felszabadításról van szó. Ennek teológiai előtétele így hangzik: a föld Jahve tulajdona; minden egyén tulajdonképpen jövevény és eltartott Isten földjén (Lev 25,23).

A Lev 25,25–43 az elszegényedésnek különböző fokozatait mutatja be. Az elszegényedés minden formáját azonosan hangzó formulával vezeti be: “Ha testvéred szűkös helyzetbe jut” (25.35.39. vers). Az első formát így jellemzi: valakinek valamit el kell adnia birtokából. Ebben az esetben a

klánnak, vagy a nagycsaládnak szolidaritásnak kell lennie, a rokonok kötelessége, hogy kiváltsák, amit a “testvér” eladott. Ha nincs olyan, aki kiváltsa, akkor a visszavásárlás joga először az eladót illeti. A visszavásárlási ár ahhoz igazodik, hogy az eladott birtok mennyi ideig használható az elengedés évéig, és mennyi ideig használták idáig. Ha azonban a birtokos nem képes visszaváltani tulajdonát, a használat joga a vásárlóé a következő jóbel-évig. Az elengedés évében aztán visszazár az eredeti tulajdonosra.

Az elszegényedés másik formája abban áll, hogy valaki teljesen vagyontalanná válik, s így az élete forog kockán (35. vers skk): “Ha veled élő testvéred nyomorba jut és nincs biztosítva a megélhetése nálad, akkor segítsd úgy, mint az idegent és a vendéget, s maradjon veled. Ne vond meg tőle a munkát, ne végy tőle kamatot, hanem féld Istenedet, hogy testvéred eléldéghessen melletted. Ne kölcsönözz neki pénzt azért, hogy hasznot húzz belőle, sem pedig ételt, hogy kamatostul kapd vissza. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek, aki kihoztalak benneteket Egyiptomból, hogy nektek adjam Kánaán földjét, és Istenetek legyek.”

A kamattiltás itt két fogalommal függ össze, amelyek az indoklás tekintetében alapvető jelentőségűek: az élet fogalmával és “Isten exodusz-tette” fogalmával. Ismét egy elszegényedési folyamat leírására kerül sor. Ha egy testvér szükségét szenved, és nem tud megmaradni egy tehetősebb paraszt mellett, akkor ennek úgy kell bántania vele — s itt említésre kerülnek a gazdagabbak, a birtokos szomszédok vagy hozzátartozók —, hogy élni, helyesebben kifejezve túlélni tudjon. Ugyanez vonatkozik az idegenre, a ger-re, és a vendégre, a mosab-ra. Miképp kell ezt “tartani”, azt a 36. vers mondja meg pontosan. Nem szabad tőle kamatot (nesek), sem ráadást (tarbit) venni, inkább az Istenet kell félni, hogy a testvér a birtokos mellett élhessen. A túlélésről van szó, talán egyfajta méltóságban, a létminimumot meghaladó szinten élésről is van szó, talán ezt jelzi a kapcsolat az idegennel, a vendéggel. A 37. vers konkrétumot is mond. Ha pénzt/ezüstöt ad az elszegényedettnek, ne számíton fel kamatot, ha élelmiszert ad, ne számíton felárat, vagyis a vers a kamatot a pénzkölcsönre, a felárat a természetbeni cikkekre vonatkoztatja. Azaz a kamat és felár tiltása azt szolgálja, hogy ne fokozódjék az elszegényedés. Csak azt szabad visszakövetelni, ami

- 12 Neh 5 itt eltér a Gen 47-től: a földeladást és a rabszolgaként eladást két különböző jogi cselekményként értékeli. A saját test eladása elé lép a saját gyermek eladása.
- 13 Ezt a gazdasági folyamatot egyébként Indiában még ma is nyomon lehet követni. India olyan ország, ahol az adórszolgáshoz még korunkban is fennáll.
- 14 A következőket nevezi meg: horim, itt a szabadokról, az előkelőkről van szó, anélkül, hogy pontosabban meg lehetne határozni, melyik rétegről beszél, és ganim, azaz előjárók; a szó helytartót is jelenthet.
- 15 Neh 5,10–11.
- 16 A fogalom a jóbel=kos főnévből származik, mivel ennek az évnek kezdetét kosszarv kürtök megfúvásával jelzik.

azonos a kölcsön mértékével. Ezt Isten exodusz-tettével indokolják. Ennek értelme: az emberek egymás közötti szociális, segítő viselkedését azzal indokolják, hogy Isten is segítő módon bánik népével (őskép-képmás).

Végül az elszegényedés harmadik formája, ha valakit adórszolgának adnak el (39–43. vers). Itt azt kívánják meg a jómódútól, hogy napszámosként, illetve szellemként kezelje azt, aki rabszolgaként adja el magát neki, és tegye szabaddá az elengedés évében. Persze ez azt jelenti, hogy munkájáért bért kell fizetni neki, és nem szabad verni. Családja és maga vissza kell, hogy kapja szabadságát az elengedés évében. **Az elengedés évének modellje** ily módon kétszeres ellenstratégiát jelent az elszegényedéssel szemben. 50 év után vissza kell állniok a régi birtokviszonyoknak, és végét kell szakítani az adórszolgásgátnak. Hogy az elengedés évének rendelkezései között a kamat általános tiltása az elszegényedés eseténél szerepel, sőt annak középpontjában foglal helyet, jól mutatja, hogy ezt az elengedés évéhez hasonlóan az elszegényedési folyamat elleni eszköznek tekintették, és annak is kell tekinteni.

A kamat tiltása a jogi rendelkezésekben mint az elszegényedés ellenstratégiája

Ezzel megalapozható az a tétel, hogy a zsidó–izraelita társadalomban a kamat bibliai tiltását az elszegényedési folyamatok ellenstratégiájának gondolták. Ezt igazolja a régebbi jogi gyűjtemények anyaga is, mindenekelőtt a Szövetség könyve (Kiv 20,22–23,33). A Szövetség könyve, amelynek keltetése vitatott, jelenti az első kísérletet arra, hogy törvényes rendelkezésekkel gyakoroljanak befolyást az elszegényedési folyamatokra. Ezek legfontosabbjainak egyike a kamat tiltása.

Kiv 22,24: “Ha a népemből való szegénynek, aki közötted él, pénzt kölcsönzöl, ne viselkedj vele szemben uszorás módjára. Ne követelj tőle kamatot.”/17/

Gondosan figyelni kell: itt párhuzamos fogalmakként jelenik meg a kamszedés és az uszora. Akit a szöveg megszólít, az a vagyonos, teljes jogú polgár. Szemben áll vele a “mellette lévő” szegény. Ettől a szegénytől semmilyen kamatot nem szabad megkívánni. Csak annyit szabad visszakövetelni, amennyi a kölcsön összege volt. Ebből világos, hogy a Szövetség könyvében rögzített jog élesen látja, hogy a ka-

matszedés az egyik oka az elszegényedés folyamatának. A kamat tiltásának segítségével védőfunkciót akarnak kiépíteni. Az adósnak csak a tőkét, illetve a természetbeni juttatásokat kell visszaadnia, annyit, amennyit kapott; de nem kell többletértéket biztosítania a hitelezőnek.

A kamat tiltását felveszik a Másodtörvény előírásai közé. Itt azonban jelentkezik egy korlátozás, amely lehet, hogy a papi és másodtörvényi szándékok következménye. A kamat tiltását érvényesnek tekintik saját népük vonatkozásában, feloldják azonban a nemzsidókkal szemben: “Testvérednek ne adj kamatra sem pénzt, sem élelmet, sem egyebet, amit kamatra szoktak kölcsönözni. Az idegentől kérhetsz kamatot, de testvéredtől ne fogadj el kamatot, s az Úr, a te Istened megáldja kezéd minden munkáját azon a földön, amelyre bevonulsz, hogy birtokodba vedd” (MTörv 23,20–21).

Ebben a Másodtörvény teológiájának fokozottan nemzeti–vallási jellegzetessége tükröződik. Itt nem kell feltétlenül a Lev 25 és MTörv 23 időbeli egymásutániságából kiindulni; lehet, hogy különböző csoportok különböző koncepcióiról van szó.

A kamat tiltása egyéb társadalmi törvények sorához tartozik, melyek közül meg kell említeni még egy teológiailag különleges jelentőségűt:

“Ha embertársad köntösét zálogba veszed, napszálltakor add vissza neki. Ez az egyetlen takarója, amelybe burkolja testét. Különbön mi alatt hálna? Ha hozzám kiált, meghallgatom, mert irgalmas vagyok” (Kiv 22,25,26).

Jahve itt a szegények iránti szolidaritását fejezi ki a jog nyelvén. Mint a próféták szövegeiben, Ő őrzi a társadalmi igazságosságot, és az emberieséget a szegények iránt. Ha tehát kudarcot vallanak a szolidaritás társadalmi és emberek közötti formái, akkor a szegény bizonyos lehet, hogy Isten meghallja az őt ért társadalmi igazságtalanságot.

A zálogba vétel kapcsán a hatalmi visszaélés terén szerzett tapasztalatok alapján a Másodtörvény azt is szabályozza, mi legyen az eljárás, ha a tartozás kiegyenlítése során zálogba vételre kerül sor: a hitelező nem léphet be a kölcsönt felvevő házába, és ha szegény az adós, a zálogot éjszakára nem tarthatja meg:

“Ha kölcsönt adsz embertársadnak, ne lépd át küszöbét, hogy zálogot végy tőle. Allj meg kint, s akinek kölcsönt adsz, az hozza ki neked a zálogot. Ha szegény, ne téj nyugovóra zálogával.

Napnyugtakor vidd neki vissza a zálogot, hogy köntösében fekhessen le és áldjon téged. Ez igaz tettek számít majd az Úr, a te Istened színe előtt” (MTörv 24,10–13).

Természetesen szóba kerülnek itt zálogként a mindennapi élet tárgyai: kabátok, takarók, ruhadarabok, kézimalmok, szerszámok, stb... Sőt, a Másodtörvény azt is megköveteli, hogy az itt smitta elnevezésű/18/, 7. évben keletkezett adósságokat ne hajtsák be. Hogy ezt szintén az elszegényedés elleni eszköznek tekintették, az a 4. versből látható. S hogy ez ugyanakkor nehezen érvényesíthető parancs volt, azt a következő versek mutatják. Következik ez abból a háttérjelenségből, hogy a 7. év közeledtével a vagyonosok vonakodtak pénzt vagy élelmiszert kölcsönözni, mivel félték, hogy azt le kell írniuk. Epp ezért társadalmi kötelezettségük és felelősségük fokozott volt. Arra hívták fel őket, hogy “ne keményítsd meg szívedet”, valamint “ügyelj, nehogy gonosz gondolat támadjon szívedben, hogy közelít a hetedik esztendő”, és ezért megtagadják a kölcsönt. Epp ellenkezőleg, legyenek jó szívvel adakozók, ezért kapják meg Jahve áldását (MTörv 15,7,9,10).

Hogy a kamat tiltása nem állt vitán felül, azt a népi bölcsesség is mutatja: “Aki kamattal és uszorával gyarapítja vagyonát, olyannak gyűjt, aki megkönyörül a szegényen” (Péld 28,8). A látásmód a vagyonosé, s a kamszedés nyereségét itt olyan vagyongyarapításnak tekintik, amely a szegények javára válik, mert a nyereségből valamennyit le lehet adni nekik. Más szóval a vagyonosok azzal igazolják birtoklásukat, hogy így érvelnek: értékőbbtünk végül is a szegények javára válik. Jószerezve ez a bibliai magja az úgynevezett szociális piacgazdaság ideológiájának. Ennek gyökere tehát a vagyonos polgári rétegek “bölcsessége”, amely az önzés és a felelősség keverékéből táplálkozik, és nem a papi és másodtörvényi körök teológiailag megalapozott felelősségikájából. Ez a “fenti”, a vagyonos ember nézőpontja, és nem a “lenti”, az érintett emberé.

Fordította: Hampel Károly

Forrás: M. Crüsemann und W. Schrotthoff (Hrsg.), Schuld und Schulden. Biblische Traditionen in gegenwärtigen Konflikten (Adósság és adóslét. Bibliai hagyományok a jelenkori konfliktusokban.), Kaiser Tb., München, 1992. 17–33.o. (Publik-Forum Materialmappe 3)

*A szerző teológiai doktor,
és plébánosként működik.*

17 A szöveg itt a következő fogalmakat használja: הול II hif. = kölcsönözni (a hitelező szempontjából tekintve), és הול II (ול I) = kölcsönözni — ugyancsak a kölcsönt adó szempontjából tekintve — ebből aktiv participium = hitelező, hivatásos pénzkölcsönző és uszorás.

18 א חס = adósságot elengedni igéből.

Georg Baudler

Ősidők óta az erőszak igézetében

Tíz tétel arról, miért búvöli el az embert az erőszak

1. A háború, a vadászat, az erőszak és az ölés általában a férfiak dolga. A háborúk és hódítások formálta emberi történelmet túlnyomórészt férfiak csinálják és határozzák meg.

Ez a megállapítás nemcsak a történetileg kutatható történelem néhány ezer évére érvényes. Amint a megsebesített vadállatok ábrázolása mutatja az ókőkorszaki kultikus barlangokban (pl. Lascaux és Altamira), és amint koponyaleletek kézenfekvővé teszik (pl. Monte Circeo), éppen a korai emberek életét is az ölés, a vadászat, az emberáldozatok formálták. Az emberi élet (és a női élet is) évmilliók óta a férfiak ölési hatalmának igézete alatt áll. A viszonylag békés matriarchális kultúrák (pl. Máltán, Krétán vagy a korai Indus-völgyben) inkább csak az ember letelepedéséhez kötődő, korlátozott tér-időbeli megszakításai voltak ennek az ősemberi erőszakbúvületnek. Csak a történelem (Jaspers által) „tengelykorszaknak” nevezett szakaszában (pl. a buddhizmusban, a taoizmusban vagy a „szenvedő istenszolgá” szimbolikus alakjában) kérdőjelezzük meg alapvetően az ölési erőszak numinózus-isten jellegét.

2. Törzstörténeti szempontból az evolúcióban rejlenek a férfiak erőszakos viselkedésének gyökerei. 180-190 millió éve zajlik azoknak a hím emlős állatoknak a pozitív kiválogatódása, amelyek a rivalizáló harcokban jobban érvényesülnek. Az emlős állatok világában a hímek viselkedését a rivalisok harca, a nőstények viselkedését az ivadék gondozás határozza meg.

A férfi, ill. női magatartás ezen előzetes evolutív meghatározottságait sokszorosan megállapították és bizonyították már. Azt viszont vitatják, hogy milyen erősen határozzák meg ezek az előzetes beidegződések az emberi magatartást. Mindazonáltal ma a feminizmus kutatás is elismeri, hogy a szükséges kulturális átformálás alapjaként és anyagaként komolyan kell venni őket.

3. A természetben az ölési gátlás kialakulása megakadályozza, hogy a hímek elpusztítsák egymást a rivalisharcok során, és így kipusztuljanak a fajok. Az emberhez legközelebb álló élőlények, a csimpánzok — örökítőanyaguk 98 %-ban közös az emberével — ún. tekintélykeltő pózok formájában gyakorolják rivalisharcaikat, s azokban megpróbálják az ellenfél csoporttagot megfélemlíteni, de anélkül, hogy komolyan megsebesítenék azt.

Ez a veleszületett ölési gátlás különösen erős a saját csoporton belüli rivalisharcokban (csoportidegen fajtársak megölését megfigyelték a csimpánzok között). Az emberiség globális fenyegetettsége az éhezés, a környezetpusztítás és az erőszak újabb és újabb kitérésai révén, különös tekintettel az egész emberiséget fenyegető tömegpusztító fegyverekre, megkívánja, hogy kifejlesszük és ápoljuk annak tudatát, hogy (legalábbis ma) minden nemzet és vallás minden tagja egyazon csónakban ül, tehát a világon minden ember az én „csoportomba” tartozik.

4. A csimpánzok között megfigyelhető, hogy a trópusi viharok heves villámlásai és dörgései kiváltják a horda hímjeiből a tekintélykeltő pózt (az ún. „esőtáncot”, ahogy Jane Godall mondja). A — gyakran halálos — természeti erőben nyilvánvalóan egy olyan hatalmat érzékelnek, amelyet (rivalizálva) megpróbálnak buzgón követni.

Itt az ember erőszakbúvöltésének vallási összetevőjét érzük tetten. A csimpánzok már magas fokban rendelkeznek a szimbolikus érzékelés és a szimbolikus kommunikáció képességével. Ennek a képességnek a segítségével bizonyos élőlények az empirikusan adottat felülmúló dimenziót, valamilyen szimbolikus üzenetet érzékelnek azokban az eseményekben és valóságokban, amelyekkel találkoznak. Ha az illető élőlény sajátos módon reagál erre a dimenzióra, ill. üzenetre (tehát nem csupán úgy, mint a csimpánzok, melyek egy már előzetesen bevett viselkedést pörgetnek le mintegy gombnyomásra), akkor máris adva van a vallás, a kultusz és az emberlét.

5. A vallástörténelem meghatározó istenségei — Siva, Zeus, Indra, Wotan, de Jahve és Allah is — a viharban, villámlásban, dörgésben és a kiszámíthatatlan ölési erőszakban teszik nyilvánvalóvá hatalmukat. Az ember ezekben a (halálos) hatalmakban a természetet felülmúló dimenziót érzékel, és azt istenségként tiszteli.

Ezt a tételt nem szabad panteista módon félreérteni. A természeti erők együttese nem Isten. De a velük (akárcsak az élet összes eseményeivel) történő találkozásban a szimbolikus érzékelésre képes élőlény előtt fölragyoghat egy (a természetet) felülmúló dimenzió: megtapasztalása annak az őszerejű-hatalmas létalapnak, amelynek ki van szolgálatva. Ez a létalap egyrészt táplálékot és életet nyújt, másrészt gyakran jelenik meg vadul, kiszámíthatatlanul és kegyetlenül: „Éjszaka Jahve lecsapott Mózesre, hogy megölje őt” (2Móz 4,24). A természet és a történelem effajta érzékelésének persze feltétele a hím tekintélykeltő erőszak kivetítése a körülvevő elemekre és eseményekre (vö. 6., 8. és 9. tétel).

6. A férfi ebben a természetet felülmúló dimenzióban valami hozzá hasonló, egyfajta (transzcendáló) tekintélykeltő pózt vél fölismerni, és azon fáradozik, hogy azt (rivalizálva) saját viselkedésével utánozza, tehát az Istenihez hasonljon. Eközben áttöri az evolúciófüggő ölési gátlást, és az áldozati ölés során kultikus tekintélykeltő pózzal halálos döfést ejt az állaton és az emberen.

Az eltemetés mellett az áldozati ölés a vallástörténet legrégebbi megfogható kultikus cselekménye. Benne az ember nevű élőlény sajátos módon reagál az őt körülvevő világot felülmúló dimenzió érzékelésére: Azt, ami felülmúlja, transzcendálja a természetet és az evolúciót, bevonja a válaszába — és ezzel vallást és emberlételet alapít. Persze az alávetés gesztusával rá is bízhatta volna magát erre a természetet felülmúló dimenzióra, amint ez később az ábrahám vallásokban (zsidóság, kereszténység, iszlám) történik meg alapvetően. A női módon (az ivadékigondozás alapján) meghatározott eltemetési viselkedés hasonlóképpen sajátos módon (azaz vallásosan) reagál, amikor egy (a természetet) felülmúló (a halál után is megmaradó) dimenziót érzékel (az elhunyt) élőlénytársban. A konkrét vallástörténelmet azonban túlnyomórészt az áldozati ölés, tehát a férfias-kultikus tekintélykeltő póz, és nem a transzcendáló női, gondoskodó magatartás határozza meg.

7. A háborúban egy embercsoport magának igényli ezt az ölési erőszakban dokumentálódó (dokumentálódni vélt, vö. 9. tétel) isteni hatalmat, és az ellenfelet a megöleendő áldozatként határozza meg.

Az iraki muszlimok számára a „hitetlenek és hívők, a jó és rossz” közötti harcról van szó. Szaddám Huszsein istenteleneknek (és ezzel az isteni ölési erőszak védelme alatt nem állóknak) nevezi a zsidókat, az amerikaiakat és az európaiakat, s ily módon azzá a bűnbakká teszi őket, amelynek áldozati megölése majd új, világot átfogó fényben ragyogtatja föl az általa igényelt isteni és ölési erőszakot. Szaddám „szent háborúja” kultikus ölési-tekinélykeltő póz. De az ellene irányuló szövetséget is az a veszély fenyegeti (ha háborút visel), hogy az agresszor rettenetet keltő elpusztításában saját életpátosát emeli isteni-tekinélykeltő valósággá, s így meghamisítja azt. Alapdinamikája miatt a háború mindig és minden résztvevő részéről azzal fenyeget, hogy „szent” háborúvá válik, amelyben az a cél, hogy a pusztítással és az ellenfél megöléssel isteni rettenetet hozzanak létre.

8. A sémita világban az 'I szógyökkel fejezik ki „Istent”, és II, El vagy Al formában ejtik ki. Minden ebből a szótagból alkotott istennév — az Ószövetség El-je csakúgy, mint Allah — a jóságos és áldásosztó vonás mellett a tekintélykeltő ölési erőszakot is tartalmazza.

Il-Afrit az óarab mesék emberevője, de ő sem nélkülözi a jóságos vonást. Az ószövetségi Teremtés könyvében, a 17. fejezetben Ábrahám Istene „El-Saddáj”-nak nevezi magát, azaz a vadon és a rettenet istenének, aki véres áldozati cselekményben köt szövetséget Ábrahámmal, és a gyermek- és emberáldozat készségét követeli tőle. Az „Al-lah” név az „Al” szótag megkettőzésével jött létre, a második szótag az első megfordítása. Az „Alla il Allah il Allah...”-ban már az l-szótagoknak ez a halmozása is azt a dimenziót jellemzi, amely a világ legerősebb és legkiemelkedőbb ölési erőszakait is felülmúlja. Ezzel nincs ellentmondásban, hogy Allah, akárcsak az ószövetségi El, mélységesen jóságos és irgalmas vonásokat is hordoz. A Koránban minden szúra így kezdődik: „Allah, a Legirgalmasabb nevében”, pedig El-Saddáj Jahveként mutatkozik be Mózesnek, azaz népének anyai „Jelen-vagyok-Isteneként”. Jézus istenmegszólításában Abbává, „Papává-Mamává” válik. Ebben a tradícióban azonban mindig fönnáll a veszély, hogy ez az irgalmas és jóságos vonás csak azoknak van fenntartva, akik ennek az Istennek imádással alávetik magukat, tehát az őt tisztelő valláshoz tartozóknak, míg a „pogányokkal” és a „hitetlenekkel” szemben büntető-tekinélykeltő „szent háborúban” a rettenet erőszakos isteneként lép föl.

9. A matriarchális kultúrákban az anyaiistenségek ez ellen a vadon-isten ellen harcoltak (és közben maguk is erőszakossá váltak). A zsidó-keresztény és az iszlám tradícióban az ember rábízta magát erre az „erőszakos Istenre”, és megpróbál annak jóságos oldalával szövetséget kötni, azaz áldást, földet és termékenységet kikönyörögni. Életében, működésében és halálában Jézus ezzel a jóságos vonással mint ennek az Istennek egyedül igaz lényegével azonosul, vadon- és erőszakjellegét pedig mint a félelem bűvöletéből született emberi kivetítést leplezi le.

Itt nem tudunk belemélyedni a matriarchális vallások szimbólumaiba és mítoszaiba (meséibe), és El Saddájhoz fűződő viszonyukba. Az ábrahám vallások eredetük alapján férfias-patriarchális meghatározottságúak. Az ölési erőszakot felülmúló dimenzióként Isten férfias. Jóságos oldalával, a szövetség Isteneként egyre inkább nőies-gondoskodó vonásokat ölt, s ezek Jézus istentapasztalatában meghatározó ismertetőjeggé válnak. Ez feltételezi, hogy az erőszak bűvöletét, amelynek az emberiség évmilliókkal ezelőtti eredete óta foglya volt, Jézusban és Jézus által áttörte és felváltotta a gondoskodó-erőszakmentes szeretet bűvölete. Az Abba szerett fia már nem lát isteni rettenetet az ölési erőszakban: „Ne féljete azoktól, kik ugyan megölik a testet, de különben nem tudnak mit tenni veletek”, olvassuk a Lukács-evangéliumban. Abban, ahogyan Jézus szemben áll a római államhatalommal, amely rettenetes kínzó- és öldhatalomként mered előtte, ez a hatalom isten-telenként lepleződik le. Annak látszik immár, ami: profán, üres és természetellenes (ölési) tekintélykeltő póznak.

10. Az ölési erőszak isten-telenítésének, ahogyan az Jézusban megvalósult, az ember sok millió éves erőszakbűvöletű meghatározottságához viszonyítva túlságosan rövid (és maguktól a keresztényektől is túlságosan elhomályosított) története van ahhoz, hogy máig alapjaiban átalakítható volna az emberi viselkedést. Az ember a nyilvánosság szemében még a keresztény világban is elvesztü „az arcát”, azaz egészen-emberi, az értelmi dimenzióban gyökerező identitásait, ha túlságosan sokáig túri az erőszak provokációját, és végül nem válaszol mégis felágaskodó ellen-tekinélykeltő viselkedéssel a kihívásra.

A jelenlegi összegabalyodott helyzetben Szaddám Husszein háborús- és ölési potenciáljának elpusztítása, bármilyen rettenet is ez azokra nézve, akiket közben megsebesítenek és megölnek, a „kisebb rossznak” tűnik. Ez a mostanság gyakran ismétlődő beszéd persze túlságosan is könnyen elfedi, milyen égre kiáltóan nagyok azok a bajok, amelyek közepette élünk — ha egy rettenetes háború ezekhez képest a kisebb rossznak tűnik. Ennek a helyzetnek föl kellene nyitnia a szemünket, hogy a föld népei — az erőszak és az ölés mindenki számára nyilvánvalóvá vált nyomorúságos profanítása és brutalitása ellenére, ahogyan ezt a 2. világháború láthatóvá tette, és a Jézus alakjában (ha csak 2000 éve is) az embernek ajándékozott szimbolika ellenére — végső soron még mindig a kölcsönös tekintélykeltés bázisán élnek együtt, és brutális ölési-teknitékeltő póz tör ki rajtuk, ha egyéb biztosítékok csődöt mondanak. Az újból és újból hallható beszéd Husszein

egyedüli felelősségéről nem ismeri föl, hogy nem léteznék semmiféle Husszein, ha az emberiség Jézus (vagy Buddha) módjára kiszabadította volna magát az erőszak bűvöletéből. Jézus imádkozott a hóhéraiért; tudta, hogy — beleértve Pilátust és a római császárt is — ők sem csak tettesek, hanem, mint ő maga, áldozatok is: áldozatai annak, hogy az emberi élet évmilliók óta az erőszakhoz tapadt.

Ezt a cikket és a további külföldi szerzőkét fordította: Gergely G. András

Forrás: Publik-Forum, 1991/3

A szerző az aacheni egyetemen a katolikus valláspedagógia professzora. Fenti tételeivel kapcsolatos további információk „Erlösung vom Stiergott” (Mégváltás a Bikaistentől) c. könyvében található (Kösel-Verlag, München 1989).

Udo Schmälzle

Farkasok harca az életben maradásért?

Ha a »nyerők« kultúrája átsiklik áldozatain...

Mi, felnőttek önkéntelenül is megboradunk, ha azokat a horrorjeleneteket látjuk vagy halljuk, amelyek gyerekek és fiatalok erőszakos cselekedeteiről számolnak be, történjenek azok az utcán, otthon vagy az iskolában. Tényleg nem tudunk ezekről? Vagy nem akartunk tudni? Úgy látszik, mintha csak akkor vennénk észre a gyerekerőszakot, ha felnőttek az áldozatai.

S vajon ha a médiumok főkapják az erőszakot, valóban a fiatalok áldozatokról és tettesekről van-e szó, az erőszak problémájának gyökeres kezeléséről? Feltételezem, hogy a médiacirkuszban is csak megismétlődik a nyilvános tiltakozás és a rejtett elbűvöltség kétszínű dialektikája. Ez az erőszak témájának kezelésében megmutatkozó dialektika, a kettős társadalmi morál nem vezet gyökeres kezeléshez, hanem újabb erőszak táptalajává válik.

Ha igaza van Sigmund Freudnak 1932-ben Albert Einsteinhez a háborúról és a halálról írt levelében, amikor felvázolja az „ösember” mítoszát, aki „tudattalanunkban” tovább él agresszivitásával, és hangsúlyozza, hogy „tudattalanunk nem

kivitelezi az ölést”, akkor a gyermekek által elkövetett erőszak a társadalom tudattalanával szembesít minket. A mítosz realitássá válik.

Nem a gyerekekkel és fiatalokkal kellene folyton foglalkoznunk, hanem sokkal inkább a felnőttek világában meglévő erőszakkal. A gyerekek és a fiatalok azt élik meg, amit nálunk tapasztalnak. Ők az a tükör, amelyben saját magunkat látjuk viszont. Mielőtt a fiatalok elvetették volna a szolidaritást, mi, felnőttek már elvetettük. Hogy milyen nehéz feltörni a »nyerők« erőszak uralta kultúrájának kettős morálját, kétszínűségét és álszentségét, azt mindenki megtapasztalja, aki komolyan foglalkozni kezd a témával. Íme, egy példa az iskolai gyakorlatból:

Nyolcadik osztályos gyerekek, testvéreik és szüleik hosszú hétvégére jönnek össze az osztályfőnökkel egy oktatási központban. Fiatalok és felnőttek oktatásával foglalkozó team segítségével szabad beszélgetés folyik az „erőszak az osztályban” témáról. Konkrétan: szóbeli agyonverés, tárgyak tönkretétele, fenyegetések, szexuális erőszakig terjedő testi sértések. Az osztályban van né-

hány erős szóvivő és viszály-stratégia. A gyöngébb lányok és fiúk gyakran megvásárolják maguknak a védelmet, csak kevesen szolidárisak egymással mint ellencsoporttal. Mindenki tud az áldozatokról és a tettesekről. Az áldozatoknak már nincs szavuk az osztályban. A diákok által készített képregények („comics”) viszont dokumentálják szenvedéseiket, kétségbeesésüket, öngyilkossági fantáziáikat. A szülők dühösek mind amiatt, amit a diákok comic-rajzai fölhoztak. Egyes szülők elhatárolódnak a képektől. Szerintük ezek a fantázia termékei: „Ezt a csoportvezetők sugalmazták nektek!” Az agresszió a tanfolyam vezetőségére irányul: „Csak problémákat akarnak okozni nekünk!” Ekkor az egyik apa részéről elhangzik ez a mondat: „Mit akarnak Önök tulajdonképpen? Hiszen egészen természetes, hogy az osztályban kialakul valamilyen rend, ahogy egy farkasfalkában is. És nyilván az erősebb lesz a hangadó!”

Az ilyen szóváltások azonban nem térítik el koncepciójától a pedagógus csapatot. Ellenkezőleg, föllélegeznek. Végre megtörtént az áttörés! Végre hallható az az eredeti hang, amely

erőszakoskodóvá teszi a fiatalokat. Kezdődhet a munka!

A gyerekek által elkövetett erőszak csak tükröképe a felnőttek világának. A gyerekek erőszakos magatartásával foglalkozó munkának ezért a felnőtteknél kell kezdődnie, az ő képzettségüknél, hogy az erőszakot erőszaknak érzékeljék és komolyan vegyék. Milyen gyakran halljuk: „De hát ez csak játék!” „Maga túl komolyan veszi a dolgot!” Az említett szemináriumon részt vevő szülők előtt ott feküdtek a *comic*-rajzok, de mégsem akarták megérteni azok üzenetét. Nem szabad alábecsülnünk azoknak az elfojtási- és átviteli mechanizmusoknak az erejét, amelyek a túlélésért folytatott harcban újból és újból a hatalom, az erő, a népszerűség és a tekintély erőterébe csatolnak be minket, és megakadályozzák, hogy a gyöngék és a vesztesek szemszögéből érzékeljük az életet.

Nem segít, ha erkölcsileg leértékeljük azt az apát, aki elzárkózik az áldozat perspektívája elől. Ő csak társadalmunk kettős erkölcsét juttatja kifejezésre. Az iskolai erőszakkal foglalkozó munka illuzórikussá és terméketlenné válik, ha figyelmen kívül hagyja a kettős morál és az erőszak dicsőítésének tényeit, és intelmekben, panaszkodásban és szidalmakban merül ki. Az effajta erőszak-feldolgozás kihajítja az ablakon a morált.

Amilyen mértékben tabuizálják és elítélik az erőszakot, olyan mértékben nő milliárdos nagyságrendűvé a német fegyverkereskedelem — és az erőszakot dicsőítő ábrázolásokkal teli sajtótermékek — forgalma. A társadalom morális Felettes-Énje, a gazdaságpolitika tárgyi kényszerei és a gazdaság öntörvényei közötti olló mind tágabbra nyílik. A fegyverzet-ellenőrzési szerződészek struktúrájánál kezdődik, és a megrettenés és elrettentés hétköznapi egyensúlyáig terjed. A túlélési harchoz hozzátartozik, hogy olyan erőssé tegyük magunkat, hogy az elképzelhető legrosszabb eset se kényszerítsen térdre minket. Ez a bizalmatlanság, ez az előkészület, ez az elrettentés hátrányoz meg mindent, az atomkészletek nagyságától az egyházi munkaszervezetekig. Mindenki föl akar szerelni az elképzelhető legrosszabb esetre, hogy ne kelljen gyöngeséget elárulnia, hogy soha ne kelljen falhoz állnia. A legtöbb felnőtt elnémul, ha az agressziós tréningen megkérdezik tőle, mikor beszélt utoljára kudarcról, gyöngeségről, alulmaradásról és tehetetlenségi érzésekről. A »nyerők kultúrájában élünk. Már nem látjuk az áldozatokat, jóllehet magunk is túlságosan gyakran válunk áldozattá, de ezt nem akarjuk tudomásul venni.

Nem következetes dolog-e, ha az iskolai osztályok, a családok, az egész társadalom »elkarsztosodik«, meddővé, terméketlenné válik?

Ha lemondunk a fölemelt mutatóujjról, és morális hivatkozásokkal nem menekülünk többé az értékek egének fiktív „Kell!”-jéhez, de éppily kevésbé veszünk részt az ősvilágmitológiákban és a túlélési harc szociál-darwinista bizonygatásaiban, ahogyan azt az angol filozófus, Hobbes ábrázolta („az ember embernek farkasa”), akkor nem marad más út, mint hogy ismételten szembeszálljunk a kettős morál tényeivel, és a nyerők látószögét a vesztesek látószögére cseréljük. Az „őseMBER” mint az agresszív viselkedés magyarázati modellje éppúgy csak föltevés, mint az agressziópotenciál genetikailag meghatározott vagy társadalmilag közvetített kódja, amelyről Konrad Lorenz és Ireneus Eibl-Eibelsfeldt beszél.

Miért ne lenne lehetséges a gyöngék kultúrája, amelyben az emberek nem egymás számlájára akarnak élni, hanem megosztják egymással az életet, amelyben mindenki egyszerre erős és gyöngé?

A harmadik világ nyomornegyedeiben nemcsak gyilkosságokkal találkozunk. Ott él az osztozás kultúrája is. A *favellák* (hullámlemezekből összetakolt viskók) lakói ismételten megkérdezik az európai látogatókat: „Miért esik olyan nehezetre az osztozás?” Még a Sao Paulo-i utcagyerekek lopásból és rablásból élő csoportjaiban is arra bukkantak a szociálpedagógusok, hogy súlyos esetekben a csoportot vezető fiú vagy lány becsapja a rendőrséget, és hagyja, hogy elfogják, hogy a legkisebbek így meg tudjanak lógni. Több rejlik az emberben, mint a pusztai túlélési ösztön. Az ember képes fölismerni, amikor mások kárára él; érzi, ha másokat áldozattá tesz; képes az együttműködésre, amikor mások összeroppannak az erőszak súlya alatt; képes arra, hogy a tettes és áldozat szemszögéből érzékelje a világot.

A pacifista Bertrand Russel egyszer élete vezérmotívumaként írta le, hogy megossa az erőszak áldozatainak szenvedését. Az együttműködés e képességének aktualizálásától nemcsak a jövőendő emberiség élete függ. A keresztényektől nem lenne szabad idegennek lennie ennek a vezérmotívumnak. Az első keresztények az áldozatokkal vállalt szolidaritásból éltek. A túlélési harcban szerzett egyéni szenvedéstartaluk egzisztenciálisan Jézus sorsának felelt meg a kereszten. Megkínózták, oroszánok elé vetették, megfeszítették őket. Jézus egyszer s minden-

korra véget vetett az erőszakkal összefüggő istenelképzeléseknek, amelyeket — akár a keresztény vallásban, akár azon kívül — arra használnak föl, hogy vallásilag biztosítsák az emberi hatalmi és uralmi igényeket.

A Jézus által meghirdetett ország vagy a tehetetlenség hatalmával bontakozik ki, vagy sehogy sem. Ez a törvényszerűség kíséri könyörtelenül a Jézusra hivatkozó egyház cselekvését is. Az erőszakos magatartással foglalkozó munka kétszínűségének és kettős moráljának is talán ez a legmélyebb oka: hogy e végső döntés előtt nincs menekvés.

Mit jelent ez az iskola számára? A gyerekek abból tanulják meg a morált, ahogyan a szülők viselkednek konfliktushelyzetekben. Az persze magától értetődő, hogy különböző alkatú és érdekű emberek között szükségyszerűen támadnak konfliktusok.

A döntő az, csoportjaikban és életterületükben hogyan találhatnak az emberek olyan megoldásokat, amelyek senkit sem tesznek áldozattá. Ilyen megoldásokat pedig csak az iskola, a család és a társadalmi környezet hálójában lehet találni. Aki a Fekete Péter játékot felelősségáthárítással kezdi, az már veszített. Az iskolai erőszak olyan szülőkből él, akiknek csak akkor ér valamit gyerekük, ha jó jegyet visz haza. Az iskolai erőszak a tanárok és a diákok közötti névtelenségből, hidegségből és kapcsolat nélkülségből él. Megértem azokat a diákokat, akik kikészítik azt a matematikatanárt, aki közli velük: „Mind egyikőtök egy harmincadot jelent számomra!” Az iskolai és a másutt tapasztalható erőszak azokból a mitológiákból él, amelyeket a teljesítményi társadalom folytonosan újjáteremt maga »nyerő-kultúrájával«, és amelyekkel közben megfojtja magát.

Az erőszakból kivezető utakat csak az „érték- és normateremtő kommunikáció” új formái révén lehet megtalálni, és ezt a kommunikációt az iskolában kell elkezdni. Az iskolai erőszak esélye válik, ha minden érdekelt elkezdte gyakorolni a „jézusi stratégiát”: megváltoztatja álláspontját, és az iskolát csakúgy, mint az egész világot az áldozatok szemszögéből nézi. Ez a kapcsolatokon végzett munkát, konfliktuskészséget és állhatatosságot kíván. Ahol végrehajtják ezt a nézőpontváltást, ott kicsírázik Isten erőszakmentes országa.

Forrás: Publik-Forum, 1991/14

A szerző ferences szerzetes, a valláspedagógia professzora Münsterben.

A katonai eskü – jézusi szemmel

<p>Én, ..., a dolgozó magyar nép fia... esküszöm, hogy a Magyar Népköztársaság hűséges katonája leszek. A Magyar Népköztársaság alkotmányához, törvényeihez és törvényes rendeleteihez híven becsülettel teljesítem kötelességemet. Előljáróim és feljebbvalóim parancsainak engedelmeskedem. Esküszöm, hogy hazámat, a Magyar Népköztársaságot minden külső és belső ellenségtől életem feláldozásával is megvédem. Az ellenséggel soha a legkisebb egyetértésbe nem bocsátkozom, ellene mindenkor, mindenütt bátran és férfiasan harcolok. Zászlóinkat szabadságharcos elődeink példáján lelkesülve győzelemre viszem. Parancsnokainkat, zászlóinkat, bajtársaimat megvédem, csapatainkat, fegyvereinket és egyéb eszközeinket el nem hagyom. A katonai ismereteket elsajátítom, példaadóan viselkedem, és a fegyelmet minden törvényes eszközzel fenntartom. Alárendeltjeimről a legjobb tudásom szerint gondoskodom, őket öntudatos hazafiakká nevelem. A fegyveres erők vagyontát és más állami vagyont megőrzöm és megőriztetem. A szolgálati és állami titkot híven megtartom. Békében és háborúban egyaránt népünk igaz fiához méltóan viselkedem, becsülettel élek és halok. Ha pedig a hadi törvényeket megsértem és eskümet megszegem, sújtson népköztársaságunk törvénye és dolgozó népünk megvetése!</p>	<p>„Az én országom nem e világból való” (Jn 18,36). „Egyáltalán ne esküdjetek... Ne esküdj még a saját fejedre se...” (Mt 5,33-36)! „Ha e világból volna az én országom, harcra kelnének szolgálaim... De az én országom nem e világból való” (Jn 18,36). „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből... Ez az első parancsolat. A második hasonló ehhez: Szeresd embertársadat, mint önmagadat” (Mt 22,37-40)! „Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint embereknek” (ApCsel 5,29). „Hiszen nincsen itt maradandó hazánk” (Zsid 13,14). „Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal” (Mt 5,39)! „Aki érettem elveszíti életét, megtalálja azt” (Mt 10,39). „Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért” (Mt 5,44)! „Ábel a hittől vezetettve mutatott be értékesebb áldozatot, mint Káin” (Zsid 11,4). „Tedd vissza hüvelyébe kardodat, mert aki kardot fog, kard által vész el” (Mt 26,52)! „Ők meg ekevasakká kovácsolják kardjukat, és lándzsájukat szőlőmetsző késekké. Nemzet nem emel kardot nemzet ellen, és nem tanul többé hadviselést” (Iz 2,4). „Ti vagytok a föld sója... Ti vagytok a világ világossága... A hegyen épült várost nem lehet elrejtteni” (Mt 5,13-14). „Senki sem szolgálhat két úrnak... Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak” (Mt 6,24). „Ne ölj” (Mt 5,21)! „A népeken uralkodnak királyaik, és akik hatalmaskodnak rajtuk, még jötevőiknek hivatják magukat” (Lk 22,25).</p>
---	---

Tehát megkísért minket a Sátán:

Légy hűséges hozzám! Ha kiállsz a sorból, meglakolsz! — „Takarodj, Sátán” (Mt 4,10)!

P. Z.

A fenti írás még a szocializmus idején keletkezett; a katonai eskü szövege azóta megváltozott, de lényege aligha. Most így hangzik: „Esküszöm, hogy a Magyar Köztársaságot híven szolgálom, a fegyveres erők hűséges katonája leszek. A Magyar Köztársaság érdekeit, állampolgárainak jogait és szabadságát bátran, a törvények betartásával életem árán is megvédem.”

Wolfgang Borchert

Akkor csak egy marad!

Te, a gép mellett vagy üzemben dolgozó *férfi*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy többé ne vízcsöveket és fazékfedőket csinálj, hanem acélszakokat és géppisztolyokat, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, a bolti eladó pult mögött vagy irodában dolgozó *lány*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy gránátokat tölts vagy mesterlövész-fegyverhez szerelj össze célzóátvicsövet, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, *gyártulajdonos*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy púder és kakaó helyett gyárts puskaport, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, szobában ülő *költő*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy ne szerelmes verseket írsz, hanem a gyűlölet dalait zengd, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, a betegágynál álló *orvos*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy a katonai szolgálatra alkalmasságot igazoló papírt állíts ki a férfiaknak, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, a szószéken álló *pap*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy áldd meg a gyilkolást és szentesítsd a háborút, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, *hajóskapitány*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy ne búzát szállíts, hanem ágyúkat és harckocsikat, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, aki *pilóta* vagy. Ha holnap megparancsolják neked, hogy bombákat és napalmot vigyél a városok fölé, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, műhelyben dolgozó *szabó*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy egyenruhákat készíts, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, taláros *bíró*. Ha holnap megparancsolják neked, hogy menj be a hadbírószágra, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, aki *vasutas* vagy. Ha holnap megparancsolják neked, hogy add meg a jelet annak a vonatnak az indulásához, amely csapatot és fegyverzetet szállít, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, városban vagy falun élő *apa*. Ha holnap kézbesítik neked a bevonulási parancsot, akkor csak egy marad:

Mondj **NEMET!**

Te, Normandiában vagy Ukrajnában, Egyiptomban vagy Angliában, Kínában vagy az Egyesült Államokban élő *anya* – bármely földrészen élő *anyák*, ha holnap megparancsolják nektek, hogy szüljétek gyerekeket, ápolónőket a hadikórházaknak és új katonákat az új csatákhoz, *anyák az egész földkerekségen*, akkor csak egy marad:

Mondjatok **NEMET!**, *anyák*, mondjatok **NEMET!**

Mert ha ti nem mondtok **NEMET!**, ha **TI** nem mondtok nemet, *anyák*, akkor: akkor:

a gőzpárák kikötővárosokban nyögve elnémulnak a nagy hajók, és titáni mamuthullákként, vízihullaszerűen, lustán imbolyognak a halott, néptelen rakpart felé, algák, moszatok és kagylók lepik el a korábban oly csillogó tetet, amely most oszló-bomló halak temetői szagát árasztja –

a villamosok eszméletlen, fénytelen, üveges szemű bogarakként, hülyén összevissza horpadva és zománcalanodva fekszenek a vezetékek és a sínek kusza acélsontvázai mellett a korhadt, átluggatott tetőzetű remizek mögött, kihalt, kráterszagú utcákon – iszapszürke, kásásúró, ölmos csend lopózik a világba, mohón és növekedve, szétterül az iskolákban, az egyetemeken és a színházakban, a sportpályákon és játszótérekben, iszonyatosan és siváran, feltartóztatlanul –

a napfénytel telt, dús szőlő megrohad a hervadt hegyoldalon, a rizs kiég a kiszáradt földön, a krumpli megfagy a parlagon fekvő szántón, s a tehének fölborult fejzszámolyként meresztik az ég felé halálmerev lábaikat –

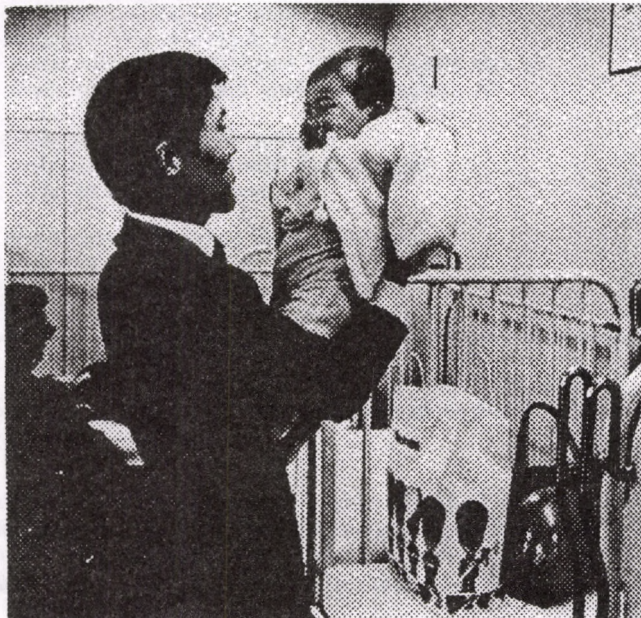
a nagy orvosok zseniális találmányai megromlanak, elkorhadnak, megombásodnak, megpenészednek a kutatóintézetekben –

a konyhákban, kamrákban és pincékben, a hűtőházakban és tárolókban tönkremegy az utolsó zsák liszt, az utolsó adag eper, tők és meggy, a kenyér megzöldül a fölborított asztal és a tányércserepek között, a kiborult vaj kenőszappanként bűzlik, a gabona úgy fekszik a mezőkön az elrozsdásodott ekék mellett, mint egy szétvert hadsereg, a gyárak örök gáz fedte, füstölgő téglakéményei és kürtői szétmállanak – szétmállanak – szétmállanak –

akkor az utolsó ember, szétféslett belekkel és pestises tüdővel, szótlanul és magányosan köszál a gyilkosan izzó nap és az ingó csillagok alatt, magányosan a beláthatatlan tömegsírok és a kipusztult, gigantikus betonrengeteg-városok hideg bálványai között, az utolsó ember, aszottan, örülten, káromkodva, vádolva –

és félelmetes vádjá: **MIÉRT?**, szétfolyik a sztyeppén, nincs, aki meghallja, ott süvít a repedezett romok között, beszűremkedik a templomok omladékaiba, nekiütözik a magasépítésű erődöknek, elstüllyed a vértócsákban, nincs, aki meghallja, nincs, aki feleljen, az ember nevű utolsó állat utolsó kiáltása elhal –

mindez bekövetkezik, holnap, holnap, talán, talán már ma éjjel, talán már ma éjjel, ha – – ha – –

ha nem mondtok **NEMET!**

Gyilkosok közt...

A „papás abortusz” talán elrettentene

Rossz idők járnak. Jóformán hetente találnak egy halott csecsemőt. Erkélyen elrejtve, köldökzsinórral megfojtva, konténerbe hajítva, Dunától partra vetve. A jámbor polgár borzong, megkeseredik a szájában az újszülöttség közben kortyolt kávé. A nehezén ugyan már túljutott, a halott csecsemőről csak az utolsó előtti oldalon írnak néhány sort.

A rendőrség nyomoz, a lakosság segítségét is kéri. Kinek a környezetében volt vélhetően terhes nő, ki fedezett fel valami árukodó jelet. Ki ismeri a gyilkost?

Rendszerint megtalálják. A gyötrő lelkiismeret megszólalásra kényszeríti, a vallomás talán lemos valamit a szennyes kintől. Leleplezik, akciófilmekben edzett bravúros nyomozással, éles logikával. Mindig kerül valaki, akinek már egy ideje gyanús volt. A ruhája, a viselkedése, hogy annyit evett. Dehogyan szolt volna! Ki tudja, mitől volt olyan furcsa, meg hát, mindenki a maga életét éli.

A halott csecsemőt szinte mindig megtalálják, bármilyen jól rejtette is el az *anya*. A gyilkos is általában horogra akad. Azt meg, akinek rajta kívül a legtöbb köze volt ahhoz, hogy a kis halott nemrég még élt, a *felbujtót*, nem találják, nem is igen keresik.

Hetente közel kétezer terhességmegszakítást végeznek Magyarországon. Az ilyen esetekről nem ír az újság külön-külön. A steril acéltartályba dobott magzat-darabok statisztikai adatait konszolidálódva szolgáltatnak érvert a társadalom jövőjéért aggódóknak. Abortusz-ügyben alig-alig van borzongás. Tanulmányok, beadványok írása közben, konferenciák, parlamenti szavazások szünetében lehet szívni egy slukkot két korty kávé között. A *nő*, az *anya* nem leplez semmit, éppen azért veti alá magát a *beavatkozásnak*, hogy ne legyen leplezni valója. Nincs újsághír, nincs rendőrség, nem gyanakoznak senkire. Arra sem, akinek a földarabolás előtt az anyán kívül a legtöbb köze volt a magzat életéhez.

Be kellene vezetni a „papás abortuszt”, az „apukás csecsemőgyilkosságot”. Az édesapák jelenléte a szülésnél egyre gyakoribb – így van ez jól, bár remélhetőleg soha nem lesz kötelező. De míg a közösen adott élet vállalásához egy egész élet áll rendelkezésre, a megfojtás, a darabolás megismételhetetlen, soha vissza nem térő pillanat.

Gyilkos anya, hóhér orvos, abortuszpárti politika, életellenes társadalom, szociális és lelki nyomor, félrevezetett, átvért emberek. Valóban: vannak

gyilkos anyák. Hóhér orvosok. Abortuszpárti politikusok, holt bálványokért rajongó tömegek. Vannak sivár lelkű emberek. És van az, hogy a férfi és a nő szerelmes (vagy csak érzéki) együttlétéből gyermek foganhat. Nem sok köze van ennek se gyilkoshoz, se hóhérhoz, se politikához, se társadalomtudományhoz. Ez csak biológia. Olyasmi, amit az eszetlen állat is jól tud. A közelmúlt negyven év ember-

és magyarellenes kommunista terrorja, a nyugatról támadó gyakorlati materializmus, a leginkább támadható politikus és orvos, a hitetlennek minősíthető társadalom sem adhat felmentést annak a férfinak, aki ezt nem tudja. Vagy ha tudja, hallgat.

Szikora József

Megjelent az Új Ember katolikus hetilap 1998. március 22-i számában.

FIKTÍV LEVÉL!

**Kedves Képviselőtársaim!
Igen tisztelt Országgyűlés!**

Az Európába vezető út első igazi lépése a korszerű abortusztörvény létrehozása volt. Jogállamban élvén ugyanis szabályozásra került, jogilag ki számít embernek s ki nem. Mélységesen átértéztük azokat az indokokat is, melyeket az abortusz betiltása vagy korlátozása ellen felhoztak. A sok kontármunka, anyák tömegének halála vagy megnyomorodása, mind valósággá vált volna. A feketepiac felvirágzásának valós lett volna a veszélye, amint az abortuszok árának csillagászati emelése is. Arról ne is beszéljünk, hogy így ez a pénz nem az államkasszát gyarapítaná, hanem a feketézőkét. A legalitás azonban kirántotta alóluk a talajt, s ma csakis tisztességes orvosok, tisztességes pénzért végezhetnek és végeznek abortuszt.

E törvény továbbfejlesztését szeretnénk elérni, a jogi szemlélet következetes alkalmazásával, útmutatásul a világ összes országának. Ugyanis miért csak az abortusz van ilyen kiváltságos helyzetben? Miért csak ezt a területet szabadítjuk ki a feketézők kezéből? Hiszen még hatalmas pénzek forognak az alvilágban.

Mondjuk ki nyíltan! Engedélyezni kell, persze szabályozott keretek között, a bérgyilkosságot. Tudom, első pillanatra ez meghökkenítő. De gondolják csak el, az abortusztörvény rávilágít a dolgok lényegére: nem az számít, hogy valaki biológiailag ember, hanem hogy jogilag az-e. Vagyis ha valakitől megvontuk ezt a jogot, akkor ő már nem is az. Hogy valaki már szerzett az életében jogokat? Hogy valamikor jogilag embernek nyilvánították? Az csak tévedés volt, mert azt hitték, ember. Az ilyen tévedéseket jóvá kell tenni. Bibliai alapon helyezkedve Júdást említhetném, akiről azt mondja az Írás, jobb lett volna, ha meg sem születik. Bizony sok ilyen spicli van, aki jobb lett volna, ha meg sem születik. De a hiba egy okos jogi döntéssel jóvátehető. Egy lövés pontot tehet az ügyre.

Ma egy bérgyilkosság — a kockázat miatt is: pl. lebukás... — igen drága. Ehhez hozzávehetjük még a bűnüldözés költségeit, a stressz és egészségtelen életmód miatt igen magasra rugó társadalombiztosítási költségeket, az APEH veszteségeit. Az állam számára ez mind elveszett pénz. S ha hozzávesszük még a tévedéseket, pl. rossz Mercedes robbantanak fel, vagy a nagy razziákat, akkor láthatjuk csak igazán, mennyi kidobott pénz, fölösleges stressz, ártatlan áldozat...

Ehelyett lenne egy állami bizottság, melynek munkáját akár szponzorálni is tudnák az egyszerű állampolgárok, évi 1% adóhányadukkal. Pár közalkalmazotti fizetésű hóhér, szabályozott díjtételek. Higgyék el, egy páciens sem fog panaszt tenni, ha rátermelt szakembereink végzik a munkát. A műveletet nevezhetnénk posztabortusznak, a páciens posztabortumnak. Ha esetleg valaki öngyilkossággal előzné meg kivégzését, akkor spontán posztabortusztól beszélhetnénk.

Ma már természetesen, hogy az anya szuverén joga eldönteni, akarja-e a gyermekét életben hagyni, vagy meg kívánja öletni. Ezt az életkori korlátozást, és az anyai, ill. szülői kiváltságot egy demokráciában túlhaladottnak és tarthatatlannak kell, hogy nevezem. Kérjük az ész és logika szabályai szerinti, valamint a gazdasági realitásokat figyelembe vevő törvénymódosítást.

MSZOSZVK

(MaffiaSzervezetek Országos Szövetségének Választott Képviselője)

(Horváth — Vincze)

Harminc évvel ezelőtt gyilkolták meg Martin Luther Kinget, az erőszakmentesség egyik nagy 20. századi apostolát. Az alábbi írás közlésével az ő életpéldája előtt tisztelgünk.

Hans-Eckehard Bahr

Nézzétek, itt jön az álomlátó!

Abban a szerencsében volt részem, hogy még találkozhattam itt Chicagóban Martin Luther Kinggel. 1966 januárjától szeptemberéig az ő közelében dolgozhattam a polgárjogi mozgalomban. King hangja elnémult. De álma megmarad, számomra legalábbis. A fényképe, a kézírása. A levéltárcámban még őrzök egy cédulát a soraival. Szükségem van ilyen hangokra, melyek megpróbálják összetartani a magánéletet és a politikát.

King látomása az erőszakmentes ellenállásról, álma egy új világpolitikáról megerősíti reményemet. Bizalmat önt belém, hogy mi is áttűtetünk majd valamit a politikai realitásba egy emberbarát világ e látomásából.

„Nézzétek, itt jön az álomlátó! Rajta, öljük meg”, mondják a testvérek az Egyiptomba vezető úton, feldühödve József politikai látomásain (1Móz 37,19-20). „Behold, this dreamer cometh... let us slay him”, 1968-ban, Atlantában ezt szándékozta ráírni King sírjára is Coretta King, Jesse Jackson és Ralph Abernathy.

Martin L. King, egy férfi, akinek volt álma, 1929. január 15-én született. Egy fekete Georgiából, aki a német reformátor iránti csodálatából „Martin Luthernek” nevezi magát. 39 évesen majd lelövi egy fehér bérgyilkos. Az ötvenes években az Egyesült Államokbeli Dél fekete polgárjogi mozgalomnak élén látjuk. 1964 decemberében Oslóban átveszi a Béke Nobel-díjat. 1968-as haláláig fáradhatatlan elkötelezettje az ellenségek kibékülésének. Homo politicus, a szó mélyen demokratikus értelmében. Mi az ismertetőjege e férfi politikai cselekvésének? „Szót emelni azokért, akiknek nincs hangjuk” — ez King politikai jelmondata.

Álomlátó férfi, akit a kormány több mint hússzor vet börtönbe államkritikája miatt, s aki ezt nagy megtiszteltetésnek tartja; aki föllép a szegénység ellen saját országában, de föllép mások, a Harmadik világ kizsákmányolása ellen is. Az emberi jogok hőse?

Amit senki sem tartott volna lehetségesnek, az történt meg a hatvanas évek kezdetén az Egyesült Államokban. A déli államokban hirtelen az utcára mentek az évszázadok óta megálázott feketék, emberi jogukat követelték, nyilvánosan végigvonultak Selma, Albany és Birmingham utcáin,

a rendőrség kutyái és gumibotjai között, az ellenszenv sorfala mentén. Számukra tavasz volt.

King születésének 60. évfordulóját az amerikai kongresszus és az elnök Amerika kiemelkedő nemzeti ünnepeként ülte meg. Egy szó sem esett arról, hogy a Johnson-érában maga az FBI volt az, amely az USA első számú biztonsági kockázataként kezelte a fekete tanítót, 16 titkos lehallgatót helyezett el irodájában és magánlakásában, és végül, már 1964-ben, öngyilkosságba akarta kergetni őt.

Az amerikai külpolitika határozott ellenzőjének születésnapja mint nemzeti ünnep? Egy férfi, aki világosan föllépett a szociális állam kiépítéséért és az USA totális, őszinte lefegyverzéséért — őrá gondolt Bush elnök? Melyik Kingről van szó?

King halott. 1955 és 1968 közötti korszaka már egy egész generációval van mögöttünk. Azok a problémák azonban, amelyekkel King szembesült, azóta mindenütt kiéleződtek. A szegénységben tartott emberek, a katonai megsemmisítés készségének, a föld elpusztításának problémája.

Segíthet-e nekünk a humánusabb túlélésben Kingnek a társadalmi békétlenségek nyilvános terápiájához nyújtott modellje? Elérhet-e hozzánk is az ő életbe vetett bizalma? Honnan vette ez a férfi a bátorságot és az erőt? Hogyan bánt ez a fekete lelkész a rendszer túlhatalmától való félelemmel? A halálfélelemmel, a pótolhatóság félelmével? Hiszen teli lévén elzomszomjával, nem tudjuk, hogyan érjük el, hogy bele tudjunk egyezni politikai kezdeményezéseink vereségébe, de életünk halandó voltába is, és olyannak fogadjuk el magunkat, amilyenek vagyunk.

Alkotó módon bánni a vereségekkel, düh nélkül állni a sértéseket? Tudjuk, hogy félünk a gyengeségektől, és ezért menekülésszerűen a látszólag erősebeknél keresünk fogódzót, és ajtót tárva az illúzióknak, az új felé törünk, folyton félve attól, hogy elveszítjük azt, aminek az élvezésére amúgy sem szakítunk időt. A félelem attól, hogy észrevesszük belső gyengeségünket és külső tehetetlenségünket, és nem leszünk képesek többé elfojtani ezeket önmagunkban, vagy kivetíteni a gonosz külvilágra — mindez talán a mi nyugati ipari társadalmainkbeli férfi meg nem élt bensőségességének prob-

lémájával függ össze. Ha ez az érett bensőségesség nem csupán az élet közepe után léteznék, talán ritkábban merülne föl a legyőzetés félelme.

De honnan ered az a képesség, hogy kiengesztelődjünk a belső feszültségekkel és a külső ellentétekkel, hogy elfogadjuk saját sebezhetőségünket, sőt igent mondjunk saját halálunkra? Honnan jön ez? Miért van az, hogy a halál felé tartó élet tehetetlenségét oly kevéssé vagyunk képesek megváltoztatni oly módon, hogy azt a halál tudata alapján élésre változtatnánk? Hogy a tehetetlenséget oly ritkán tudjuk erővé változtatni?

Az „el-az-ablaktól-félelem”, az elnyújtott halál megtapasztalása az élet közepette, az alapvető pótolhatóság tapasztalata a legszemélyesebb kapcsolatokban is — hogyan bánunk mindezekkel? Ezekkel a kérdésekkel közelítek meg egyszer a Martin Luther King nevű férfi életéhez.

A hatvanas évek elején ismeretlen fehérek bombát dobtak King lakásának verandájára, hogy az ismeretlen lelkész családjával együtt kiirtsák. Sok felbőszült fekete tódult erre a verandára, és meglehetősen robbanásveszélyes hangulat töltötte be a levegőt. Ekkor King kijött, és könyörgött a tömegnek, hogy mások erőszakára ne válaszoljon ugyanolyan erőszakkal. „Meg kell mutatnunk, hogy jogi követeléseinket nyomás nélkül, a többiekhez intézett meghívásként is el tudjuk érni. Nem a fehéreket akarjuk legyőzni, hanem a kiengesztelődés, az igazságosság győzelmét akarjuk.” Kingnek sikerült meggyőznie a fölháborodott embereket.

Ez az akció egy éjszaka alatt ismertette az egész országban. Akkoriban megkérdeztem magamtól: Honnan veszi ez az ember az erőt és a bátorságot? Nincs benne félelem. Úgy tűnik, erőssége belülről fakad, hiszen a fekete polgárok ekkor még egyáltalán nem rendelkeztek külső politikai hatalommal. King tudta: a konfliktuspartner erősebbnek megélt erőszakával csak akkor lehet abban a reményben szembeállni, hogy az illető képes meg tanulni — és így én is —, ha a konfrontáció közepette megvalósuló kooperáció révén ismét kapcsolatba kerülök vele. King választásában, hogy ebben a formában oldja meg a konfliktust, az volt a döntő, hogy először

is minden esetben el akarta kerülni a konfliktuspartner vereségét, megsebesítését, másodsor pedig arra törekedett, hogy a tehetetleneknek, a jogfosztottaknak, a gyengébb partnereknek megadja saját méltóságuk új érzését.

Hogyan történik meg az, hogy a gyengébb partner önbizalomra tesz szert egy konfliktusban? Hogyan győzheti le saját félelmét? King válasza: Úgy, hogy kezdeti dühét, a közvetlen, vak fölháborodást — a „természetes” első reakciót — végül, egy második fázisban tudatosan legyőzi, maga mögött hagyván a bosszú érzelmét. Tehát a másik erőszakának szuverénvá váló átszenvedéséről van szó.

Az effajta tudatos, „enerős” elszívás egyfajta terapeutikus eszköz, hogy a másikat felszabadítsuk a benne lévő emberségre. S emögött az a hit áll, hogy minden emberben ott él az az igazság, amely ily módon felszabadítható.

Jézus passiója — Martin Luther King felől nézve. Innen nézve új módon látszik a názáreti Jézus szenvedése is. Mindig azt tanultam, hogy az ő passiója egyfajta tűrés, a szenvedésben tanúsított erő, valamiféle mazochizmus. Passzív módon kell megtennie. Most azonban azt látom Kingnél, hogy a passió is erőszakmentes cselekvés. „Mindazok, akik kardot ragadnak, kard által vesznek el”, mondja Jézus, ez a fiatal férfi Péternek a Getszemáni kertben, amikor az kardot ránt (Mt 26,26). Felszólítás ez arra, hogy egyszerűen mondjon le az erőszakról. Jézus akkor maga is abban a helyzetben volt, mint egy chicagói fekete. Jogfosztott volt, halálfélelmet érzett. Tehát jöjjön az önvédelem? Akkor talán megmentené a saját életét, de ellenfele életét éppen hogy megsemmisítené. Empirikus belátást fogalmaz meg itt Jézus Péternek, nem pedig az érzületi etika követelményét, nem valami idealisztikus morált: Aki erőszakot alkalmaz másokkal szemben, akár önvédelemnek nevezett *ultima ratió*ként is, az csak új erőszakot vált ki láncreakciószerűen, de kiengetselődést nem. Pedig a lényeg éppen az, hogy igénybe vegyük mindkét konfliktuspartner tanulási képességét. Ez azonban csak akkor történhet meg, ha az ember erőszak alkalmazása nélkül jár el.

Az ilyen lépés mindig végletesen kockázatos. Nincs garancia. Katasztrófával végződhet arra nézve, aki így jár el, Jézustól Kingig. De aki belebocsátkozik ebbe a kockázatba, az csak önmagát kockáztatja, és nem egy másik ember vérért. Ragaszkodik saját igazságához, még a halálban is.

Ez az a belső feszültség, amelybe belebonyolódik minden olyan nő és férfi, aki másokkal létrejött konfliktusában nem ugyanolyan erőszakkal reagál. A félelem azonban, hogy szen-

vedés vár rám, vagy oda vezet, hogy „biztonsággal” védekezem, politikailag vagy a magánéletemben, jól felfegyverkezve, szükség esetén támadó, eleve elijesztő erőalkalmazással (»megelőző csapás«), demonstrálva védekezési készségem megbízhatóságát — vagy pedig fordított módon szabadulok meg attól a félelmetől, hogy kifosztanak, megsebesítenek, hogy meg fogok halni: éppen azért, hogy teljesen elfogadjam ezt a félelmet, igent mondom rá, belebocsátok, és aztán követkekezéppen már nem a külső fegyverre vagy fenyegetésre támaszkodom, hanem a konfliktuspartneremmel szembeni konfrontációban nyílt kooperációt kísérek meg.

„Saját tapasztalatomból tudom, hogy Montgomeryben, amikor fegyvert tartottam a házbán, sokkal jobban féltem”, magyarázza King 1968-ban az elmúlás okozta szorongás, a halálfélelem és az erőszakra hajlás összefüggését. Majd így folytatja: „Amikor arra a belátásra jutottam, hogy az erőszakmentes emberi érintkezés képviselőjeként nem lehet többé fegyverem, közvetlenül azzal a problémával kellett szembesülnöm, hogy meg fogok halni. Szembenéztem ezzel, s ettől kezdve nem volt szükségem fegyverre, és csak ritkán féltem. Saját erősségünk érzésének végső soron belülről kell jönnie.”

Hősies magatartás, amire csak aszkéták képesek, mi többiek nem? Önmagunk kifosztásának folyamatára gondolok ma, ahogyan azt a nagy misztikusok leírták. Szabaduljunk meg minden biztonságot ígérő, másokat fenyegető eszköztől. Mindenekelőtt szabaduljunk meg attól félelmetől, hogy immár gyöngék lévén, meg fogunk szegyenülni, és hamarosan legyőznek minket.

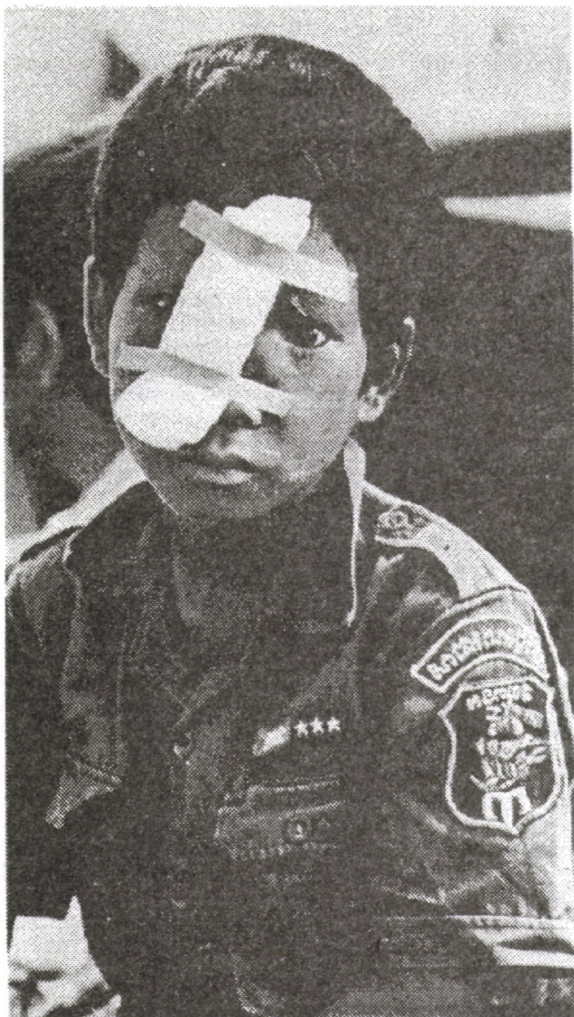
Minden „az igazság megcselekvésén” múlik. De hiszen ez Mahatma Gandhi lefordítása volt az erőszakmentesség megcselekvésére. Annak az igazságnak a megcselekvésén múlik a dolog, amellyel a másik ember révén kapcsolatba kerülünk. S a lényeg az, hogy belegyökerezem életem e legmélyebb rétegébe, saját legmélyebb énem megsemmisíthetlenségébe. Belegyökerezni a sebezhetlenségbe, a legmélyebb rétegekbe, ahol rátalálok az élet tűzére, amely képessé tesz arra

is, hogy (szellemi) ellenállást tanúsítsak azokkal szemben, akik el akarják venni az életemet.

Ilyen helyzetekben rendszerint pánikba esve próbálok gyengíteni az ellenfelet, s a pokolba kívánni őt, mivel még egyáltalán nem tanultam meg, hogy másképp dolgozzam föl azt a félelmemet, hogy meg fognak sebesíteni, ki fognak cserélni, meg fognak fosztani méltóságomtól.

Tudatosan sebezni, pontosan tudni, hogyan okozhatok fájdalmat a másiknak, narkózis nélkül operálni, célzatosan pusztítani, a másikat megsemmisíteni — ez a támadóöröm szabadul fel azokban az emberekben, akik sebeztenek érzik magukat. Duplán és háromszorosan meg akarnak fizetni a másikat. És micsoda energia rejlik ebben az erőszakban! Pokoli tombolás. Nagyjából így hat az energiasűrítés levezetése, ha csak a szele fenyegeti is az embert annak, hogy kárt fognak okozni neki.

Attól, aki erőszakmentesen szeretne élni, a lehetetlen kívántatik, az előbbi jelenség teljes ellentéte, a humánus, nevezetesen hogy egészen kiálljon valamiért, hogy a lehető legnagyobb játékeret biztosítsa a másik számára, hogy az a maga részéről félelemmentes, értelmes döntést hozhasson.

Ugyanazokból a félelemből induljunk ki? Nem a kiengesztelődés közös érdekéből? És nem is nagylelkű, előrevívő, a jobb felé húzó képességeinkből? Kooperáció a konfrontációban: ez a biztonsági partnerség modelljei is, ahogy Kingnél látom: *it makes all the difference*, teljesen megváltoztatja a dolgot, hogy szkeptikusan, kishitűen, csak ugyanazokból a félelemből indulok-e ki, vagy pedig igénybe veszem az alkotói, kommunikatív lehetőségeket is, magamban is, a másikban is. Önmagam megőrzése az ellenség iránti bizalom révén, ez az ő programja. És megfordítva: Csak akkor tudjuk létrehozni a kiengesztelődést, ha a másik olyan tud „megálmodni” minket, amilyenek még nem vagyunk.

King vonakodása, hogy a másik emberrel „szemet szemért, fogat fogért” alapon viselkedjék — nem valami komisz, istenféltő formája ez a mazochista alávetésnek?

Ismét magam előtt látom a fiatalos mosolyú fekete lelkészt. Hallom a déliek éneklő hanghordozását, megjelennek előttem a nagy menetelések, az 1966-os chicagói tárgyalások; nem volt-e mindez kísérlet arra, hogy intenzív kapcsolatba lépjen az ellenfelekkel; megnyerésük türelmes kísérlete, ahelyett hogy le akarta volna győzni

öket? Önmagából kilépő, a másikat megnyerni akaró, intelligens pacifizmussal találkozom itt, egy szorongásos, gyáva, polgári pacifizmus ellentétével. King jelszava: erőszak nélküli ellenállás (a rossznak), nem pedig elkerülési stratégiák. Végül soron védőbeszéd ez a politikai cselekvéshez történő határozott visszatérés mellett, szemben a katonai cselekvéssel.

King hangja halott. A hős eltávozott, dícsfénye megfakult. Hős? David Garrow King-életrajza ízekre szedi a King fejét övező sugárkoszorút. Egy másik, mítosztalanított férfi lép elő. Azt látjuk: King minden hónapból több mint három hetet van úton, elszakadva feleségétől, Corettától és növekvő gyermekeitől. Életstílusát évről évre jobban jellemzi két szélsőség: egyrészt a szálloda-magány belülről, másrészt a mindenhatósági örület kifelé, a tömeggyűléseken. Egy tipikus hetének programja: vasárnap két beszéd Chicagóban; hétfőn két előadás a minnesotai egyetemen; vissza atlantai irodájába; este egyházközségi összejövetel; szerdától péntekig egész nap a polgárjogi mozgalom stábjával; szombaton este a beteg egyházközségi tagok meglátogatása; vasárnap reggel prédikáció, délben indulás a reptérre, irány New York, Connecticut és Tennessee.

Coretta kívánságát, hogy önállóan vehessen részt a polgárjogi küzdelemben, King visszautasítja a konyha-gyerekre-templom sorompói közé. Az elnyomott mint elnyomó. Paternalista Kingnek az a kívánsága is, hogy Coretta hallgasson a nagy ügy kedvéért, és fogadja el számos nőkapcsolatát. „Ilyen triviális dolognak nincs helye a mi igényes kapcsolatunkban”, halljuk Kingné vitéz kijelentését. Kinget viszont szemmel láthatóan büntudat győrtörte.

És a depressziók. A nyilvánosság nyomása is kezdte őt szétszakítani. Beszédeinek szövegét egyre gyakrabban pofozzák ki a barátai, írják „irodalmi négerek”. 1968 márciusában King közel áll az összeomláshoz. Elhagyja az az érzés, hogy mindenki támogatja őt. A „valamennyien és egyenként”-ből „egyedül” lesz. A lázadásból magány. A Getszemáni élménye kezdődik el Memphisben.

Martin Luther King — próféta, harcos; a férfi, akinek álma volt. És Martin Luther King — a paternalista, sebezhető, hatalmas és védtelen férfi. Áldozat, és nemcsak a végén. Az elkötelezett, politikai életforma áldozata?

Forrás: Publik-Forum, 1991/18

Jörg Bopp

A süket fülek erőszaka

Beszélgetés egy betörővel

Egyik ismerősöm, aki foglalkozására nézve pszichiáter, a következő élményét mesélte el nekem.

Nemrégiben egy éjszaka hirtelen fölriadt, mivel zajokat hallott a lakásában. Feleségének rábeszélére megemberelte magát, és elhagyta a hálószobát. Amikor dolgozószobájába lépett, egy férfi állt előtte, s az íróasztallal bajlódott. Betörő volt.

Mindketten megijedtek, s szinte bénultan álltak egymás előtt. Ekkor a pszichiáter nagy lélekjelenléttel azt mondta: „Ne féljen tőlem. Nyugodtan foglaljon helyet; akkor beszélhetünk egymással.” A betörő elképedve nézte ellenfelét, és mérlegelte a dolgot. Végül rászánta magát, és leült egy zsámolyra. A pszichiáter fölhattintotta az állólámpát, és szintén leült. Nyugodtan megkérdezte az illetlen vendéget: „Miért tört be ide?” A kérdezett egy ideig hallgatott, majd hevesen beszélni kezdett.

Szerencsétlen gyerekkoráról számolt be, melyet házasságon kívüli gyerekként töltött el. Anyjáról, aki elhanyagolta és gyakran verte. És a szomorúságáról. Senki sem akadt, akiben megbízhatott volna. Senki sem érdeklődött iránta. Beszélt első bolti lopásairól, arról, hogy nevelőotthonba utalták be, ahonnan többször megszökött, de mindig elkapták és visszavitték. Részletezte azokat a büntetéseket, melyekkel aztán a nevelőotthonban kezelték. Amikor nagykorúvá lett, súlyosabb tetteket követett el, bebörtönözték. Probára bocsátották, de aztán ismét elfélték, mert visszaesett. A büntetés leülése után nem kapott munkát, és megpróbált lopásokkal és betörésekkel felszínre maradni.

Ismerősöm hallgatta, s csak olykor tett föl egy-egy kérdést. Szavaihoz nem fűzött kommentárt, nem ítéltetett és lemondott az intelmekről. Csak odafigyelt. Amikor a betörő befejezte vigasztalan történetét, bizonytalanul nézett a pszichiáterre, és csendesen azt mondta: „Őn az első ember, aki meghallgatott.

Ha korábban találkoztam volna ilyen emberekkel, talán más lett volna belőlem.” Majd megkérdezte: „Mit csinál most velem?” Ismerősöm azt felelte: „Semmit.” Megkérte vendégét, hogy távozzon, mivel megerőltető munkanap vár rá. A betörő zavartan búcsúzott. Néhány nap múlva a pszichiáter egy beteglapot kapott a férfitől, rövid hálalevél kíséretében.

Meghatott és megszegyenített ez a beszámoló. En biztos másképp reagáltam volna a betörőre. Ismerősöm nem fog kitüntetéset kapni viselkedéséért. És senki sem fogja nyilvánosan méltatni csendes bátorságát. Nem üzött el hangosan egy betörőt, nem kiáltott rendőrségért, és nem is futott el előle. Egyszerűen kész volt arra, hogy meghallgassa és beszéljen vele. Ilyet még soha nem élt meg a betörő.

Vajon nem történik-e meg újból és újból, hogy rászorul és sérült emberek zárt fülekre találnak nálunk? Nem figyelünk oda, ha megvert gyerekek ordítanak. Atnézünk magányos fiatalokon és szerencsétlen nőkn. Felháborodunk a menedékjogot kérőkön, a koldusokon és az öregeken. Gyakran nem figyelünk oda, elzárkózunk, rend és nyugalom után kiáltunk, büntetést és bosszút követelünk. Gyakran elfeledjük, hogy létezik bennünk és táradalmunkban a süket fülek erőszaka is, az értetlenség keménysége és irgalmatlan hidegsége. A rend kegyetlen mániája elfojtja bennünk az együtérzést. S mindez nem ritkán a tisztesség és a jogtudat köntöskében jelenik meg. Le akarjuk tagadni a keserű igazságot, hogy gyakran éppen a süket fülek erőszaka felelős a törvényszegésekért és erőszakos cselekményekért. Pszichiáter ismerősöm megpróbálta egyszer föl-tartóztatni ezt a körforgást.

Forrás: Publik-Forum, 1992/5

Leszky András bácsi Moha-meséje

Mákostészta-ügy

„Hallod-e Mohácska, az már nem is mákostészta, hanem tészta mák!” Nagypám szolt így rám evés közben, amikor nálunk vendégeskedett. Édesanyám azt mondta: „Nagyobb baj, hogy már a harmadik tányérral eszi, három tányérnyi meg szokott ártani neki.” Kiigazítottam: „Nem szokott, hanem előfordult. Most nem fog megártani.” De rögtön ezután bővítettem is titokban a nádrágszíjamon. Ettem tovább, valósággal lubickoltam az élvezetben, amint magamba villáztam a koromfekete, zsirtól és cukortól csillogó metéltbogyákat. De ugyanakkor mintha súlyos ólomgolyócskák gördültek volna ide-oda a mellemben. Nyugtalanokodás gyötört, nem lesz-e mégis rosszul? Akkor nem kísérhetem haza nagypát a pónifogaton Pöttöndre és nem vendégeskedhetek náluk három napig. Tulajdonképpen abba szerettem volna hagyni az evést, de olyan lehetetlennek éreztem, hogy letegyem a villát, mint például azt, hogy felemeljem a házunkat. Nagypám figyelt egy ideig, aztán ezt mondta: „Minél többet eszel belőle, annál nehezebb abbahagyni. A mákban ugyanis ópium van, ahogyan a régiek nevezték, mákony. Kábít, bódít, gyöngíti az akaratot. Kisebb élvezetért eljátszod a nagyobbat.”

Egy óra múlva már ágyban feküdtem, édesanyám mellettem ült, és mondogatta: „Látod, látod” — s akkor vidám csengettyűszóval kigördült udvarunkról a pónifogat. Vitte helyettem Gyopárt, a bátyámat Pöttöndre. Kimerülten pihentem és pihentem az ágyon, sötétszürke fellegeként növekedni, gomolyogni, hömpölyögni kezdett bennem a megbánás. Azt hittem ekkor, a pöttöndi útra gondolt nagypapa, amikor figyelmeztetett: kisebb élvezetért eljátszod a nagyobbat.

Körülbelül két hét múlva, amikor ismét kértem harmadik tányérral is a mákostésztaból, édesanyám így szolt: „Gondolj a múltkorira!” Bennem azonban erősebb

volt az előző két tányér, a lubickolás az élvezetben, kértem hát a harmadikat is. „Nem fog megártani!” Villáztam magamba a koromfekete, csillogó boglyákat, és az élvezettel ismét éreztem mellemben görgő, nehéz ólomgolyóként a nyugtalanokodást. Bővítettem megint az övem. Szerettem volna abbahagyni az evést, de olyan nehéznek, sőt lehetetlennek tűnt lennem a villát, mintha a kezemhez nőtt volna. Nem lettem ugyan rosszul a három tányértól, de a megbánás mint sötétszürke fellegek egész délután gomolygott bennem. Bántott, hogy félnem kell a rosszulléttől.

Nyári szünet lévén, egy reggel Kutykuruttyal meg négy-öt másik osztálytársammal félnapos útra indultam a romokhoz. Bizonytalan időjárás volt, lelkemre kötötte hát édesanyám, hogy vigyem magammal a viaszosvászon csuklyás esőgalléromat. De én nélküle szöktem ki hazulról, és szinte lubickoltam a könnyenöltözöttség, a nem-cipelés élvezetében. Azonban ugyanakkor görögni kezdtek bennem a nyugtalanokodás ólomgolyói. Azért, hogy csillapítsam mozgólásukat, megkérdeztem Kutykuruttytól: „Mit gondolsz, nem kelle-ne visszamennem a gallérért, hát-ha zivatar lesz?” Kutykurutty legyintett: „Á, nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni!”

Nagyon szerettem volna visszamenni, de minden lépéssel, ott-hontól távolodó szökkenéssel nehezebbnek és nehezebbnek, végül is meg sem tehetőnek éreztem, hogy visszamenjek. Nem lett zivatar, még eső se, de a megbánás sötétszürke fellege, amikor délben hazaértem, mégiscsak növekedni, gomolyogni, hömpölyögni kezdett bennem. Édesanyám, ugyanis ezzel fogadott: „Mondd, kisfiam, hogy én egész délelőtt nyugtalanokodom, az neked semmi?”

Ezen a napon megint mákostészta volt ebédre. Megint három tányérral

ettem, lubickoltam az élvezetben. Súlyos ólomgolyóként görgött bennem, gyötört a nyugtalanokodás. Szerettem volna abbahagyni az evést, de képtelennek éreztem rá magam. Egy óra múlva megint ott feküdtem az ágyamon. Édesanyám mellettem ült. A többit gondolhatjátok. Egy újabb óra múlva pedig, amikor már kint ültem bágyadtan a cseresznyefa alatt, és a megbánás sötétszürke fellege gomolygott bennem, egyszerre csak éreztem, hogy elkerekül a szemem, és rádöbentem az igazságra: Ha megtörténhet, hogy a harmadik tányér olykor-olykor rosszullétet okoz, akkor ha értelmes lénynek tartom magam, akkor két tányérnál többet sose szabad ennem!

Néhány nap múlva a játszórétén fennakadt a kis Fújósának a sárkánya a lombok közt. Örömmel indultam érte, mert láttam, hogy vékony ágra kell kimászni, és élvezni akartam pajtásaim bámulását: milyen bátor vagyok. Fújóska utánam szolt: „Ne menj, Moha! Letörhet az az ág!” Kutykurutty lehurrogta: „Nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni!”

Amikor lepillantottam az ág tövétől a fölfelé pillantó sok kis arcra, valósággal lubickolt a lelmem a dicsőség élvezetében. De amikor

mászni is kezdtem kifelé azon a vékony ágon, eszembe jutott, hogy óriási rosszaságot cselekszem. Kockára vetem szüleim sorsát, hiszen ha lábamat vagy éppenséggel nyakamat töröm, keserves csapást mérek rájuk. A dicsőség élvezetében mintha ólomgolyók görögtek volna a szívem körül, s hozzá a nyugtalanság gyötrelme társult. Egy pillanatra az is agyamba villant: Milyen ismerős nekem ez a két részből álló érzés. Mikor is éreztem már hasonlót? Nagyon szerettem volna visszamenni, de minden mozdulattal, amellyel az ág csúcsához közeledtem, egyre kevésbé éreztem képesnek magam a lemondásra a dicsőségről. Miután ledobtam a sárkányt, lemászam. Kutykurutty a vállamra csapott: „Stramm gyerek vagy!” Ettől nagyon elszégyelltem magam önmagam előtt. Kutykurutty elismerése fontosabb volt nekem, mint édesanyám és édesapám nyugalma.

Nemsokára megtörtént, amit mohó türelmetlenséggel vártam: az, hogy megint mákostészta legyen ebédre, és érvényesíthessem felfedezésemet: ha értelmes lénynek akarom magam tartani, akkor csak két tányérral szabad ennem. Nagyon nehezemre esett nem emelni harmadszor is tányéromat a tálhoz, nagyon vágyakoztam további koromfekete, zsírtól és cukortól csillogó metéltboglyákra, a máktömeg édes zamatának élvezetére. De nem moccantam. A percek teltek, és egyszer csak különös élményem volt. Először csak homályosan, halványan, szinte csak sejthetően, aztán egyre erősebben és erősebben éreztem nagyon jóleső elégedettséget magammal szemben, amiért nem eszem harmadik tányérral. Ekkor hirtelen megtermett bennem a bizonyosság: Erre az elégedettségre gondolt nagyapám, amikor azt mondta, kisebb élvezetért eljátszod a nagyobbát.

Délután, amikor a játszórét felé lépegettem, az utcai kút mellett két csoport kistörpe állt szemben egymással harciasan. Egyesek már szedték is a köveket a zsebükbe, markukba. Látszott, hogy rögtön kitor a kőcsata. Kutykurutty, az egyik csoport vezére odakiáltott nekem. „Szedj követ, és mellém!” Tudtam én jól, hogy nem lehet kővel hajigálni, hiszen arcot is, szemet is érhet, de nagyon szerettem találni is, meg-

futamítani is. Fél perc múlva már valósággal lubickoltam a csatázás élvezetében, de ugyanakkor mintha súlyos ólomgolyók gördültek volna ide-oda a mellemben, már futkosott is bennem a nyugtalankodás: „Jaj, nehogy arcon vagy szemem találjunk valakit!” — és villant bennem megint a pillanatnyi töprengés: Honnan ilyen ismerős nekem az élvezetnek és a nyugtalankodásnak ez az egybefonódott érzése? Vágyódtam rá, hogy abbahagyjuk a dobálást, de egyre nehezebbnek, sőt meg sem tehetőnek éreztem, hogy a csata tomlolásában kiálljak ezzel az indítvánnyal. Azért, hogy valamelyest mégis nyugtassam magam, ezt kiáltottam mindnyájuknak: „Ki ne üssük valakinek a szemét!” Kutykurutty hangja dühösen csattant: „Nem kell mindjárt a legrosszabba gondolni!”

Ettől a kiáltástól megerősödött bennem a tudat, megtörténhet, hogy szemem találunk valakit. Ha tehát értelmes lényeknek akarunk számítani... Tovább nem is gondoltam. Csak felszikkasztak bennem gondolatkapcsolatok: mákostészta. Erre emlékeztem az élvezet és a nyugtalankodás keveréke? A kődobálás is mákostészta-ügy? Magam is szinte csak szemmel vettem észre, hogy mozdulatlanul állok, mint valami szobor. Karom a magasban, kezemben a dobásra szánt kő. Már kiáltottam is: „Abbahagyni! Követelem!”

Örültek, hogy abbahagyhatják, és mégse látszanak gyávnak, hiszen én parancsoltam rájuk. A magyarázatomat persze lemosolyogták, hogyha száz eset közül egyszer történik is baj, aki tud gondolkodni, sose dobál, de nekem elég boldogság volt egyelőre az is, hogy sikerült megtennem,

amit meg nem tehetőnek éreztem. Ünnepe lett bennem ez a délután, aranybetűs. Úgy változott meg ettől a pillanattól kezdve az életem, mintha arról a harmadszorra üresen hagyott tányérról erőboglyákat villáztam volna magamba. Ha lehetségesnek látszott, hogy letörök az ág, nem másztam rá. Sorra fedeztem fel életem egyéb területein is a „mákostészta-ügyeket”. Lehetséges, hogy megbetegszem a baktériumoktól, tehát mindig keztem mostam ebéd előtt. Mindig megmostam a gyümölcsöt. Lefekvés idején nem ültem könyv mellé azzal a szándékkal, hogy egyetlen mesét még elolvassak előbb, mert tudtam, lehetséges, hogy hosszas olvasgatás, kései lefekvés lesz belőle. Amuldoztam: hát tele az élet „mákostészta-ügyekkel”?

Történt egy napon, hogy kő találta el Fújóska szemealját. Édesapám megkérdezte tőlem: „Te is részt vettél abban a kődobálásban?” Hiúságom sajnós dicsekvésre csábított: „Én semmi olyasmit nem teszek, amiből baj lehet. Megtanított rá a mákostészta.” Elmondtam, hogyan jutottam el a mákostészta mindenféle kockázat kerüléséig. Édesanyám kijelentette: „Ha ilyen derék tézta a mákos, holnap megint azt csinállok!”

Másnap, éppen akkor, amikor a második tányérral ettem, bejött hozzánk Fújóska édesanyja. „Jaj, hogy milyen rosszak ezek a fiúk! Ma megint hajigálták egymást kővel. Ha Moha közéjük nem szalad, megint baj lehetett volna belőle.”

Édesanyám rémülten rámnézett. „Közéjük szaladtál? Hiszen azt mondtad, kerülöd a kockázatot! Kiüthették volna a szemedet!” Csak akkor eszméltem rá magam is, hogy megszegtem elhatározásomat. Elgondolkozva feleltem: „Azért szaladtam közéjük, hogy kiszedjem a zsebükből a köveket. Mert hiába kiabáltam, nem hagyták abba. Úgy látszik, van rá eset, amikor kénytelen kockáztatni az ember.” Annyira elgondolkoztam rajta, így van-e, hogy szórakozottan a tálhoz emeltem kiürült tányéromat. Kértem harmadszor is. Édesanyám elmosolyodott: „Ez is ilyen rendkívüli eset, amikor kénytelen kockáztatni az ember?”

Észbekaptam: „Jaj, dehogyis, ez nem!” — és visszatettem magam elé a tányért.

Thea Bauriedl

Ismerd föl a félelem üzenetét!

Kivezető utak az erőszak világából

Naponta hallunk erőszakos cselekményekről, melyeket peremcsoportok, külföldiek, a társadalom gyöngéi és tehetetlenjei ellen követnek el. A lakosság nagy része megdöbbenéssel veszi tudomásul ezeket, és szótlán bénultsággal reagál; mások – viszonylag nagyon kevesen – a zavart hallgatás után megtalálják hangjukat, és tiltakoznak vagy tüntetnek.

Mindenesetre *sokan kérdezik: Mit tehetünk?* Mi, akik mindig az erőszak – mindenekelőtt az állami erőszak – ellen voltunk, követeljük nagyobb és hatékonyabb rendőrséget? Nem kell-e valamit tennünk az általános brutalizálódás ellen, amely társadalmunkban egyre inkább terjeszjedik? De hogyan tudhatnánk megváltoztatni azoknak a tudatát, akinek a fejében más sincs, csak erőszak? Ismét félnünk kell attól, hogy üldözni és tettelesen bántalmazni fognak minket, ha túlságosan világosan fejezzük ki álláspontunkat? Nem jobb-e, ha visszavonulunk a magánéletbe, gondoskodunk a magunk és családunk javáról, és így megmentjük „saját csónakunkat” az ellenséges hullámtóktól és a „kalóztóktól”?

Mielőtt az ember elkezd valamit tenni az erőszak ellen, érdemes az erőszak alapjaival foglalkoznia. A nyilvános vitákban fönnáll, sajnos, az a *félreértés, hogy aki igyekszik az erőszakoskodókat és magatartásukat „megérteni”, az nyilván egyet is ért velük.* Különösen a pszichológusoknak szokták szeméretvetni, hogy támogatják az erőszakot, amikor megkísérlik megérteni az erőszakoskodók motívumait és helyzetét.

Úgy tűnik, ennek a *félreértésnek két oka van: Egyfelől megszoktuk, hogy valamilyen ellenségkép segítségével járhatunk el egy másik emberrel szemben.* Az ellenségkép lényege abban áll, hogy csak az ellenség csúf külső oldalát érzékeljük, és védekezünk azellen, hogy

belső, érzelmi helyzetét is észrevegyük. Ha belehelyezkednénk az ellenség belső állapotába, akkor automatikusan oldalt kellene cserélnünk, és az ellenséggel kellene szövetkeznünk saját magunk ellen, vagy az ő ellenségei ellen. Félnünk attól, hogy ha megértjük a tettes motívumait, akkor fölcseréljük a tetteseket és az áldozatokat. Ez oda vezethetne, véljük, hogy már semmit sem tehetnénk az erőszak ellen, hanem ellenkezőleg, talán úgy látnánk, hogy csak az áldozatoké a felelősség. *Másfelől fönnáll annak a veszélye, hogy önmagunkban érzékelünk hasonló motívumokat és tendenciákat, ha elkezdjük megérteni a másként gondolkodókat.* Ez akadályozna minket abban, hogy elhatárolódjunk a rossztól, és megkérdőjeleznék saját identitásunkat (ti. mint olyan emberekét, akik a jók közé tartoznak). Tehát inkább ne értsük meg, mi zajlik le az erőszakoskodókban! Ennek azonban az lesz a következménye, hogy velük szemben vagy csak szintén erőszakosan viselkedhetünk, vagy szótlánul vissza kell vonulnunk, mivel úgy érezzük, hogy ők vannak fölényben.

Értelmesebben és hatékonyabban csak akkor lehet bánni az erőszakoskodókkal, ha megkíséreljük föltárni az erőszak sokféle okát az erőszakoskodók részéről, de az őket körülvevő közösség, tehát saját magunk részéről is. Ha komolyan foglalkozunk azzal a kérdéssel, miért válik egy ember vagy embercsoport erőszakossá, akkor ismételtelen arra az eredményre jutunk, hogy az erőszak minden fajtájának alapjai az erőszakoskodó személy félelmében és bizonytalanságában találhatók meg, még akkor is, ha a tettes már nincs tudatában ezeknek az érzelmeknek: ellenségképekkel és erőszakfantáziákkal, ill. erőszakos cselekményekkel próbálja meg kiküszöbölni a félelem és a tehetetlenség érzését. Ha ez sikerül, akkor

alkalmasint még bizonyos élvezet is fölléphet az erőszak végrehajtásakor. Ez mit sem változtat azon a tényen, hogy az erőszak alapja a félelem.

A fenyegetettség érzésével elvileg különféleképpen lehet bánni: Az ember kereshet felelőst, és szóban vagy nem szóban „szétverheti” őt; megpróbálhat elrejtőzni és letagadhatja a fenyegetést, vagy ellentmondás nélkül elfogadhatja; de azt is megkísérelheti, hogy megtalálja a veszély valódi okait és tegyen valamit ellenük.

Jelenleg mind egyenként, mind társadalmilag különböző fenyegetéseknek vagyunk kitéve: Jólétünk csökkenése felé haladunk, pedig e jólét sokunk esetében hozzájárult önértéktérzetünkhöz. Növekvő ökológiai veszélyek felé haladunk, melyekre a tudósok régóta rámutatnak, melyekkel szemben azonban vajmi keveset teszünk. És egyre növekedő brutalizálódás felé haladunk; a társadalmakon belüli és a föld népei közötti várható elosztási harc fegyvereit már gyártják és rendszerbe állítják.

Az eme változásokkal kapcsolatos félelmet tehát sem rossz tanácsadónak, sem neurotikusnak nem nevezhetjük. Fontos jelzés ez, amely nélkül még tehetetlenebbül ki lennénk szolgáltatva a különböző fenyegetéseknek, mivel e jelzés nélkül nem ismernénk őket. *Arról tehát nem lehet szó, hogy kiküszöböljük a félelmet, hanem csak arról, hogy megtaláljuk a félelemmel való bánásmód azon alternatíváit, amelyek nem mindenki mindenki elleni harcához, hanem a kölcsönös segítségnyújtás rendszeréhez vezetnek, hogy így elkerülhessük a közös pusztulást.*

Az általános megkeményedési folyamat alternatíváit abban látom, hogy *kísérletet tegyünk a frontok felosztására, továbbá arra, hogy konstruktív beszélgetést tudjunk folytatni a másként gondolkodók*

kal, és hogy megkérdőjelezzük saját táborunk (közös ellenségképeink) látszólag magától értetődő egységességét. Ehhez persze arra van szükség, hogy másképp lássuk a fenyegetést: Ha társadalmainkon belül, ill. nemzetközileg is az a kép lebeg a szemünk előtt, hogy meg kell védenünk csónakunkat a többiek csónakjaival szemben, akkor újból és újból így kell kiáltanunk: Csónakunk megtelt, maradjatok kinn, számunkra közömbös, hogy elpusztultok-e, fő, hogy a mi csónakunk megtartsa egyensúlyát.

Mihelyt azonban az a kép áll a szemünk előtt, hogy függetlenül attól, „jobboldaliak” vagy „baloldaliak”, nagyobb vagy kisebb pártok elkötelezettjei, „politikusok” vagy „apolitikusok”, szegények vagy gazdagok vagyunk-e, s hogy „keleten” vagy „délen” élünk-e, mindnyájan egy csónakban evezünk, s elvileg ugyanazok a veszélyek fenyegetnek mindannyiunkat, az „ellenségek” elkülönítésének kísérlete illuzórikussá válik.

Az a benyomásom, hogy mostanság sok ember tudatába behatol ez a fölismerés, de ezek részben hevesen védekeznek azellen, hogy mindenkori veszélyeztetettségüket közösnek ismerjék föl, amelyből csak közösen menekülhetnek meg, ha egyáltalán. Inkább megpróbálják a gyöngéket letaszítani a fedélzetről, és a Második és Harmadik világ hajótöröttjeit megakadályozni abban, hogy megcsákyazzák a jóllakottak és gazdagok csónakját. Aztán ellenreakcióként ezekre az erőszakos fantáziákra és magatartásokra kifejlesztik azt a (fantázia)elképzelést, hogy „minden” szegényt és tehetlent föl tudnak és akarnak venni. Hiányzik a beszélgetés, annak kísérlete, hogy (jobboldal és baloldal, nyugat és kelet, észak és dél) mindenkör közösen találjanak megoldásokat, és válaszolják meg azt a kérdést,

hogy járulhatna hozzá minden oldal, minden nép a mindenkit érintő veszélyek csökkentéséhez.

Az erőszak alternatívája nem a rágalmozó elhatárolódás a „gonoszoktól”, hanem a beszélgetés velük. Sajnos, sok erőszakoskodó sem nem kész, sem nem alkalmas a beszélgetésre. Mégsem csupán az „odaütés” és az „elfutás” két lehetősége áll fenn, hanem egy harmadik is: ápolni a demokratikus kultúrát, például úgy, hogy beszélgetőköröket hozunk létre, amelyekben a résztvevők lelkiállapotáról és a közös fenyegetettségéről beszélünk, esetleg lehetséges politikai akciókról abban az értelemben, hogy beszélgetést folytatunk másként gondolkodókkal, vagy kinyilvánítjuk politikai véleményünket, például demonstrációkkal vagy a hivatalos politika képviselőihez írott levelekkel.

Egymással beszélni csupán azért, hogy szót értsünk egymással, önmagában véve igen természetes folyamat lenne véleménykülönbségek esetén, de félünk ettől. A közeledés azokhoz a másként gondolkodóhoz, akiket fenyeget a veszély, hogy megfertőzi őket a társadalomban zajló általános megkeménye-

dési folyamat, félelmet kelt. De nincs más alternatíva, amely kivézetne a megkeményedés általános tendenciájából. Ha a veszélyek közös legyőzésének érdekében véget akarunk vetni egyesek mások elleni terméketlen harcának, akkor nem kerülhető el, hogy megkérdőjelezzük az olyan régi osztályozásokat, mint hogy „jobboldali” és „baloldali”. Ha hozzálátunk ahhoz, hogy az ellenségképeket és az erőszakot ne mindig csak a másik táborban helyezzük el és bélyegezzük meg, hanem közös veszélyünként ismerjük fel, akkor föloszlanak azok a frontok, amelyek eddig (látszólag) biztonságot nyújtottak.

Közeledésre szükség van, ha valóban meg akarjuk vitatni a dolgokat. A szótlanság olyan formája a félelemmel történő bánásmódnak, amely az egyéni és közkapcsolatokban egyaránt háborúhoz vezet. A szótlanság kiküszöbölésének kísérlete a védettség érzésének nyereségéhez vezethet; arra pedig mindannyiunknak nagy szükségünk van, nehogy a brutalitásban kelljen keresnünk „üdvünket”.

Forrás: Publik-Forum, 1992/24

A szerző Münchenben élő pszichoanalitikusnő.

Farkas József

Férfiak és nők Jézus körül

I.

Jézus életművét lehet a merev dogmatika felől, de lehet a zajló történelem felől is megközelíteni. Az Ige testté lett. Isten belépett a történelembe, ezért a történelmi megközelítés az igazán bibliai „módszer”. A következőkben ezen az úton teszünk meg néhány lépést.

Jézus patriarchális (férfiuralmú) korban és rabszolgatartó társadalomban élt. Kérdés: Elfogadta Istentől valónak ezt a történelmi-társadalmi szerkezetet (kontextust), vagy „újított rajta”? Világos a válasz: Nem szervezett forradalmat a társadalom szerkezetének megváltoztatására, de nem is igazodott bele engedelmesen. Isteni szabadsággal lépett át a társadalmi korlátokon, ezzel is bizonyítván, hogy nem a „szokásjogé” az utolsó szó. Egyes személyek és a kisebb közösségek körében szabadon formálta a társas kapcsolatokat.

A tanítványok valamennyit megértettek Jézus botránkozató „újításából”, de alapjában véve megmaradtak a „régiekben”. Nem győzte le bennük az új a régiket. Ez megmutatkozik az egész Újszövetségben, és pedig olyan módon, hogy egyszer a jézusi új, máskor meg a mózesi régi szólal meg a Szentírásban. A fundamentalizmus gyaroltsága az, hogy nem ismeri fel és nem vállalja el ezt a kettősséget. Így szoktam mondani: az akkori társadalmi szerkezet az a „kullissza-rendszer” volt, amiben, aminek az előterében Jézus meghirdette az evangéliumot, Isten országának új rendjét. Súlyos tévedés tehát az, ha valaki a „kullisszákat” (férfiuralom, rabszolgaság) örökérvényű isteni rendnek vallja. Ezzel megerőltentí az újat, amit Jézus hozott közénk.

Jellemző példa: Még a 19. században is —bibliai igékkel alátámasztva — is-

teni rendnek tekintették a rabszolgaságot, és csak véres harcok árán sikerült felszámolni ezt az embertelenséget. De ha a „teljes Szentírás” minden szava Isten igéje és társadalmi modell, akkor miért nem kardoskodnak a fundamentalisták a rabszolgaság mellett? Hiszen még Pál apostol is visszaküldte urához a szökött rabszolgát (lásd: Filemonhoz írt levél). Rendkívül fontos ez az igazság: Be nem vallott módon mindenki „rostálja” az igéket, és csöndesen átlép azokon, amiken a történelem időközben túllépett (isteni parancsra végzett népi pirtások, véres áldozatok, étel-ital szabályok...).

A történelem túllépett (elméletben!) a férfiuralom alapján berendezett társadalmi szerkezeten és meghirdette a megkülönböztetés nélküli egyenlőséget a férfiak és a nők között. Nem így az egyház. Ezen a területen az egyház (fundamentalisták, római katolikus egyház) azt hirdeti, hogy a „kullissza” — tehát az a mód, ahogyan akkor a férfiak a nőkkel bántak — ma is érvényes örök isteni rend. Azaz: a férfiak uralkodnak, a nők engedelmessékednek. A férfi szólhat, a nő neve: hallgass!

Tanulságos a Biblia sokszínű világa. Például: Pál apostol kétféle tanítást ad. Egyfelől: „Akkik Krisztust felöltöztették, köztetek nincs sem rabszolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő...” (Gal 3,28). Másfelől viszont — intelmeiben — egyenesen isteni rendnek minősíti az írott és íratlan patriarchális törvényeket. Sőt, még érvel is velük, lásd 1Kor 11,13–14-et, ahol az apostol a „természet” törvényeivel érvel, azaz a megszokott társadalmi szabályokhoz kell a nőknek igazodniuk.

Másik kiabáló példa: Kiknek jelent meg először a feltámadott Krisztus? Az

II.

megéreztek valamit Jézus életének halálos fenyegetettségéből. A férfiak viszont azt számolgatták, hogy mennyi pénzt lehetett volna kapni azért a drága olajért (Márk 14,5).

A zsidókeresztény első gyülekezetek és azután a többi gyülekezetek is hamar visszavették a nőktől mindazt, amit Jézustól kaptak. Hamarosan szektásnak számított az, ha valahol továbbra is a

evangéliumok egyértelműen felelnek: asszonyoknak. Olyannyira, hogy amikor a férfiaknak szóltak húsvéti élményükről, azok „üres fecsegésnek tartották ezt a beszédet és nem hittek nekik” (Lk 24,10–11). De Pál apostol már így számol be erről: „...feltámadt a harmadik napon, és megjelent Kéfásnak, majd a tizenkettőnek...” (1Kor 15). Miért nem mondja el a történelmi valóságot? Miért nem szól egyetlen szót sem az asszonyokról? Azért, mert korának gyakorlata szerint számára sem volt bizonyító ereje a nők vallomásának. Valahol mélyen ez bizonyára összefügg azzal is, hogy „a nők hozták be a bűnt a világba” („Éva almája”).

A nők mérhetetlenül többet kaptak Jézustól, mint a férfiak. Jól mutatja ezt például az is, hogy Jézus megtiltotta a házasságok felbontását, a válást. Ez a tilalom a nők számára akkor nem jelentett semmi újat, mert nekik amúgy sem volt joguk elválni. (A római Impériumban volt joguk erre a nőknek, a zsidó társadalomban nem volt rá joguk!) Ezzel a tilalommal Jézus egyértelműen a nők pártjára állt. Őket védte meg a férfiak zabolátlan önkényességétől, amellyel akár egy lekozma ételért is már joguk volt a feleségüket elküldeni a házból. Nem is beszélünk még akkor a többnéjűségről, meg arról, hogy a prostituáltakkal, rabszolga és szabad nővel való szexuális kapcsolatokat nem tekintették parázsnak. Akkor ez természetes társadalmi (isteni?) rend volt. Mikor és miért lettek ezek az isteni „rendek” bűnné, parázsnak? Itt is hatásosan működött a „rosta”. Ma már más az „isteni rend”. A nők többszörösen adjanak hálát Jézusért és az új rendért, amit Ő hozott a világra!

Az előzőkben tisztáztuk azt, hogy Jézus mérhetetlenül többet ajándékozott a nőknek, mint a férfiaknak. Ezt világosan átéltek a Jézus közelébe került nők, asszonyok, akik különben is nyitottabbak, fogékonyabbak voltak Jézus szeretet-evangéliumának befogadására, mint a nehezebb férfiak. Jellemző példa erre: egy asszony az utolsó napokban megkenete Jézus fejét drága olajjal. A nők

Jézustól kapott szabadságban éltek a nők. A többségben visszatért a régi „rend”. A külső világhoz, nem utolsósorban a zsidó gyakorlathoz igazodva — megszárdult az „isteni rend”: a férfiaknak jogaik vannak, a nők feladata az engedelmesség. A középkori zsinatok már azon is vitáztak, hogy van-e a nőknek halhatatlan lelkük. Míntha nem is volna a Bibliában Mária és Márta története. Jézus

megköszöni Márta szorgoskodását, de — szerényen szólva — Máriát is igazolja (Lukács 10). Jézus Máriát is képesnek, alkalmasnak tartja arra, hogy vele a végső igazságokról, Isten országáról beszéljessen. A nőknek ezt az alkalmas voltát az egyház mind a mai napig vitatja, korlátozza.

A korlátozást leginkább azzal támasztják alá, hogy Jézus tizenkét férfit és egyetlen nőt sem választott maga mellé tanítványának. Ez az állítás erőteljes korrigálásra szorul. Először is: Úgy tűnik, a 12-es szám legalább annyira jelképet hordozott, mint amennyire történeti valóság volt. Nincs is pontos névsorunk: Márk más 12 nevet sorol fel, mint Lukács (Mk 3 és Lk 6). A qumráni eszkatológikus szektát is 12 főből álló testület vezette és ezen kívül volt három különösen fontos vezető. Az evangéliumokban is: Péternek, Jakabnak és Jánosnak kiemelt szerepe volt. A Jézus melletti 12 azonban nem alkotott zárt testületet. Bizonytalan nevűkön túlmenően a többség „tevékenységéről” egyetlen szót sem olvasunk az evangéliumokban, és az első gyülekezetek történetében sem.

Lukács följegyzéseibe bekerült egy rendkívül fontos adat. Voltak nők, akik nem csupán hallgatták Jézust, de ki is mozdultak hazulról és elkísérték Jézust vándortánítói útjaira. „Faluról-falura járt...

vele volt a tizenkettő és néhány asszony, akiket gonosz lelkektől szabadított meg és betegségekből gyógyított meg”. Ezután nevek következnek, majd a folytatás: „...de sok más asszony is, akik szolgáltak neki vagyonukból” (Lk 8). Nem kétséges, hogy Jézus sokkal gazdagabb szeretet- és munkakapcsolatban volt nőkkel, asszonyokkal, mint amennyit erről az evangéliumokban olvasunk. Nagy rostálásokat végeztek, sok mindent elhallgattak a szentírók férficentrikus szemléletük következtében, de azért is, mert megütköztek azon, ahogyan Jézus a nőkhöz viszonyult.

Erre is van jellemző példa: A legmegrendítőbb történetek közé tartozik az, amelyben az álszent farizeusok Jézus elé állítanak egy bűnös asszonyt, akit Mózes törvénye szerint meg kellett volna kövezni (János 8). Ez a történet hiányzik a legtöbb ósrégi kéziratból. Isteni csoda, hogy megmenekült az agyongallgatástól. Miért hagyták ki a későbbi kódexmásolók? Azért mert megbotránoztak Jézus megértő szeretetén, „bűnpártolásán” (lásd :„...én sem ítélek el téged”, János 8,11).

Ma is zajlik a vita a férfiak és nők egymással való kapcsolatáról az emberi és az egyházi közösségekben. Ezekben a vitákban nagy szerepet játszanak a társadalmi, sőt gazdasági körülmények és ezeken túlmenően az emberi előítéletek,

a férfiak féltékeny örködése „Istentől való jogaik” felett. Érthető a nők keserű feminista lázadása az őket sértő megkülönböztetések ellen. A férfiak érdekeltiségeiből és a nők sebeiből születő „teológia” inkább elfedi, mint kifejezi az „isteni rendet”. Egyébként nagy a valószínűsége, hogy a kölcsönös szeretet egy alaptörvényén kívül nincs is örökérvényű isteni rend(szer). Minden új társadalmi helyzetben újra kell fogalmazni ezt a kényes témát és Jézus egyetemes szeretetének jegyében (és erejével!) kell érvényes megoldásokat találni.

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a férfi-nő kapcsolat a legátfogóbb, legdinamikusabb erőjáték. Ennek emberséges megoldása nagyszerű erőforrás, torzulása viszont keserű betegségforrás lehet minden ember életében.

Az is alapvető fölismerés, hogy Isten Jézus Krisztusban igent mond a szertetre, szerelemre, szexualitásra. Nem mond nemet, mint ahogy sok helyen Isten nevében embertelen nemeket mondanak rá (cölibátus, érdemszerző aszkézis, a szexualitás eredendő gyanúba fogása). A megrostált bibliai szövegek mögött rá kell érezni arra a szeretetteljes lelki gazdagságra, ami Jézusnak a nőkkel való kapcsolatait jellemezte.

Elisabeth Moltmann-Wendel

Jézus barátnőjeként nem kívánatos

Mária Magdolna és a nőkérdés

Mária Magdolnát Jézus barátnőjéből és első apostolnőjéből ideg- és érzécsiklandozó, nagy bűnös nővé változtatták; ez a folyamat és a nyomában létrejött torzkép egyike az egyháztörténelem legdrámaibb hamisításainak. A férfivilág szándékosan hazudott, és ez a hazugság mindmáig érzéki ingerként hat. Képzelnék csak el, micsoda botrány lett volna, ha a nők prostituálttá értelmezték volna át és alacsonyították volna le Péter apostolt! Pontosan ez történt Mária Magdolnával.

Mit tudunk ma Mária Magdolnáról, igazi és meghamisított történetéről? Úgy tűnik, egyedül élő nő volt a Genezáreti partján fekvő Magdalában, aki más asszonyok és a tanítványi csoport társaságában fölment Galileából Jeruzsálembe. A Lukács-evangélium beszámolója

szerint valamilyen betegségből történt meggyógyítása után („hét démon ment ki belőle”: 8,2) kezdte követni Jézust. *A passió- és feltámadástörténettel kapcsolatos listákban említett asszonyok közül mindig ő áll az első helyen, párhuzamosan Péterrel, akit a férfiak csoportjában neveznek meg mindig elsőként.* Ez a tény arra a tekintélyre utal, amelyet Mária Magdolna a korai közösségekben élvezett, s amely — az Apostolok Cselekedetei (1,21.25) által említett kritériumok szerint — nem más, mint a „feltámadás nőtanújának” és az első apostolnőnek a tekintélye. Más asszonyokkal együtt jelen volt a megfeszítéskor és a sírbatételkor, és húsvét hajnalán azt a feladatot kapta, hogy meghirdesse a szétfutott tanítványoknak a feltámadás üzenetét. János evangélista elmeséli kü-

lön találkozását Jézussal, és úgy tűnik, az utolsó vacsora résztvevőjeként is látta őt. A később megtért Pál azonban nem említi.

Az Újszövetség szűkszavú beszámolója Magdolnáról, Jézus női bizalmasáról és a feltámadás első, női tanújáról eleinte még fantáziadúsán fölvirágoznak az apokrif, az egyház által hivatalosan el nem ismert evangéliumokban. Az Újszövetség egyháziilag elismert beszámolóiból Mária Magdolna Jézushoz való különleges közelsége olvasható ki, az apokrif Fülöp-evangélium viszont egyenesen gyakori csókokról ejt szót. Magdolna itt a Megváltó „élettársaként” jelenik meg, s a többi tanítvány féltékenyen kérdezi: „Miért szereted őt jobban, mint valamennyiünket?”

Minél inkább érvényre jutott azonban az ortodox egyházi vonal a gnózis által befolyásolt keresztény közösségekkel szemben — amelyek a nemiségmentesség ideálját követték, de egyúttal nagyobb részesedést adtak a nőknek a vezetásban —, annál inkább előtérbe kerültek a Mária Magdolnával kapcsolatos más érdekek. A 4. század két latin egyházatyjánál, *Autun-i Cassianus*nál és *Milánói Ambrus*nál lelhetők fel először azok a kísérletek, hogy a Lukács-evangélium 7. fejezetének „nagy bűnös asszonyát” egyazon személynek lássák a 8. fejezetben említett Mária Magdolnával. Ehhez társult azután egy harmadik személy képe: Máriaé, Márta nővéréé, aki megkenete Jézus lábát, s kibontott hajával megtörölte (Jn 12). Lukács 7. fejezetének Jézus lábát ugyancsak megkenő bűnös nőjét azonosították a János-evangélium 12. fejezetének Máriaéval (vö. még Lk 10,38—42), aki szintén a „Mária” nevet kapta, és egyúttal azonossá

vált a betegségétől, gonosz lelkektől gyógyított Mária Magdolnával. — A férfitudósok egyházában miért ne tekinthetnek volna a kicsapongó szexualitást speciális női betegségnek?

Csillámló, részvétet keltő s ugyanakkor veszélyes asszonykép kezdett kibontakozni: Mária Magdolna, Jézus barátnője, az egykori prostituált, a betániai aktív Márta meditatív nővére. Az olyan ókeresztény egyházatyáktól, mint *Lyon-i Iréneusz*, *Órigenész* vagy *Aranyszájú Szt. János*, még idegen volt az effajta erőszakos eljárás, és a keleti egyház sem azonosította soha a „nemes” Mária Magdolnát a prostituált nővel: Lázár nővéreinek, betániai Máriának tartották és tartják, és sosem nyilvánították nyilvános bűnössé.

A katolikus egyház- és művészettörténész, *Karl Künstle* szerint **Szent Ágoston** (354—430) volt az, aki — átvéve *Milánói Ambrustól* (340—397) Mária Magdolna személyének új értelmezését — **személyes okokból szorgalmazta „a három asszony konfundálását, azaz egy személlyé manipulálását”**. Fiatalemberként Ágoston minden volt, csak askéta nem. Künstle következtetése szerint Ágostonra vigasztalóan kellett hatnia annak, hogy „az Úr oly gyakran betért betániai Máriaéhoz, noha az egykor szintén az érzékiség hálójában vergődött, akárcsak ő (Ágoston) maga”.

*

Ágostonnal véget ér az antik kor, és kezdetét veszi a Nyugat, amely tehát rögtön az elején érzékiségként és szexu-

alitásként fedezte fel a bűnt, s ezt a problémát kivetítette a nőre. Magdolnának mint független nőnek látszólag veszélyes, gnosztikus képét a patriarchális nagyegyház „bűnös nő” képével váltották föl, amely 600 körül I. Gergely pápával kötelező egységképpé vált. Az ő Mária Magdolnáról szóló prédikációi gondoskodtak ennek a nő-diszkriminációnak a pápai-pasztorális elterjesztéséről.

Az ezt követő évszázadokban kibontakozó Magdolna-kultusz a három nőnek eme egységképe szerint tájékozódik. Először Franciaországban fejlődik ki, s aztán kiterjed egész Európára. Középpontjában „a bűnös nő megtérése” áll, az a motí-

A teológia világában mindenütt ismert német evangélikus teológusnő, Elisabeth Moltmann-Wendel kapja meg 1997-ben (közösen a Japánban tanító katolikus teológusnővel, Elisabeth Gössmann-nal) a Herbert Haag Alapítvány díját „Az egyház szabadságáért”.

vum, amely a burgundiai Cluny kolostorából kiinduló reformmozgalom hatására különösen fölértékelődik. Mária Magdolna alakja most arra szolgál, hogy megtérésre és szellemi megújulásra hívja föl az elvilágiasodott egyházat. A francia Vézelay-ben, nem messze Cluny-tól úgy vélték, hogy Mária Magdolna relikviáit tisztelik körükben, Vézelay így számtalan zarándok búcsújáráhellyé vált. A spanyolországi Kasztíliaába is eljut tisztelete, amint Lübeckbe is, ahol 1277-ben Mária Magdolna-kultuszközpont keletkezik. Még a 13. században Franciaországban is létrejön egy ilyen központ, Sainte Beaume-ban, ahol szörruhába öltözött bűnbánóként tisztelik Mária Magdolnát egy remetebárlangban.

A latin egyházatyákkal elkezdődött megbecsülés és szellemi piacosság ily módon ismételtelen megerősödik. A St. Beaume-beli kultusz mögött azonban még egy másik, a bűnös nőétől eltérő hagyomány is rejtőzik, nevezetesen a „Maria Ägyptica”-t („Egyiptomi Máriaé”) övező legendakör, amely itt csapódik le. A monda arról szajháról szól, aki szeretne véget vetni bűnös életének, és a sivatagi pusztaságban vezekel. Meztelenül és naptól teljesen agyonégetve él ott, amikor egy pap rátalál, és részvéttől átadja neki a köpenyét. Itt következik be — sok képen ábrázolt — fölmagasztalása, az angyalok innen vezetik el utolsó szentáldozására. Ez a legenda a 7. században keletkezett, a 10. században terjedt el Itáliában, a bűnbánó Mária Magdolnáról szóló legendává vált, és a „bűnös nő” körüli fantáziákat a tevőleges

vezeklés és az életidegen remete-aszkézis pikáns elemével gazdagította. A szép hosszú hajú bűnös nő képéhez társul a taszító szörruhába bújt bűnbánó képe, vagy a végső stádiumba jutott prostituálté, ahogyan Donatello (1386—1466) ábrázolta a korai reneszánszban. Ennek megfelelő férfiképek születtek a szörcsuhába öltözött Keresztelő Jánosról vagy Szent Onofriusról; de a férfi aszkéták nem tudták fölvenni a versenyt a Mária Magdolnából áradó buja ingerekkel.

A tulajdonképpeni és legismertebb Magdolna-legendának, amely sok festményen csapódott le, sokkal kevesebb örömtelen vonása van, mint a „Maria Ägyptica” körülinek. Ebben a legendakoszorúban az a föltűnő, hogy bár a bűnös nő storiája aiktolja a történet alapját, de egyre erősebben nyomul a középpontba a biblikus, ill. a gnosztikus-egyházi tradíció két másik eleme:

Magdolna itt egyfelől Jézus legközelebbi társnője, még ha a csók nem is Jézus száját, hanem lábát illeti. Jézus „barátnőjének” nevezik; a férfiak uralta egyházban meg nem engedett, „nem-ortodox” kifejezés ez, amelyet a középkori misztikában, a zsidó bölcsességi teológiában, de a mai új megértési koncepcióban is Isten és az ember viszonyára használnak, s amely a régi apa-gyermek engedelmességi viszonyt váltja föl.

Mária Magdolna másfelől az állhatatos nő, aki — ellentétben a férfi tanítványokkal — nem menekül el, és a Feltámadottal való találkozás nyomán az „apostolok apostolnőjévé”, az „igehirdetők igehirdetőnőjévé” válik. Elbűvölő prédikátornő, tanítványai vannak, mint barátjának és mesterének, Jézusnak, és Franciaország miszsiós szentjévé lesz. A prédikáló nő képei, amelyek a nagyegyházi bűnös nő-kultusz peremén keletkeznek, szuverénnek mutatják be: csónakban — akárcsak barátja, Jézus — egy középkori templom szöszkén, falusi templomokban és piactereken. Különösen hatásosak azok a román ábrázolások, például a gernrodei dómban, amelyeken Mária Magdolna fonséges tartásban siet a Föltámadott elé, és nem térden állva fogadja, mint szinte minden későbbi festményen.

Föltűnő képet találtam, sok fáradozás után, Lübeckben. Egy szilárdan rögzített oltárszárny külső oldalán — a szemlélők elől rejtve — Lázár térdel (legendabeli) nővére, Magdolna előtt, aki Marseille püspökévé teszi őt. Normális esetben senki emberfia nem láthatja ezt a behajtott, elzárt, „eretnek” képet, a női papság megtagadásának korai kigúnyolását. Föltételezem, hogy a régre visszanyúló nőközpontú hagyománnyal bíró kelta-francia talajon születhettek ilyen képek, amelyek ismét teret adtak az eredeti keresztény nőhagyományoknak.

A kereszténység első önálló nőjére való emlékezések aztán ismét föltörnek a reformáció egyházainak peremén jelentkező protestáns mozgalmakban — de semmiképp sem maguknál a reformátoroknál. Kálvin számára a nők megmaradtak „rosszhírűeknek”. Luther többre tartotta a jó feleségeket, Sárát és Rebekát; bár igen szenvedélyes képet rajzolt a Jézus és Magdolna közötti szerelemről és bizalmasságról, Magdolna mégis a paradoxia, a bűn és kegyelem közti feszültség képe maradt számára, és nem követte a felvilágosult humanista teológust, Faber Stapulensist sem, aki nem sokkal korábban elsőként szüntette meg a három nőalak torzképét. Saját bibliafordítása sem hozott újat Luthernek. Erről azonban hamarosan gondoskodtak azok a protestáns nők, akik csodálkozással olvashattak az Újszövetségben Magdolna tulajdonképpeni szerepéről, és akik azonosultak vele. Katharina Zell, Matthäus Zell strassbourgi reformátor felesége nyilvánosan búcsúztatta férjét annak 1548. januárjában bekövetkezett halálakor, és azzal mentegetőzött a „botrányért”, hogy nő léte nyilvánosan föllépett, hogy ezt „Mária Magdolnaként” tette; mindenestre féltéken hoztáette, „eszébe sem jutott, hogy apostol akarna lenni”.

*

Később az USA-ban az 1783-ban született néger metodista nő, Jarena Lee a kereszténység központi feltámadás-üze-

netéből — amelyet egy nő kapott meg elsőként — vezeti le a nők jogát arra, hogy prédikáljanak. Mindazonáltal feltűnő, hogy századunk kezdetén alig-alig utaltak erre az első prédikátornőre az evangélikus egyházban lezajlott ordinációs vitákban, amelyek akörül forogtak, vezethet-e parókiát egy nő. Talán azért, mivel az érintett nők Pál — a férfiak által uralt evangélikus egyházban elfogadott — víziójára és verziójára hagyatkoztak, amelyben a feltámadás egyetlen női tanújáról sincs szó.

A Vatikánnak a nők katolikus pappá szentelését ellenző, 1976-os nyilatkozata (amelyet II. János Pál pápa 1996-ban „végérvényessé” tett — A ford.) említi ugyan Mária Magdolnát, de rögtön le is értékeli szerepét, mondván, hogy a nőknek csak az volt a dolguk, hogy előkészítsék az apostolokat arra, hogy a feltámadás hivatalos tanúivá legyenek. Végül 1978-ban megtisztították a római zsolozsmáskönyvet a „Maria poenitens”-től, a „bűnbánó Máriától” és a „Magna peccatrix”-től, a „nagy bűnös nőtől”. Alaposabb bűnbánatra és a Bibliához való nagyobb megtérésre Róma nem volt kész.

Amit a latin egyházatyák csaknem 15 évszázaddal ezelőtt, a Nyugat kezdetén a Magdolna-alak kitalálásával írásban akartak rögzíteni, nevezetesen az ösztönösség és a test megölése között, a kurválkodás és az éltszentség között, a bűn és a kegyelem között vezető emberi élet-

utat, annak végső soron zátonyra kellett futnia. Legkésőbb a reneszánsz óta a megvetett bűnös nőből és szajhából ingerlő kurtizán lett, ahogyan Tizian ábrázolja a 16. században. A ledér hetéra és a hamis társasági dáma, ahogyan Shalom ben Chorin, a zsidó ökumenikus látja őt ma. Vagy a Jézus Krisztus Szupersztár rockopera gyöngéd Groopie-ja.

A patriarchális egyháznak azonban mégis sikerült lerombolnia a kereszténység első független nőjének képét. Ami az egyház falain kívül fennmaradt: emlékezés egy „félőrrült nőszemélyre”, aki látni vélte a Feltámadottat, ahogyan David Friedrich Strauss gúnyolódott a 19. században; vagy a gyöngéden odaadó asszony, akit ma Heinrich Bölltől a pszichológus Ernst Eggimannig mindenki elvár. Ez azonban egy új vágykép, és egyáltalán nem a bibliai Magdolna.

Vajon föltámad-e újra Jézus barátjánője, aki Isten barátnőivé és barátaivá tesz minket? Az „összes apostolok apostolnője”, aki újonnan meghirdeti Isten közelségét és közvetlenségét — egészen másképp, mint a férfi tanítványok, akik elfutottak, és akiknek az istenképét bűntudat és távolságtartás befolyásolta maradandóan? Az egyházi és férfias vágygondolkodás elleni tiltakozások léteztek és léteznek ma is, erősebben, mint valaha. A kérdés az, mennyire tudnak kihalni mélyen bensőségesült képek, és milyen képek lépnek majd a helyükbe.

Forrás: Publik-Forum, 1997/4

Winfried Blasig

Újraházasodhatnak-e az elváltak?

Milyen választ adhatunk a címben föl-tett kérdésre Márk és Máté evangéliuma alapján?

Márknál, akinek evangéliuma a legrégebbi, a 10. fejezetben beszélgetés bontakozik ki a válás megengedettségeről, nyilvánvalóan azért, mert legalábbis a „bármely tetszőleges okból” történő válás abban az időben vitatott volt. A vita előfeltételét egy Biblián belüli ellentmondásban kell látnunk: Ott ugyanis egyrészt megtaláljuk a Tízparancsolatban a hatodikot (2Móz 20,14): „Ne törj házasságot!”, másrészt azt az előírást (5Móz 24,1), hogy a házasságból „elbocsátott” asszonynak (aki Izrael földjén nem kérhette-kezdeményezhette a válást) válólevelet kell kiállítani. A férfi tehát indítványozhatta a válást, de a válási aktus írásos formájával biztosítania

kellott a jogbiztonság minimumát az asszony számára.

Nos, Márknál azt olvassuk, hogy a problémát Jézus elé vitték. Az áthagyományozott válási jogban Jézus nem a szövetség atyjának, Mózesnek a művét látta, hanem „a szív keménységének” művét (Mk 10,5). Tehát abból indult ki, hogy a válás jogát akarata ellenére csikarták ki Mózesből, akitől e törvényeket eredeztették. Jézus azt kívánta tanítványi körétől, hogy térjenek vissza a kezdet szent rendjéhez: „Amit Isten egybekötött, ember ne válassa szét!” Tehát nem azt mondja: Az ember *nem képes* szétválasztani, hanem azt: *Ne válassa szét!* Jézus nem tesz lényegi kijelentéseket a házasságról, nem hoz létre házasság- vagy egyházjogot. Morális kö-

vetelményt hirdet ki: A férfi őrizze meg ígért hűségét felesége iránt.

Ezt a szigorú követelményt Jézus nem jogi rendelkezésekkel alapozza meg, hanem az ember természetéből, a szent „kezdetből” kiindulva: „A teremtés kezdetétől fogva férfinak és nőnek teremtette őket.” A férfi és a nő „egy testté válik”. Többé már nem kettő, hanem egy.

Jézus érvelése azt mutatja, hogy az ő szemében a házasság az emberi természet, a teremtés egyik eleme. Tehát a katolikus házasságtanban szokásos különbségtétel a valamiképpen fölbontható „természetes” házasság és a megkeresztelték fölbonthatatlan „szentségi” házassága között nem hivatkozhat Jézusra; inkább azzal kell gyanúsítanunk, hogy voltaképpen csak az egyházi gyakorlat utólagos jogi igazolása. A szentségek hetes számáról

szóló tanítás végül is csak a középkorban jött létre — amit itt is, mint egyébként is szívesen hagynak figyelmen kívül.

„Amit Isten egybekötött, ember ne válassza szét”, áll a Bibliában. Így tekintve tehát igazat kellene adni azoknak, akik minden házasság abszolút fölbonthatatlanságát védik. De úgy tűnik, e védelmezők sehol sem léteznek, még a Vatikánban sem. Mindenütt van válás, minden keresztény egyházban is, és a válásnak vannak bibliai alapjai is. Olvassuk tehát tovább a szöveget!

Márk, az (időben) első evangélista ismét Jézus őseredeti tanítása legjobb tanújának bizonyul, amikor ezt írja: „Aki elbocsátja feleségét, és mást vesz el, az megtöri számára a házasságot.” Jézus számára tehát nem egy elvont törvény semmibevételéről van itt szó, hanem a házassági partner (jelen esetben a nő) iránti hűségről. Ez a „számára” különbözteti meg Jézus tanítását az ószövetségi tanoktól, melyek csak azt tekintették házasságtörésnek, ha a férfi betört egy másik férfi házasságába. Jézus a házassági szövetségi egyenjogú alányának tekintette a nőt, és azt akarta, hogy védelmet kapjon a nőnek a házasság fennmaradására irányuló érdeke (azaz ne lehessen őt akarata ellenére elküldeni)!

Jézus egyszerű és világos válasza kezdetől fogva elviselhetetlen volt nem kevés egyházi vezető számára: Amikor nem sokkal később Máté megírta evangéliumát, Márk előtte fekvő művéből kihúzta a „számára” szócskát („ep’ autén”), és a maga módján egészítette ki a mondatot. Számára a válás problémája már nem az erkölcs, a férfi és nő közötti hűség problémája volt, hanem az egyházrend problémája, sőt talán már egyházjogi probléma. Rövid úton törli a fontos „számára” szócskát, s ily módon elvont házassági

törvényt alkot: „Aki elbocsátja feleségét, és mást vesz el feleségül, az megtöri a házasságot” (Mt 19,9). Jézus házassági tanításának ez az elszemélytelenítése aztán fennmaradt — mind a mai napig; ez nem veszi tekintetbe a házasság problematikájának személyes látásmódját, ami Jézus toronymagas fölényét bizonyítja az egyházjogi gondolatmenetekkel szemben.

Csak a kibontakozó szentírástudományban váltak fokozatosan világosabbá az írásos Jézus-hagyomány és a Jézus hiteles tanítása közötti különbségek. Máté nemcsak törölte a zavaró „számára” szócskát, hanem be is toldott valamit a jelentőségteljes mondatba, mégpedig az ún. „mátéi záradékot”: „Aki elbocsátja feleségét, és mást vesz el feleségül — kivéve ha megcsalás miatt —, az megtöri a házasságot” (uo.). A korai egyház tehát megcsalás esetén elfogadta a válást, és ennél fogva tekintélyes mértékű szabadságot igényelt magának Jézus tanításával szemben, és — amint a hagyomány egyhangúlag tanúsítja — az ártatlan fél, legtöbbször az elhagyott asszony számára újra engedélyezte a házasságot. A házasság abszolút fölbonthatatlanságának egyházi hagyományáról tehát nem lehet szó. Az ellenkező állítások motívumait illetően talán a pszichológusokat kellene megkérdezni. A teológiával itt nem lehet többet elérni.

A II. Vatikáni zsinaton a kopt katolikus pátriárka, Elias Zoghby előadta a megcsalás utáni újrarahasodás egyértelmű egyházi hagyományát, és terjedelmes dokumentációval támasztotta alá a Tridenti zsinatig (1546-64) bezárólag. A zsinati atyák akkoriban lehurrogták a pátriárkát, amint ezt személyesen mondta el nekem, ami nem a legfényesebb bizonyítványt állítja ki az igazságelfogadás

iránti készségükről. Mindazonáltal dokumentációját az ember megtalálhatja a zsinat aktái között — ha akarja. Röviden: Az Újszövetségben és a katolikus egyház hagyományában nemcsak a „privilegium paulinum” (a házasság fölbonthatatlanságában abban az esetben, ha a két pogány házaspár közül az egyik megtér a kereszténységre) és a „privilegium petrinum” létezik (a házasság fölbonthatatlanságában el nem hálás esetén). Messze a második évezredbe nyúlóan létezik a „privilegium mattheicum” is a megcsalás vagy fajtalanság esetére, aszerint, hogy a „porneia” (Mt 19,9) szót hogyan fordítjuk.

Ha az egyházi hatóságok azt akarják, hogy Jézusra és az Újszövetségre hivatkozhassanak, akkor mindenekelőtt három ténnyel kell méltányolniuk:

1. Jézus házasságtana a teremtés, ill. az emberi természet alapjaira hivatkozik. A „szakramentalitás” által módosított házassági elképzelés idegen Jézustól, és az egyháztól is idegennek kellene lennie.

2. A házassági hűséget elsősorban a partner iránti hűségként kell értékelni. A férfi ne törje meg (a nő) „számára” a házasságot (és fordítva). Ez a „ne” erkölcsi, és nem egyházjogi „Kell”-t jelent. Következésképp ha a partnerek egyike sem kívánja folytatni a házasságot, és a gyerekek sem igénylik vagy igényelhetik már a hűséget — az ő érdekeikről sajnos nagyon kevés szó szokott esni ebben az összefüggésben —, akkor őrizhessék meg a végső, fájdalmas szabadságot, és — az egyházzal békében — köthessenek új házasságot.

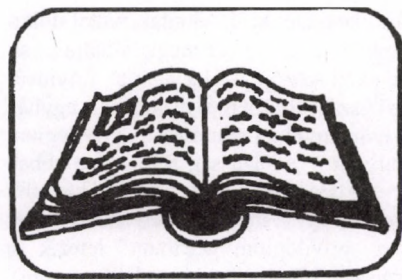
3. A hagyomány, a nyugati hagyomány is csak nagyon feltételesen vonulatható fel e szabadság ellen,

minthogy Máté evangélista korától egészen a Tridenti zsinatig elismerték az elhagyott feleségek jogát az új házassághoz.

Egy biztos: A keresztényeknek nem szabad nyakra-főre válniuk. Ellenkezőleg, a házastársak — ameddig csak emberileg lehetséges — érezzék úgy, hogy a hűség egymáshoz köti őket. De ha emberek kudarcot vallanak, nem szabad olyan törvényeket az útjukba állítani, amelyek semmilyen kielégítő bibliai alappal nem rendelkeznek.

Forrás: Publik-Forum, 1995/2

BIBLIA

Az augusztusi elmélkedéseket Lipten Mihály és Krémer Ibolya, a szeptemberieket a pécsi Gyurgyóka közösség készítette.

Augusztus 2. — Évközi 18. vasárnap — Lk 12,13–21

— „Nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete!”

Az anyagi javak birtoklásának vágya hajtja az embereket. A városi közlekedés során szoktam látni fiatal párokat, akik háztartási vagy szórakoztató elektronikai cikket vásároltak és eltölti őket az öröm. Minden új termék vásárlását egy felfokozott vágyakozás előzi meg: „Ettől boldog leszek!” Hankiss Elemér „Az emberi kaland” című könyvében nagyszerűen mutatja be ezt a jelenséget. A piaccgazdaság vallásában élő ember a vásárlással megy áldozni a supermarketek templomába. Ez a hely a megvalósult éden, ahol minden együtt van, amire csak vágyakozik az ember. Új vallást és új kultuszt teremtett a globalizációra törekvő vi-

lág. Nem könnyű ebben a közegben Jézus tanítása szerint élni.

Az anyagiakra féltékeny világban hemzsegek az irigy emberek. Az emberek közötti ellentétek, megosztottságok hátterében legtöbbször az a jelenség húzódik meg, hogy nekem sem juthat kevesebb, mint a másoknak. Az az igazságos, ha nekem több jut. Az evangélium tanítása ezt az igazságos-igazságtalan osztozkodási szellemet akarja felszámolni. Oda kell a többet adni, ahol nagyobb a rászorultság. Nem irigykedni kell és elvenni embertársaimtól, hanem észrevenni, hogy kinek nincs. Az önzetlenségben kell bővelkedni.

A Laborem exercens enciklika így fogalmaz: „A javak egyenlőtlen

elosztása, a nyomor, s hogy vannak a földnek gazdag és éhező térségei, a kiegyenlítést követelik, s annak az útnak a megtalálását, amely a javak igazságosabb elosztásához vezet.”

Teréz anya egyik története jut eszembe, amikor egy tál rizst vitt el olyan nagycsaládnak, akik két napja nem ettek. Az édesanya a felét azonnal átvitte a másik családnak, akik már három napja nem ettek.

Érdekes a természet világa. Nem engedi meg a tartós élelmiszerfelhalmozást. Még a tartósítóipar sem képes határtalanul kitolni az élelmiszerek elfogyaszthatóságát. A gabonát, krumplit, hagymát, almát, szőlőt, dinnyét minden évben újra meg kell termelni, nem lehet a bőséges esztendőkből évtizedekre megtölteni velük a kamrát és a pincét. Az evangélium szellemével ellentétes az öncélú felhalmozás. Amit halmoznunk kell: a rászoruló felebarátaink iránti önzetlen segítség. Ennek lehet áldásos eszköze a mammon.

Testvérem, nézz körül, kire irigykedel és ki irigy Rád? Akarsz-e, tudsz-e tenni valamit megszüntetése érdekében?

Augusztus 9. — Évközi 19. vasárnap — Lk 12,32–48 — „Ahol a kincsetek, ott a szívetek is!”

Evilág fiai minden fölöslegüket a pénzpiacra viszik. Értékpapírokat, részvényeket vesznek, árfolyamokkal spekulálnak. A tőzsdézők gazdasági szerencsejátékot folytatnak. Amit az egyik elveszít, azt a másik megnyeri. Aki jól informált vagy szerencsés, szépen meggazdagodhat, mások könnyen elveszíthetnek mindent.

Isten is befektetőket keres. Az Ő tőzsdéje a legkiszámíthatóbb. Tőle a rászoruló részvényeit lehet felvásárolni. Nála az a „leggazdagabb”, aki a rászorulóba fekteti be a pénzét. Isten gazdaságpolitikájának két sze-

replője van: a szükségét szenvedők és a befektetők. Isten országa, amint a mennyben, úgy a földön is az önzetlen adás és elfogadás világa.

Hajlamosak vagyunk jövedelmünket kizárólag önmagunk gazdagítására, önzésünk fokozására felhasználni. Akinek közöttünk fölösleges pénze van, átadja a pénzvilág hiénáinak néhány %-os haszon fejében. Aki pedig közülünk szükséghelyzetbe jut, kénytelen a pénzvilág hiénáihoz fordulni, hogy másik testvérünk megtakarított pénzét uzsorakamattal kölcsönkaphassa. Nekünk keresztényeknek azzal kell kilépnünk ebből

az ördögi mechanizmusból, hogy odaadjuk a fölöslegünket annak, aki rászorul. Isten népének ilyen gazdaságfilozófiát kell megvalósítania.

A II. században szent Lőrinc diakónus a szegényeket, betegeket mint az egyház legnagyobb kincseit, értékeit vitte a hatalmasok elé. Azokat, akikbe Isten népe a mammont befektetheti.

Testvérem, van-e bankbetéted, értékpapírod, részvényed? Ha igen, mi a célod vele? Szerinted jó helyen vannak a „kincseid”?

Augusztus 16. — Évközi 20. vasárnap — Lk 12,49–53 — „Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön!”

A tűznek lehet jó és rossz hatása. Amikor elkészül rajta a család ebédje, vagy hideg téli estén meleget ad a kályha, akkor a tűz áldásos hatása jut eszünkbe. Amikor pedig kigyullad egy lakás, vagy hatalmas erdőterület borul lángba, akkor a tűz féltelmetes pusztítóként jelenik meg előttünk. A Bibliában a tűznek legtöbbször más jelentése is van: Isten megjelenése. Az égő csipkebokor vagy a pünkösdi lángocskák Isten érkezését, jelenvalóságát adják tudtunkra.

Amiről a mai evangéliumban Jézus beszél, ugyanezt mondja el: Ő azért jött el, hogy Isten jelenléte nyilvánvalóvá legyen az emberek előtt. Mindannak, ami ezt meg akarja akadályozni, fel kell perzselődnie, el kell égnie. Jézus tüze megtisztít és erőt ad. El akarja égetni azokat a téves hagyományokat, amelyek akadályozzák Isten és ember, ember és ember összebékülését. Nem akarja, hogy a rossz hagyományok és a kiüresedett vallási formák megkötözzék Isten Lelkének működését bennünk.

Félek leírni a mondatot, pedig nagyon igaznak érzem: a mai világot nem az Isten Lelke vezeti. Globalizálódó világunkból kiszorul Isten, mert magánéletünkben is csak alkalmi vendég. Szent Bernát frappánsan kiáltja bele a XII. századba, hogy a keresztény küldetés lényege: „Lángolj és világíts!”

Testvérem, milyen tüzeesség van benned? Lelkesítő vagy lehangelő? Lángoló, világító vagy füstölgő, pisláloló?

Augusztus 23. — Évközi 21. vasárnap — Lk 13,22–30 — „Nem tudom, honnan valók vagytok!”

Az emberiséget minden korban érdekelte halál utáni léte, túlvilági sorsa. A legkülönbözőbb kultúrák halotti kultuszai jól mutatják az ember túlvilági életbe vetett reményét. A Palesztinában élt zsidókat is foglalkoztatta ez a kérdés.

Jézus is azt tapasztalta, hogy sokan szeretnének bejutni az üdvösség szűk kapuján. Az evangéliumi történetben a ház urának szigora jól szemlélteti a tét nagyságát. A helyzetet az nehezíti, hogy más mércével mér a ház ura, és más hangoztatnak a házon kívülrekedtek. Lukács evangélista a

mezei beszédben foglalja össze a ház urának, azaz Istennek mércéjét. Aki ezt elfogadja és megéli, azt Isten megismeri és beengedi. Aki pedig nem váltja életre Jézus tanítását, az kívülreked. Máté evangélista pedig az ítéletablóban foglalja össze az üdvösségre jutás feltételeit (...ennem adtatok, ...innom adtatok, ...befogadtatok, ...felruháztatok, ...meglátogatatok, ...fölkereztetek — Mt 25, 31–46).

Jézussal együtt enni és inni, tanítást csupán meghallgatni még kevés az üdvösség eléréséhez.

Idősödő emberek, akik nem tartják sem Istennel, sem pedig az Egyházzal a kapcsolatot, gyakran mondogatták nekem: gyerekkoromban ministráltam, ismertem az itteni papokat, van otthon egy öreg Bibliám, édesanyám igen vallásos volt, van egy rózsafüzér az autóm visszapillantó tükrén stb. Ezekkel aligha lehet átjutni a szűk kapun.

Testvérem! Ismered-e igazán Isten elvárásait? Tisztában vagy-e földi küldetésed lényegével? Miről fog Rád ismerni Isten, hogy hozzá tartozol?

Augusztus 30. — Évközi 22. vasárnap — Lk 14,1.7–14

— „Ha vendégséget rendezel, hívd meg a szegényeket, bénákat, sértáltakat, vakokat!”

A civilizáltnak mondott európaiságra törekvő polgár számára kínos jelenség a rászorulók, hajléktalankok, fogyatékosok látványa. Egy ismerős katolikus családban kikapcsolták a televíziót, amikor vetítették a „Szeretet ajándéka” című filmet, mert nem tudták elviselni a sérült emberek látványát. Pedig az evangélium ma arra szeretne biztatni minket, hogy ne menjünk el az emberi nyomorúság látványa mellett, hanem tevékeny gyógyítói legyünk a megsebzett világnak. A társadalom legalsó rétegével való szolidaritás áll ennek a résznek középpontjában.

Amikor egy vidéki faluban végeztem a lelkipásztori munkát, minden évben más-más csoport lábát mostam meg nagycsütörtön. Első évben a munkatársakét, azután az egyházközségi tagokét két évben, majd következtek a hittanosok és végül a legutolsó, emlékezetes nagycsütörtöki szertartás az általános és szakiskolás cigánygyerekek lábmosása volt. Ők szánták rá magukat legnehezebben, hogy lábukra jelképesen vizet öntsek, és aztán letöröljem. Ha nem ígérek meg nekik utána egy kiadós vacsorát, talán el sem jönnek. De azon az estén mélyebbre hatolt bennem Jézus tanítása még akkor is, ha egyesek botránkoztak azon, amit tettem. A kö-

vetkező évre a kocsmá alkoholistáit szerettem volna felkérni, de az élet elvitt onnan. Pedig ez még nagyobb botrány lett volna. Viszonylagos jóléti szintünkről nem merünk a rászorulók felé közeledni, velük részbeni vagy teljes életközösséget vállalni. Félünk a jelenségtől és attól, nehogy mi is közéjük tartozzunk, az ő szintjükre sodródjunk.

Ma a terménybetakarításért adnak hálát a keresztény közösségek. Ez az emberi fáradozás és az isteni ajándékozás találkozásának ünnepe.

Testvérem, Te szoktál-e továbbajándékozni abból, amid van, környezeted rászorulóinak?

Szeptember 6. — Évközi 23. vasárnap — Lk 14, 25–33 — Krisztus-követés

Az Ószövetség szerint Isten féltékeny, nem tűr meg maga mellett más isteneket. Jézus igen kemény szavai is — „Aki nem hordozza keresztjét és nem jön utánam, nem lehet tanítványom” — arra utalnak, hogy a szeretet-Isten mellett nem fér meg itt-ott egy kis önzés-Isten is. Csak azoknak a kapcsolatoknak, elkötelezettségeknek, feladatoknak, időtöltéseknek kellene helyt adnunk életünkben, amelyek a cél felé segítenek. Hogy hol maradunk akkor mi? Az ellentmondás feloldódik, ha el tudjuk hinni, hogy boldogságunk egyedüli útja az Istennek adott élet. S ő nem tűri a langyosságot! A félkeresztény neveléses:már nem érzi otthon magát a világban, de nem nyeri el azt a sok örömet, ajándékot sem, amely az Isten-fiak sajátja. S azt is látnunk kell, hogy egy odaadó keresztény több gyümölcsöt terem, mint száz „közepes”.

Állandóan kérdezzük Istent: Mit akarsz, Urunk, hogy tegyünk?

S ő visszakérdez: Miről mondtatok le eddig? Csináltatok helyet nekem az életetekben? Mindenfélével tele-tömött napjaitokba hogyan akartok még engem is beletuszkolni? A lépés tudománya folyamatos döntések sorozata. Annyira tud birtokba venni Isten, amennyire életünkbe engedjük. Mindig csak a következő lépést mutatja. Lemondásaink arányában tud felépülni bennünk az új, isteni élet. Ha „előbb” szántani, temetni, saját ügyeinket intézni akarjuk, az Úr nem tud velünk mit kezdeni.

Kiért, miért érdemes lemondanunk?

— Az Úr személyes barátságáért.

— Mások gazdagításáért.

— Önmagunk szabadabbá tételéért.

Szép dolgok ezek, gondold most. 15 évvel ezelőtt még önként és dalolva tudtunk adni. Ma azonban reszketve nyitjuk ki a postaládát, félvén az újabb számlától. Régen leültünk a szomszéd néni mellé a kispadra, és beszélgettünk az új

munkatársakkal. Ma rohanunk haza, hogy még ébren lássuk gyermekeinket. Miről mondjunk hát le? Se időnk, se pénzünk! Pedig az Úr szava ma is, örökkön örökké áll: osztatlan szívű, odaadott embereket tud csak tanítványként használni. Itt az ideje, hogy meghalljuk a „gyertek hozzám, akik megfáradtatok, és én felüdítelek benneteket” szavakat. Most kell oda-kuporodnunk az Úr lábaihoz, elcsendesedve, meghallgatva vigasztalását, ötleteit, s szeretetében megfürödve, újult erővel nekivágni. Biztosak lehetünk abban, hogy a Teremtő Isten lát kiutat szétszakítottságunkból, mindennapi zsarolhatóságunkból. Képes elvenni félelmeinket, üzőttségeinket. Ölelése be tudja gyógyítani a gúnyt, kudarc és sebzettség okozta sérüléseket, Lelkének erejével apró örömkönn és gyümölcsökön lépegetve növekedhetünk. Legyünk mindig készen, mint a startlövésre váró futó, hogy meghalljuk indításait!

Szeptember 13. — Évközi 24. vasárnap — Lk 15, 1–10 — Az elveszett bárány

Ez a szentírási rész üde, örömteli üzenetet hordoz. Forradalmian új gondolatok ezek az ószövetségi szemlélethez képest. Az Ószövetség népére a bűnöstől való távolságtartás volt a leginkább jellemző. A bűnösnek bűnhődnie kell, ne érintkezzünk vele, nehogy még a végén magunk is beszennyeződjünk.

Isten mindenkit magához akar ölelni, és fáj neki, ha a vesztünkbe rohanunk. Fontos neki a sorsunk. Utánunk jön, nem sajnálja a fáradtságot, szenvedést. Sőt, még tovább is elment, hogy megmenten minket. Értékeljük-e ezt igazán, vagy természetesen vesszük? Vajon mi mennyire tudunk mások megmentésére sietni?

Szeptember 20. — Évközi 25. vasárnap — Lk 16, 1–13 — A hűtlen intéző

Ez a példabeszéd csak Lukácsnál található meg, s teológiai jelentéséről meglehetősen sokfajta értelmezés született. Jézus nem is a népet, csupán apostolait tanítja vele. A vizsgált szakasz két részből áll:

1. 1–7(8): A példabeszéd maga

2. (8)9–13: A példabeszédhez kapcsolódó jézusi mondások

1. A hűtlen intéző „eltékozolja ura vagyonát”. (Érdekes, hogy ugyanazt az igét használja az Írás, mint a tétközlő fiú történetében). „Adj számot!” Előbb-utóbb bizony tölünk is számon kéri az Úr, hogyan gazdálkodtunk a ránk bízottakkal. Miben ad példát a hűtlen intéző? Hiszen nyilvánvaló, hogy nem a hamisságért kapja a dicséretet.

— Tiszta helyzetfelismerés: Jól látja helyzetét, nem áltatja magát. Tisztában van a képességeivel is, lehetőségeivel is.

— A helyes módszer megtalálása: Az intéző helyzete igen súlyos, mégsem esik kétségbe. Keres és talál is módot arra, hogy a jövőjét biztosítsa.

— Céltudatos cselekvés: Azonnal hozza is lát, hogy tervét megvalósítsa.

Szeptember 27. — Évközi 26. vasárnap — Lk 16, 19–31 — A dúsgazdag és a koldus Lázár

Volt egy ember. Bőségben és feleslegben élt, szépen öltözködött, saját szép háza volt. És volt egy másik ember. Hajléktalan, rongyokban járt, koszos és bűdös volt. Kéregetésből élt, magányos és beteg volt, nem törődött vele senki, a kutyák voltak a barátai.

Hiszen ráismerünk saját mindennapi képünkre, ahogy úton-útfélen mocskos, csonka kezek nyúlnak felénk. S mi mindig lelki furdalást érzünk és szánkozunk. Majd mérlegelünk: vajon tényleg ennyire nyomorog? Vagy a maffia befogta? S aztán vagy továbbcsitítunk, vagy zavartan, a nyomortól megijedve adunk valamit. S rendjén is van, hogy zavarba jövünk, hiszen tudjuk, hogy nem ez a segítség. A próféták nem hagynak kétségben

Isten tudja, hogy a karámban lévő 99 bárány nincs igazán veszélyben. Az elkóborolt viszont igen. Ezért hagyja ott a 99-et, és megy az elvesztett után. Ha rátalál, különös gyengédséggel bánik vele. Ezt érezte meg Ady Endre, erről beszél „Az Úr érkezése” c. versében:

Mikor elhagyta,

Mikor a lelkem roskadozva vittem.

Csendesen és váratlanul

Átélt az Isten.

Minket nem kísért az ószövetségi szemlélet? Dehogynem! Nagyon is ódzkodunk attól, hogy a bűnösökkel és lecsúszott emberekkel közelebbi kapcsolatba kerüljünk. „Aki korpa

közé keveredik, megeszik a disznók” — szoktuk mondogatni. Előítéletek, általánosítások, félelmek akadályoznak minket. Távolról mindenkit szeretünk, még adakozni is hajlandók vagyunk a jó cél érdekében. De ha arról van szó, hogy a szomszéd házában akarnak hajléktalanszállást létrehozni, élénken tiltakozunk. Az igazi missziós lelkületű ember mer nyílt lenni, mer kockáztatni. Nem várhatunk, amíg mások mozdulnak. Próbáljuk megteremteni azokat a körülményeket, ahol mi is képesek vagyunk az elveszetteket megkeresni és meggyógyítani!

A nyolcadik versből dorgálás is kihallik. A világ fiai a maguk dolgában bizony azóta is okosabbak, mint mi a magunk területén. Nem az erkölcsstelen eszközök használatában kell őket követnünk, hanem nekünk is meg kellene találnunk azokat a módszereket, amelyek segítségével ugyanolyan céltudatosan tudnánk cselekedni, s jó eredményeket elérni.

2. „En is mondom nektek.” Az ide gyűjtött jézusi mondások sajátos módon értelmezik és alkalmazzák a példabeszédet.

Az anyagi javak helyes felhasználása: A pénz célja, hogy jót tegyünk vele, forgassuk, nagylelkűen adakozzunk, ne kuporgassuk. A barátkozásba fektetett anyagiak is „megtérvölnek” (pl. vacsorameghívás, apró ajándékok, stb...) A világ fiainak negatív példáit ismerjük. De fölfedezzük-e a pozitívumokat is? Hiszen az anyagiakkal valóban lehet jót tenni, és sokan tesznek is. (Sokszor már arra kell figyelniünk, hogy a gazdagokkal szemben ne legyenek előítéleteink.)

Isten vagy a Mammon: A mai világban — amikor minden lehetséges módon azt sulykolják belénk, hogy az

egyedüli érték a pénz, a boldogság forrása pedig a fogyasztás — időről időre fölül kell vizsgálnunk a pénzhez való viszonyunkat. Fontos, hogy gondolkodjunk, ítéljünk és cselekedjünk, s erre másokat is megtanítsunk. Próbáljuk leleplezni a bűnös struktúrákat is. Ebben nagyon nagy szerepe van a közönségnek, hiszen egyedül szinte lehetetlen az árral szemben úszni. Közösen viszont megkereshetjük a kitérési lehetőségeket, alternatívákat. Segíthetünk egymásnak abban, hogy fogyasztásunk a valós szükségleteket elégítse ki, és ne a reklámok által sugallt luxust. Kihasznaálhatjuk a barátságából adódó takarékosági lehetőségeket (pl. szállásadás, kalács, szerszámok és drága felszerelések közös használata, kamatmentes kölcsön stb...). Fel kell szólalnunk minden lehetséges helyen a társadalmi és gazdasági igazságtalanságok ellen. „Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.” Mindenki számára egyértelműnek kell lennie, hogy mi melyik urat szolgáljuk. Ez az egyedül lehetséges kiút egyén és társadalom számára egyaránt.

afelől, hogy mit kellene tennünk. Csak félünk az érintéstől, a megszólítástól, saját tehetetlenségünkötől, és leginkább attól, hogy átvernek bennünket. Jól akarunk gazdálkodni időnkkel, pénzünkkel, figyelmünkkel. Így aztán alaposan megfontoljuk, hogy mikor, kinek, mit adjunk. S a nagy „bölcös” mérlegelés közepette elszáll a pillanat adta lehetőség.

De azt is megértjük, ha így élünk, mi is a pokolba jutunk. E szöveg alapján nem vonhatjuk kétségbe, hogy a pokol létezik. Nem üres — Isten végtelen megbocsájtó kegyelme folytán —, mint ahogy ezt mi előszeretettel feltételezzük. Hol van itt a tisztítófűz? Semmi sem enyhíti a kínt, nincs viszszaút, a „mélység áthághatatlan”.

Félő, hogy mi is későn fogunk sok mindenre rájönni: pl. hogy ezt a tátongó szakadékot életünkben átugorjuk, hogy szeressünk mindennap. Elég-e a megigazuláshoz a szenvedés és a szegénység? Mi volt még Lázár érdeme? Hogy nem lázadozott? Hogy nem volt szívében gyűlölet?

A gazdag övéire gondol. Végtevére „rendes” ember ő. A mai világban mi is sokszor legfeljebb idáig jutunk. De ha önzésünk csak családméretűre tágitott, semmiben sem különbözünk a világ fiaitól.

Mindannyian szívesen üzennének „odaátrol”, s sokan számolnak be arról, hogy üzenetet kaptak. De szeretni itt és most, mindig nekünk kell!

A vallások ökológiai üzenetéről

A vallások szerepe a földi lét fenntartásában

Korábbi tanulmányaimban már írtam arról, hogy a vallások tanításai ökológiai üzenetet hordoznak, aminek fontos szerepe van a teremtett világ megóvásában. Jelen írásomban szeretném ezt a kérdést — csupán négy világvallás vonatkozásban — mélyebben és több tekintetben megvizsgálni. Bevezetésként arról ejtek néhány szót, hogy mit tekintünk „ökológiai üzenetnek” vagy fölfogásnak, azután azt a kérdést vetem föl, hogy minden vallásra nézve egyaránt igaz-e a fenti tétel.

Mit tekintek tehát ökológiai üzenetnek? Nem kizárólag azt, hogy a vallási törvények tartalmazzák-e az élő természet megóvását, a növények és állatok védelmét, az ún. ahimszát (szanszkrit: nem-ártás.). Szerintem föltétlenül az ökológiai szellemiséghez tartozik még néhány dolog: így a kozmikus Rend fölismerése, a más emberekkel és más népekkel való *tesztvérség* érzése, illetve tudata, és a megnövekedett *birtokolni/létezni* hányados (Fromm) csökkentése, az *együtműködés és vetélkedés* közti egészséges harmónia, a *fogyasztói magatartás* fölszámolása, a sok tekintetben mindenütt közös vonásokat hordozó *erkölcsös cselekvés* és annak fölismerése, választása.

*

Az embereket, mint tudatos lényeket már ősi időkben érdekelték a mindennapi életükön túl lévő, transzcendens dolgok, keresték-kutatták azokat. Sok titok létezett számukra: az élelem (növények és állatok) bővebb vagy szűkebb volta, az időjárás változásai, a születés és a halál, idegenek megjelenése és viselkedése, az álmaik stb. A törzsen belül, kiválasztódtak azok, akik ezekre a kérdésekre választ tudtak, vagy legalább is igyekeztek adni, ezek (a sámánok) szellemi és rendszerint társadalmi hatalommal is rendelkeztek. Hatalmuk addig tartott, ameddig a törzs tagjai belátták vezetőségüknek és tanácsaiknak a közösség számára hasznos voltát — ha kárt okoztak, valamilyen módon leváltották őket.

A vezetők (sámánok, varázslók, vallási vezetők, tanítók) igyekeztek felelni az emberek kérdéseire, és ezek gyakran mély, spirituális megismeréseket tar-

talmaztak. Sok népnél olyan elképzelés alakult ki, hogy létezik egy természetfeletti Rend, amely a *saját szabályai szerint* működik, s amelyet az embernek nem tanácsos megsértenie. Ez a Rend az emberek számára biztonságérzetet jelentett. A természeti népek neves kutatója, Margaret Mead szerint ez a vallások gondolkodás alapja.

Mead és kutatócsoportja ezen „spirituális szemlélet” és az adott törzs több mint száz vizsgált jelensége, tulajdonsága (társadalmi-politikai szervezet, rokonsági rendszer, családi élet, párválasztás, a vezér kiválasztása, csoportok viselkedése, nézetek az életről, a célok: uralom a környezet felett, más törzsek felett stb.) között keresett kapcsolatot. Egyetlen egy matematikailag bizonyítható összefüggést (korrelációt) találtak: a Rend felismerése az *együtműködő* viselkedéshez társult. A *vetélkedő* törzsi népeknél nem, vagy csak elvétve fordult elő. Mead nem írt arról, hogy mi az ok és mi az okozat: az együtműködő népek ismerik-e föl a Rendet, vagy annak fölismerése vezet az együtműködéshez. Azt gondolom, hogy az utóbbi az igaz, de ezt bizonyítani itt nem akarom, nehezen is tudnám.

Az előző mondatomban a Rend szót használtam. Nyilvánvaló, hogy mást értek rajta, mint amit egy sámán érthetett — számomra ez az ősröbbanás (teremtés) pillanatában elindult folyamat: az anyag, a szerves anyag, az élet, a tudat, a szellemiség evolúciója, ami Teilhard szerint az Omega pont-hoz, Istenhez való közeledést jelenti. (A Rendet minden természettudós észleli, de sokan pozitívista elvüknek megfelelően „véletlenül” nevezik.)

Az a tanító, aki felismeri a Rendet, és aki annak fenntartása érdekében cselekszik, erkölcsi, magatartási szabályokat ír elő. Ezek eleinte — és esetleg később is — elsősorban vagy kizárólag a családra, törzse, nemzetségre vonatkoznak, de egyesek törekednek ezen szabályok általánosítására, kiterjesztésére.

A Rend a világfolyamat szükségszerűségét jelenti, kizárja a véletlent. Fölismerhették ezt a történelem előtti kor tanítói, írásba először talán a sztoikus bölcselők foglalták. Szerintük „a fátum

az a szabályszerűség, amely szerint a Kozmosz járását intézi”. Tanításaik mégis etikai tanítások: a fátum a világfolyamatra vonatkozik és elhatárolásainkban, ítéleteinkben szabadok vagyunk (Aulus Gellius).

Teilhard szerint az evolúció Tapogatózása nem az a pusztá Véletlen, amivel olyan gyakran összetévesztik, hanem az *irányított Véletlen*.

A Rend fölismeréséhez szükségszerűen társul az ökológikus felfogás: nem szabad kárt okozni környezetünkben, mert azzal saját magunk, családunk, törzünk, népünk életét, fennmaradását veszélyeztetjük.

Tekintsük át röviden, hogy a kozmikus Rend fölismerése, az erkölcsi szabályok mindenkire való kiterjesztése, a kevésbé vetélkedő és inkább együtműködő magatartás tanítása mennyire jelentkezik a nagy vallásokban, továbbá: megjelennek-e ezekben az ökológikus szabályok, az ilyen gondolkodás. A vallások e tekintetben erősen különböznek egymástól.

A *törzsi* vallásokról fentebb már röviden írtam. A *hinduizmus* szerint a világegyetem rendezett egész, amely felett a természetben a világtörvény uralkodik és ez szabja meg az erkölcsi szabályokat is. A rend megszabja a ranglétrát, minden lény és minden ember helyét (kasztok). Ez a „lett” és nem „létrehozott”, kinyilatkoztatott vallás igen mélyen gyökereszik a természeti, törzsi vallásokban. A hinduizmus kozmológiája szerint van teremtés, Isten beavatkozása hozza létre a világevolúciót, amely folyamán sok részleges világvége és újjáteremtés ismétlődik, majd a teljes pusztulás után ismét új világ keletkezik. (Ezek sok *billió* éves ciklusok.) A világtörvény szerint minden lény számtalan újjászületés folyamán juthat el a *szanszára* (világkörforgás) kötelékeiből való megszabadulásig (üdvözülés), s e folyamatban az állatok és növények is részt vesznek. Az ember nem azért él, hogy uralkodjék az alacsonyabb életalakokon, hanem azokból evolválódott és szoros kapcsolatban van a teremtés egészével. Ebből következik minden, nem csupán az emberi élet tisztelete, becslése — az ahimsza elve. A hin-

duizmus alapvető tanítása az erőszakmentesség — gondoljunk pl. Gandhira.

A buddhizmus is világok keletkezésének és pusztulásának vég nélküli sorát tanítja, amelyen belül világkorszakok váltják egymást, a kultúra váltakozó felemelkedésével és pusztulásával. A történelmi Buddha arról szólt, hogy az ember mindenféle szenvedésének oka a vágyakozás a világ örömei után. A szenvedés megszüntetésének módja a nem-kívánás megvalósítása. A vágyak sohasem elégíthetők ki, mert teljesedésük után újabb vágyak ébrednek. A buddhizmus öt alapelve, „parancsolata”: az ahimsza (az élőlények megölésének a tilalma) mellett a tartózkodás a lopástól, a hazugságtól, részegítő hatású anyagok élvezetétől és a tisztátalan étlettől.

Mindkét ázsiai vallás megbecsül és óv minden élőlényt, ebben a tekintetben nem tesz különbséget ember és állat között, az ahimsza, nem-ártás szabálya minden lényre vonatkozik, a bolygó minden lényére, e tekintetben nem tesz nemzeti vagy etnikai különbséget.

Gyökeresen más a zsidó vallás. (Egyesek zsidó-keresztény hagyományról beszélnek és gyökeresen szembeállítják ezt a keleti vallások hagyományával. Ezt nem érzem helyesnek, mert hatalmas különbségek vannak a zsidó és a krisztusi vallás ökológiai szemlélete között, ezzel majd a továbbiakban foglalkozom.)

A zsidó nép többisten-hívő volt, mint a többi vándorló nomád törzs. Nem

teljesen világos, hogy miként jutottak el az egyistenhithez, de biztos, hogy ez lassú folyamat volt. Egy termékenység/viharistent, Jahvét „választották”, illetve választotta ki Mózes a nép istenévé, aki törvényt adott és megígérte nekik az új hazát — tehát a zsidó népnek SAJÁT, személyes istene lett. Ez az isten kizárólagos volt, csak az övék. („Én pedig imé szövetséget szerzek tiveletek és a ti magvatokkal ti utánatok”, Ter 9,9). Jahve megszabta a mindennapi élet szabályait (tízparancsolat, szertartások, viselkedési szabályok, ünnepek stb.).

Mennyire érvényesül a zsidó vallásban a Rend felismerése? Az Ószövetségben az erre utaló legfontosabb, ötször szereplő mondat: „És látá Isten, hogy jó” (Ter 1,10.12.18.21 és 25), olvashatunk továbbá a Rendre vonatkozó szép sorokat például Jób könyvében „Eddig jöjj, és ne tovább... Ismered-e az ég törvényeit, vagy te határozod-e meg uralmát a földön? Ki az — mondod — a ki gáncsolja az örök rendet tudatlanul” (Jób 38,11.33; 42,3); vagy: hét évenként paragon kell hagyni a földet. A mindennapok életvitelében ennek a szemléletnek igen kevésé volt vagy van komoly szerepe. Kérdés, hogy a törvényeket önmagukért kell-e betartani, vagy azért, hogy abból hasznunk legyen? („...kétszeresen visszaadá az Úr Jóbnak mindazt, amije volt...kiki ada neki egy-egy pénzt, és kiki egy-egy aranyfüggőt ... lón neki tizennégyezer juha, hatezer tevéje, ezer igás ökre és ezer szamara”

(Jób 42,10–12). A zsidó vallást nem hatja át a kozmikus Rend olyan mélyen, mint a hindu eszmerendszert, nincsenek minden élőlényre vonatkozó erkölcsi szabályok sem, a mózesi törvények csak egyetlen népre, a zsidókra vonatkoztak. (7 évenként, vagy 50 évenként el kell engedni az adósságokat — de csak a zsidó és zsidó között fennállót.)

Az ahimsza kevésé, illetve csak gyakorlati módon jelenik meg a zsidó vallásban: ha szombatot nem dolgozunk, a háziállatok is pihenjenek — ez azonban nem annyira az állatok, mint inkább saját vagyónunk óvását jelenti. Míg a keleti vallások tiltják vagy korlátozzák az állatok megölése révén nyert táplálék fogyasztását, a zsidó vallásban ilyen tiltás nem létezik. Az Ószövetségben említett természeti csapásoknak sincs semmi közük ökológiai szemlélethez, nem az ember környezetkárosításainak következményei, hanem Istentől származó büntetések: vízözön, Szodoma, tíz csapás. A „Hajtsátok uralmatok alá és uralkodjatok rajta!” igen távol áll az ökológusok fel-fogástól, bár ezt szeretik úgy érteni, hogy az uralom gondoskodást, sáfárkodást jelent, s azt, hogy az ember legyen Isten munkatársa (Endreffy). De lehet-e bármit is belemagyarázni Jahve Noéhoz intézett szavaiba: „És féljen és rettegjen tőletek a földnek minden állatja, az égnek minden madara: minden, a mi nyüzsög a földön, és a tengernek minden hala kezetekbe adatott” (Ter 9,2). Hanna Wolff szerint ez katasztrófális istenkép, hiszen azt jelenti: a világ értem létezik, s ez nem más, mint nagystílusú kizsákmányolás. Lynn White szerint az Ótestamentum tanításai fontos szerepet játszanak az ipari országok természetpusztító tevékenységében. (Sokan szeretik ezt másként látni. A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint „A hetedik parancsolat a teremtés tiszteletét követeli meg...A világegyetem ásványi, növényi és állati erőforrásainak használata nem választható el az erkölcsi követelmények tiszteletben tartásától...” Nyilvánvaló, hogy ezek a bölcs és korszerű sorok korántsem következnek az Ószövetségből.)

Eleinte Jahve nevéhez valamiféle egyenlőség kötődött, majd a királyság kialakulásával egyre nőttek a vagyoni, hatalmi különbségek, a kultusz is változott. Annak megőrzése, megtisztítása, a társadalmi méltányosság és vagyoni egyenlőség érdekében léptek fel a próféták mint a hatalom ellenzéke. Csak lassan, fokozatosan alakult ki az egyistenhit és az a gondolat, hogy Jahve hatalma az egész földre, mindenkire kiterjed. („Mert mind jobb-, mind balkezre kiterjedsz, és magod népeket

vesz örökségbe, és pusztá városokat megnépesítenek” Ésa. 54,3).

Mindazonáltal a zsidóság változatlanul önmagát tekintette a kiválasztott népek — vallásukat nem igyekeztek terjeszteni, továbbadni. Kialakult a zsidók politikai és vallási különállása. Ezt a különállást megőrizték a Kr.e. V. században kezdődő szétszórás, diaszpóra folyamán Egyiptomban és több más mediterrán országban.

A Kr. előtti évszázadokban a zsidó vallásban perzsa hatásra alakult ki a túlvilágba és a Messiásba vetett hit. Ez apokaliptikus szemléletet tükröz: a bűnök miatt megsemmisül ez a világ, s új Izrael születik.

A kereszténység kevésbé gyökerezik a zsidó hagyományokban, egyes nézetek szerint legfeljebb az esszéneus tanokban. A kereszténység a történelmi Jézus tanítása alapján született. (Egyesek tagadják, hogy Jézus zsidó lett volna, mivel a kevésbé zsidó Galileából származott. Azt hiszem, ez közömbös, hiszen Jézus maga az evangéliumok szerint nem tagadta meg zsidó voltát, bár a zsidó tanításokat annál inkább!) Amíg Jehova kegyetlen, bosszúálló Isten („Féljen az Úrtól mind az egész föld, rettegjen tőle minden földi lakó”, Zsolt 33,8), Jézus Istene más („Senki sem jó, csak egy, az Isten...”, Mt 19,17). A zsidóság ellenségesen szemlélte Jézus eszméit, a megváltást, üdvözülést, a megbocsátó Istent, vagy a vámosok és parázna nők befogadását. A kereszténység teljesen újszerű hit és moralitás hordozója. Hanna Wolff mélyen elemzi ezeket a különbségeket és elítéli, hogy „a keresztény istenkép a Jézus-értelmezést a régi kategóriákba préseli bele, képletesen az új bort régi tömlőkbe tölti. Jézus új istenképe veszendőbe ment, nagy dogmatikai fércmű keletkezett” — írja, majd: „egy korlátolt, hatalmi tébolyban szenvedő, önmagára irányuló patriarchális Isten képét fogalmazták meg és hagyományozzák tovább.” (Ez nem jelenti azt, hogy Istent az emberek teremtették, de kétségtelenül emberi tulajdonságokkal ruházták föl.) A patriarchális szemlélet miatt a zsidó templomokban a nőknek ma is el kell különülniük; Jézus tanítása alapvetően más. („Megjövén az ő tanítványai; és csodálkoznak, hogy asszonnyal beszélt”, Jn 4,27). (A nők nagyobb szerepe a keresztény felekezetekben sokkal jobban megvalósul, mint a katolikus egyházban. Arra most nem térek ki, hogy a férfi (yang) jelleg túlsúlya vezet a romboló magatartáshoz, míg ha azzal harmóniában van a női (yin) vonás, erősödik a fenntartó, megőrző magatartás.)

Jézus erőszakmentességet, szeretetet tanított: „Hallottátok, hogy megmondattok: Szemet szemért és fogat fogért. Én pedig azt mondom néktek: Ne áll-

jatok ellene a gonosznak, hanem aki arczul üt téged jobb felől, fordítsd felé a bal orczádat is...” (Mt 5,38–39). A keresztesháborúk, a gyarmatosításokkal együtt járó tértitések, vagy akár ma a tábort paposság intézménye nem ezt a krisztusi hagyományt, sokkal inkább a zsidó istenképet, Jahve alakját tükrözik. Nem Krisztus tanította, hogy „Aki kíméli pálcáját, az gyűlöli a fiát” (Péld 13,24), Pál sem tőle tanulta azt, hogy „Akit az Úr szeret, azt megfenyíti...” (Zsid 12,6).

Jézusnál az ökológiai gyökereket nem a minden állatra is kiterjedő keleti ahimsza, hanem a birtokolni/létezni arány erős megváltoztatása jelentette. A hegyi beszéd nem-birtokló boldogság-fogalma alapvetően más, mint az Ótestamentumé, vagy mint amit korunk „istenített” eszményei sugallnak. „Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni...” (Mt 19,24), „De jaj néktek, a gazdagoknak...” (Lk 6,24), „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsdá és a moly megemészti, és hol a tolvajok kiássák és ellopják” (Mt 6:19), „Vigyázzatok és óvakodjatok minden kapzsiságtól” (Lk12,15), „Mit ér az embernek, ha megszerzi az egész világot, ha a lélek kárát vallja” (Mk 8,36). Jézus ezen tanításai gyökeresen ellentétesek a mai kor (magukat kereszténynek valló) ipari országainak, a pénz hatalom által megvalósított fogyasztói magatartásával, a fogyasztói társadalommal.

Hogyan viszonyul ehhez ma a római katolikus egyház? Kétségtelen, hogy a Sollicitudo Rei Socialis, II. János Pál pápa 1988-ban kiadott enciklikája így ír: „Korunk egyik legnagyobb igazságtalansága a földtekén abból áll, hogy csak kevesen birtokolnak sokat és sokan szinte semmit.” A Szentatya természetesen távol áll a bázisközösségek szemléletétől, vagy például a vagonközösségben élő anabaptistákétól, amikor hozzát teszi: „A baj nem a »birtoklásban« mint olyanban van, hanem a birtoklás módjában, amely nincs tekintettel a birtokolt javak minőségére és értékrendjére...” Ezek a mondatok kétségtelenül az evangéliumi tanítások felé tett lépések.

Fentebb írtam arról, hogy a zsidó vallásnak nincs a hinduizmushoz hasonló kozmológiája, a zsidó nép életét és boldogulását állítja a tanítások középpontjába. Jézus ettől eltérően már nem egy nép, hanem szinte kozmikus méretekben minden ember javát, üdvözülését akarta: „Elmenvén azért te gyetek tanítványokká minden népeket...” (Mk 28,19). Pál ezt teljesítette, ha nem ismerte is Jézust, ha szellemisége más volt is. A „minden népek” gyakran szívesen fogadják a tiszta, evangéliumi tanítást, ha a vallási gyakorlat nem mond annak ellent: Hanna

Wolff ír Az egygyetemes Jézus c. könyvében arról, hogy Indiában mennyire képesek magukévá tenni Jézus tanításait.

Úgy tűnik, hogy a vallások nagy részében (törzsi vallások, hinduizmus, buddhizmus, kereszténység) érvényesül az ökológiai szemlélet: a kozmikus vagy isteni rend felismerése, a jó választása (erkölcs), a másokkal való együttműködés, együttérzés (buddhizmus) vagy szeretet (Krisztushit), a nem emberi lényekkel való azonosulás (keleti vallások). Míg a Tao Te King, a Buddha-beszédek, az Evangéliumok következtetések, az Ótestamentum már korántsem egységes.

Az intézményesült egyházak gyakorlata kevésbé követi a tanításokat. A buddhista Tibet története — véres háborúk sorozata, a dalai lámák jó része nem érte el 30. életévét, Gandhí hindu fanatikus gyilkolta meg, a kereszténység a vallás, Krisztus nevében indított tértítő és egyben rabló háborúkat, a tábort papok korántsem krisztusi intézménye ma is létezik. Ez utóbbiak nemcsak vigaszt nyújtanak a halálba indulónak, hanem megáldják fegyvereiket és sikeres öldöklést kívánnak a katonáknak. Kétségtelen azonban, hogy az elmúlt időszakban voltak örömteli egyházi kezdeményezések, pl. az 1986 évi Assisi-konferencia, az Egyházak Világtanácsa által szervezett konferenciák (1989, Bazel — 1997, Graz), de ezek „zöld” szemlélete, a teremtés megőrzésének igénye ma még kevésbé jut el a hívekhez.

Az első keresztény csoportok vagyunkközösségben éltek, de később egyre inkább a birtoklás és a hatalomvágy került előtérbe, bár sok mozgalom, felekezet aszkézist hirdetett, kárhoztatta az egyház gazdagságát, vissza akart térni az ősi kommunisztikus formákhoz (albigensek, katharok, valdensek, Szent Ferenc, majd később husziták-taborítók, anabaptisták, mai hutteriták, amish stb.). Azt sem szabad elfelejteni, hogy a világ egyetlen megvalósult kommunista államát a Jezsuita Rend alapította és tartotta fent Paraguayban.

Ma az ősi evangéliumi eszmék világszerte főleg a kis bázisközösségekben, néhány kis felekezetekben élnek és zsarátnokként izzanak.

Talán egyszer lángot vetnek.

Összefoglalva: Több vallás tanításai, a krisztusi tanok is a Rend, az erkölcs, az együttműködés, a szeretet alapján állnak. Ha a vallások visszatérnének ősi tanításaikhoz, akkor lehetne valami reménye a fentmaradásra az emberiségnek, az emberi kultúrának.

György Lajos

TARTALOM

Tanulmány

- Jürgen Kegler: A kamat tiltása a zsidó Bibliában 2-6
 Farkas József: Férfiak és nők Jézus körül 21-22
 Elisabeth Moltmann-Wendel: Jézus barátnőjeként nem kívánatos 22-24
 Winfred Blasig: Újraházasodhatnak-e az elváltak? 24-25

Erőszakmentesség

- Georg Baudler: Ósidók óta az erőszak igézetében 7-9
 Udo Schmälzle: Farkasok harca az életben maradásért? 9-10
 P. Z.: A katonai eskü — jézusi szemmel 11
 Wolfgang Borchert: Akkor csak egy marad! 12
 Szikora József: Gyilkosok közt... 13
 Hans-Eckehard Bahr: Nézzétek, itt jön az álomlátó! 14-16
 Jörg Bopp: A süket fülek erőszaka 16
 Thea Bauriedl: Ismerd föl a félelem üzenetét! 19-20

Gyerekeknek Moha-mese

- Mákostészta-ügy 17-18

Elmélkedések

- Vasárnapi szentírási elmélkedések 26-28

Környezetvédelem

- György Lajos: A vallások ökológiai üzenetéről 29-31

SÍK SÁNDOR

NÉZ A MAGYAR...

**NÉZ A MAGYAR NYUGATRA,
 NÉZ A MAGYAR KELETRE,
 VAJHA NÉZNE ÖNMAGÁBA,
 NÉZNE MÁR AZ EGEKRE!**

**LES EGY JÓ SZÓT EMINNEN,
 ALAMIZSNÁT AMONNAN.
 VÁRNA BÁR AZ ÚRISTENTŐL,
 EGYÉBÜNNEN SEHONNAN!**

**ELINDÍTÓT BELÜLRŐL,
 ISTENÁLDÁST FELÜLRŐL.
 AMI ELMÚLT, VÉGE ANNAK:
 KEZDENÉ MÁR ELŐLRŐL!**

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

IX/4. (50.) szám. Megjelenik évente hatszor.
 Alapította: Simonyi Gyula
 Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.
 A szerkesztőbizottság titkára: Garay András
 Laptulajdonos: Család Alapítvány
 Számlaszám:
 10200964-20210809 Magyar Hitelbank Rt.
 Budapest V., Szabadság tér 5-6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett számlájára „Érted vagyok” megjelöléssel támogatást küldhetnek lapunknak.

Az Alapítványnak adott összeg az adóalapból levonható!

Felelős kiadó: Vincze Endre
 Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.
 Szerkesztőség: 1076 Budapest, Thököly út 11. I. 6.

A lap az „Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró írásokat közöl.

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hozzájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közzébe kerülnek, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt. Kéziratot nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza.

Nyomták a VÁCI OFSZET KFT nyomdaüzemében, Vácott.

Felelős vezető: Szilva István

ISSN: 0865-8021

Bimonthly newspaper of „Family Foundation for communities and families”, about gospel, charity, third world, ecology, nonviolence, family life, education and radical renewal movement in the Hungarian Catholic Church.

Editor: GARAY András

Address: H-2120 Dunakeszi, Berzsenyi u. 5/c
 The materials published by „Érted vagyok” can be republished free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for complimentary copies in case of republication.

Előfizetés és terjesztés:
 Kovács László („Érted vagyok”)
 1076 Budapest, Thököly út 11. I.6.

Előfizetést *belföldi postautalványon* a fenti címre lehet küldeni. Kérjük, az utalvány értesítés részén a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, és a hátán, a közleményben világosan legyen leírva, hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 1998-ra (postaköltséggel):
 Belföldre: 600 Ft
 szociális előfizetés
 a szerkesztőséggel történt egyeztetés szerint

Külföldre:
 Itthon előfizetve:
 a szomszédos országokba 600 Ft
 egyéb külföldre 2400 Ft
 Nyugaton: 36 DM

A konvertibilis előfizetési díjak az ESP indiai keresztény iskolát támogatják.

Köszönjük a szerzők, a szerkesztők és a sokféle segítő ingyenes szolgálatát. Köszönjük a bátorító kritikákat, javaslatokat és biztatásokat. Köszönjük az adományokat és a terjesztők munkáját. A lap esetleges jövedelmét a Család Alapítvány szociális célokra fordítja.